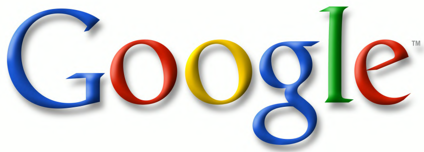

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891

AZ ARANY HEGEDŰ

REGÉNY IRTA

HERCZEG FERENC

6. KIADÁS.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BPEST

AZ ARANY HEGEDŰ

REGÉNY IRTA

HERCZEG FERENC

6. KIADÁS.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BPEST

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA.

Felhők.

A királyi palota barokkupolái feketén és súlyosan sorakoztak az ég alján, mint útra kész elefántkaraván.

A budai várhegy fölött széles, aranysárga tűzfolyam ömlött végig az alkonyi égen. A tűzfolyamon sötétkék felhőgályák vonultak föl. Némán és komoran, alattomos sietséggel vitorláztak egymás nyomában. A fedélzeten bikaszarvú, oroszlánsörényű felhőemberek kuporodtak. Vajjon miféle vészes rakományt hoztak?

A tanár a Dunára nyíló széles ablakban állott és a vajudó felhőket nézte.

Egyszerre megint visszaemlékezett arra, amire már régóta nem gondolt: hogy őt gyerekkorában valami különös, szinte személyes viszony fűzte az égen úszkáló felhőkhöz.

Hajdanában a felhők voltak az ő játszótársai, mint az ég angyalai az árva gyerekéi. Képzelete addig gyúrta, formálta őket, míg fehér asszonyokká, furcsa törpékké, aranyhasú sárkányokká, emberfejü paripákká nem lettek.

Voltak neki jóbarátai és voltak ádáz ellenségei az égen. A szelid felhőasszonyok mosolyogva köszöntötték a kisfiút, ha meglátták a szülei ház kertjében, a törpék gonoszul fintorgatták le rá a pofájukat.

De később is, küzdelmes ifjúságában, ha föléje akart emelkedni az élet porkörének és izzadtságszagának, garabonciás módjára megnyergelte a felhőket. A ragyogó végtelenségben áramló természeti erők titokzatos képe egy-kettőre fölemelte őt oda, ahonnan derűs közömbösséggel nézhette a lenn nyüzsgő liliputiak vásárát.

A tűzfolyamot időközben már egészen ellepték a fekete gályák. Vajjon miféle rakománnyal terhesek? Lehet, hogy egy új végzetet hoznak az emberiségnek.

Nagy messziségből halk, egészen halk, mély zengésű hördülés hallatszott. Éhes felhőoroszlánok követelő szava. A Dunapart palotái meglapulva néztek farkasszemet a közeledő veszedelemmel.

— — — — — — — — — — —

A tanár háta mögött, a nagy függőlámpa fénykörében, az asszony beszélgetett két kis sógorával. Békés és bájos családi kép volt.

Katalin egy macskakölyköt tartott ölében. Ebben a házban, ahol nem volt gyermek, szerették az állatot és a virágot. A cica villámgyors mozdulatokkal viaskodott az asszony illatos kezével, olykor szeliden megharapta rózsás ujját.

A kandalló mellett nagy fehér kutya feküdt elnyújtózva. Alvást színlelt, de azért irigyen szemmel tartotta a cicát, amelynek viselkedését egyenesen botrányosnak találhatta.

A két fiú egyenruhában volt — ők most szolgálták önkéntes évüket, — jelenleg éppen kaszárnyai kalandokkal mulattatták sógornőjüket.

— Himmelreich önkéntes házitelefont hozott édesapja gyárából és azt fölszerelte az őrszobában, — mesélte Palkó káplár.

— Ne mondjad! És minek a telefon? — kérdezte Kata, mintha az eset roppant érdekelné.

Péter káplár furfangosan nevetett.

— Arra kell, hogy figyelmeztessék az osztályt, ha Milka százados belép a kapun.

— No nézd! — mosolygott a sógornő megértően.

— A százados úr persze észrevette a telefont, rapportra rendelte az egész társaságot és mindenkit lecsukatott. . . .

— De mi nem adtuk ám be a derekunkat. — kapta el a szót a másik fiú, — mi fényjelzést adtunk az osztálynak . . .

— Fényjelzést? — csodálkozott Katalin.

— Igen, egy villamos lámpával, amit Himmelreich hozott... Sárkány Guszi tudja a Morse-jeleket... De Milka százados ezt is megtudta és megint becsukatta az egész társaságot...

— A százados csomót keres minden kákán, — mondta Pál, örvendve a népies szólásnak.

— A mult héten megtudta álarcos bálunkat is, — folytatta Péter.

— Hajhaj! Hát álarcosbál is volt a kaszárnyában? — érdeklődött a sógornő.

— Igen, az önkéntesek hálótermében. Robek Kornél kimaszkirozta magát Milka századosnak és lóháton díszszemlét tartott az osztállyal.

— Ki volt a ló? — kérdezte Kata.

— Én, — vallotta be Palkó szerényen.

— Egypár bundás is feljött a földszintről, azok kifordították egyenruhájukat és kócbajuszt ragasztottak... Azt hitték, lesz innivaló. A mulatság vége nagy pokróccsata volt. Persze ennek is becsukás lett a vége.

— Mondok valamit, — szólt Pál káplár ravasz arccal, — de ez még titok, mert szigorúan tilos: holnap teát főzünk a hálóban.

— Gyerekek, — mondta Kata, — fogadjunk, hogy én már tudom a teaestély végét. Milka százados le fogja csukatni az egész zsúrtársaságot. Hiszen ez már olyan, mint a skót balladákban a refrén.

A két fiú kiábrándultan mosolygott, Péter a kezével legyintett. Most egyszerre megértették — hiszen ők eszes fiúk voltak, — hogy milyen éretlenek ők tulajdonképpen.

Az egész fecsegés különben csak arra való volt, hogy jobban teljék az idő. Péter, Pál és Kata sógornő esze másutt járt, ott ahol a hallgatag tanáré. Valami rettenetes izgalom erjedt a szívükben, ugyanaz az izgalom, melynek magját az idő elvetette már egész Európában.

— Miféle vadállat az a Milka százados? — kérdezte rövid hallgatás után Katalin.

A fiúk csodálatosképpen védelmükbe vették a kaszárnyarémet.

— Nem érti a tréfát, az már szent igaz, de jó katona, ideális katona.

— Vasember! A fél kezével fölemel egy bakát, bornyústul, mannlicherestül! — mondta Pál áhítattal.

— Geniális ember! — toldotta meg Péter a rajongás hangján.

— Azért, mert fölemeli a bakát és a bornyút? — kérdezte Katalin.

— Geniális muzsikus. Mesésen gordonkázik. Mikor terepfölvételt csináltunk, egy budai korcsmában ebédeltünk, ott zongora is volt... Zongorázni is tud. És nem cigányosan, hanem Beethovent, Bachot, Wagnert, mindent . . .

Mikor már itt tartott a társalgás, Katalin egy kulcsra járó dobozból három töltött csokoládét vett elő. Komoly arccal kettőt odaadott a fiúknak, egyet megtartott magának. Mély csendesség lett, amint áhítatos gonddal hámozni kezdték a sztaniolt, mert a nyalánkságot mind a hárman imádták.

A fehér kutya fölkelt a kandalló mellől, érdeklődve, de tempósan asszonyához lépett és térdére tette okos nagy fejét. Szalonebbé átkefélt parasztkuvasz volt, a Kántor névre hallgatott, talán azért, mert falusi szokás szerint meg szokta énekelni a teli holdat.

Komolyan és figyelmesen nézte, mit művel Katalin, (nagyon érdekelte minden, ami összefüggésben volt az evéssel), közbe bizalmatlan, sőt rosszaló pillantásokat vetett a ficánkoló cicára is. Az pedig megszeppent és hir-

telen iramodással az asszony hóna alá menekült. Egészen eltünt a házi kimonó kék selymében, csak kerek kis feje látszott ki, amint ijedten és mégis hihetetlen impertinenciával farkasszemet nézett Kántorral. A kuvasz anynyira szemérmetlennek találta viselkedését, hogy boszszúsan elvakkantotta magát.

A három gyermek — hisz Kata csak négy esztendővel volt öregebb az ikreknél — ezen úgy elkezdett kacagni, hogy jókedvük odacsalta a tanárt is.

A fiúk egy gyors pillantást váltottak egymással: megkérdezzük tőle? — Eddig nem merték háborgatni gondolataiba mélyedt bátyjukat, de most nyelvükre kívánkozott, ami szívüket nyomta és ami jobban izgatta és érdekelte őket a kis macskánál és Kántor kutyánál, sőt jobban még a töltött csokoládénál is.

Lesz-e háború? A háború hetek óta ott függött a szívek fölött, mint a zivatar a város háztetői fölött.

Péter igen nagyon félt, hogy „megint csak mi leszünk az okosabbak", ami Pál nézete szerint „nagy kárára volna a monarchia tekintélyének".

Ők ketten már hetek óta olyan epedő türelmetlenséggel várták a hadüzenetet, mint gyerekkorukban a karácsonyestét és egyáltalában mindent, ami új és szokatlan, ami meglepetésekkel, fölfordulással és izgalmakkal jár. És valljuk meg: háborúpártivá tette az ikreket az a sejtelmük is, hogy az ágyúk dörgése kellemesen félbe fogja szakítani a tanulást az önkéntesi iskolában.

De mielőtt még kimagyarázhatták volna magukat, egy felsőbb hatalom kért szót: a zivatar.

Olyan rettenetes égzengés támadt, hogy a ház megrendült alapjaiban. Gyémántos villámkardok százai szabdalták a fekete éjszakát és harsogó özönvíz szakadt a háború forró lázában álmodozó város nyakába.

— — — — — — — — — — —

Néhány szót az ikrekről. Mert Péter és Pál ikrek. Féltestvérei a tanárnak — nekik más édesanyjuk volt, — és tizenöt esztendővel fiatalabbak bátyjuknál.

Igen hasonlítanak egymáshoz. Ha valamelyiküket külön kapja az ember, akkor nem könnyű kisütni, hogy Péterrel vagy Pállal van-e dolga, ha azonban együtt vannak, akkor szembetűnő, hogy Péter valamivel izmosabb, barnább és komolyabb, Pál pedig egy szikrányival leányosabb és éretlenebb is, mint a másik.

Nem tudnak ellenni egymás nélkül, bár állandó torzsalkodás folyik köztük. Ha Pál valami sületlenséget mond, akkor Péter lesujtó pillantása arcába kergeti a vért; ha meg Péter kissé nagyképűen viselkedik, ami olykor ugyancsak megesik, akkor Pál pukkadozik a nevetéstől, ami viszont Péter arcára festi a szégyen biborát. Szóval ők ketten igen jól kiegészítik egymást.

Különben feltűnően csinos fiúk. Két karcsú Cherubin. Természetes kecsességük azonban még némi vizslakölyökesetlenséggel párosul. Alapjában véve igen szerény fiúk, de mivel néhanapján attól félnek, hogy valaki mulyáknak tarthatná őket, tehát a szerénységük olykor minden bevezetés és átmenet nélkül hajmeresztő vakmerőségbe csap át. A viselkedésük így igen különös vegyüléke a szerzetesnövendék és Bussy d'Amboise modorának.

A szemük egészen egyforma: nagy, lelkesen ragyogó, tiszta gyermekszem. Ez a két szempár állandóan meleg hódolattal mosolyogja körül a sógornőt, akibe a két önkéntes, anélkül, hogy maga is sejtené, a férfiasság első tavaszi zsendülésével beleszeretett.

Ez az érzés kimondhatatlanul gyöngéden és édesen muzsikál vérükben és lehelletszerűen finomszövésű csipkeszőnyegként borul Katalin asszony keskeny lába elé...

A tanár, aki minden emberi dologban fatálisan éleslátó, oda is ellát, ahová sohasem néz és jobban megérti ezt a különös dolgot, mint akár Katalin, akár maguk az ikrek, de nem tartja szükségesnek, hogy beszéljen róla. Vannak gyöngéd, opálfényű tengeri állatkák, amelyek szomorú és rút halált szenvednek, ha hozzájuk nyúl az ember.

A sógornőjükért csak rajonganak, de a bátyjukat szinte már istenítik az ikrek. Ami jóban részük volt eddigi életükben, azt körülbelül mind a tanárnak köszönhetik. Amióta Arató István, a járványos betegségekről kiadott híres tanulmányaival megnyerte a Nobel-díjat, azóta a fiúk szemében a szellem birodalmának királyi trónusán ül. Ők maguk, a rokonság révén, egyelőre hercegi méltóságra emelnek igényt.

Szóval, minden jól volna úgy, ahogy van: István bácsi a világ legkülönb embere, Katalin a földkerekség legfinomabb sógornője, a fehér kutya igen derék állat, a kis macska, mely Kata ölében hentereg, roppantul helyes cica és egyáltalában, élni és nevetni igen kellemes foglalkozás.

Minden jól van úgy, ahogy van, csak az a bizonyos nyomás enyhülne már az emberek szívén...

— — — — — — — — — — —

A szél üvöltésén, a mennydörgés és a vízcsobogás lármáján valami érces hang akart keresztül furakodni. A zivatar dörgése tízszer is elnyelte, de éles zengésével újra és újra keresztül ásta magát, előbukkant az éjszakából, mint a mesebeli gödölyék a farkas gyomrából.

Az ikrek fülelni kezdtek. Egy ezerszer hallott, ősrégi és mégis új, meglepő, álomszerűen idegen, mély, súlyos és fájdalmas zengésű szó remegtette meg és nyügözte le a várost: Háború!

Fekete embertömeg szaladt végig a Dunasoron, a vízben gázolva, a szélviharral viaskodva, mintha maga is alkotórésze volna a zivatarnak.

Rézkürtök harsogása, rekedt ordítozás kelt versenyre az égzengéssel.

Az ikrek villogó szemmel néztek össze, majd fölpattantak és kirohantak a nyitott erkélyajtón.

Odalenn katonazenekar a Rákóczi-indulót játszotta. A vérforraló hangok kevélyen, panaszosan és fenyegetően üvöltöttek a harsogó éjszakában, fölverve az ázott házfalak visszhangját. Ez a magyarság igazi himnusza! Vad

és szomorú hangjai mellett hány kétségbeesett attak tört már össze a kemény kőfalon, mely rabságban tartja ezt az országot!

Az induló szól és a fölkavart levegőben, mint delfinek a hajócsapásban, sápadt árnyéklégiók úsznak: a fejedelem kurucai, a vörössapkások és mind ők, a dicsőséges legyőzöttek, akik Rákóczi zenekisérete mellett mentek a halálba.

Éljen a háború! Valami imponáló vadság és makacsság volt ebben a tüntetésben, amelynek tüzével nem bírt sem a szélvész, sem az özönvíz.

A háború! A békében felnőtt nemzedék tegnap még nem értette még, nem hitt benne. De most, midőn súlyos góliát-léptekkel csörömpölt végig az utcán, most minden ablak és minden szív megnyílt előtte, az emberek fölismerték és mámoros ujjongással köszöntötték. Ezer esztendős csatamezők gyepe alatt korhadó ősök vére pezsdült meg az emberek ereiben.

A háború! Az ikrek eszeveszetten táncoltak és rikoltoztak odakünn az erkélyen, a szakadó esőben. Katalin pedig lázas sietséggel összeszedett minden virágot, ami a szobában volt és kiszórta az ablakon, a tüntető tömeg fejére, a bevonuló háború vaspatkós lába elé.

A zene elvonult, beleolvadt a tomboló orkánba és a fiúk bőrig ázottan polkáztak be az erkélyről.

— Hamar, hamar! A kaszárnyába! Készülődni kell! Éles töltést kapunk! Holnap indulunk! Talán még az éjjel!

Lángoltak és ragyogtak, boldogok és szépek voltak. Elsiettek.

Most már tudta István, hogy miféle rakományt hoztak az égen úszó felhőgályák. Új végzetet hoztak az emberiségnek. Egynéhány embernek hírt és dicsőséget, ezreknek gazdagságot, százezreknek halált, millióknak gyászt és szenvedést.

Katalin.

A zivatar elvonult és éjszakára elcsendesedett a város is. Sok fiatal asszony még álmában is görcsösen fogta katonaköteles urának kezét, de kívül az utcán erélyesen kilépő szöges talpak csattantak meg, olykor pedig duhaj nótázás hallatszott: a helyőrség legényei rajzottak a városban, a hadüzenet következtében megnövekedett önérzettel.

A budai hegyek fölött hosszan elnyúló, sápadt felhők pihentek mozdulatlanul a holdfényben; az ember azt hihette volna, hogy az égiháború halottjai.

Arató hálószobája elsötétedett, a tanár ágyában feküdt, midőn Katalin megjelent a küszöbön.

A kecses árnyékképe mögött világos volt a másik háló. Kék bársonyfészek volt az asszonyé, a lámpa fénye is kék selymen szűrődött keresztül, miért is a szoba kissé hűvös és méla benyomást tett, akár a hableány kristálybarlangja.

Katalin tétován állott az ajtóban.

— Nem alszom, — biztatta az ura.

A selyemkimonó megsuhant és az asszony odaült az ágy szélére. Rögtön utána parányi gombolyag galoppozott be a világító ajtókereten; Katalin kis macskája volt, mely púpos háttal és fölnyujtott farkkal iramodott az asszony nyomában.

Katalin jóideig hallgatagon ült, majd halkan és panaszosan mondta:

— Nagyon szomorú vagyok.

A háborús mámorra már elkövetkezett a kijózanodás... Amióta asszony volt, annyira elszokott minden szenvedéstől, hogy ez úgy hatott reá, mint valami nagy igazságtalanság.

— Szomorú vagyok, félek attól, ami jönni fog... Eddig olyan jó volt élni! Most tudom csak, hogy milyen

jó volt! De most már úgy érzem magamat, mintha egy rettenetes kéz leemelte volna fejem fölött a háztetőt...

Egy forró könnycsepp hullott Arató István nyakára. Lám, ez tehát komoly? Magához ölelte feleségét. A gyöngyvirágszagú kimonó vékony selymén keresztül érezte ifjú szívének dobogását.

— Tudja, mit kellene tenni? — susogta az asszony. — Hazamenni a Harkályvárba, összebújni és aludni és ki nem jönni többet, míg véget nem ér a háború.

Ezt a mesélő gyermek hangján mondta.

Harkályvárnak nevezték az ő oltvai házukat, ahol házaséletük első hónapjait töltötték.

István lecsókolta a felesége könnyeit. Eddig még sohasem látta sírni, — de igen, egyszer, de akkor is a boldogságtól — és az asszonyi könnyek most hulló szikraesőként égették szívét.

Hát igaz, eddig nyár volt és közös útjok virágos kerteken kanyarodott végig. Tegnapról mára ősz lett. És mi lesz holnap? Holnap talán már havas pusztákon fogunk járni.

— Okosnak kell lenni, Kató, okosnak és bátornak...

Katalin dacosan rázta meg a fejét.

— Könnyű maguknak, könnyű a férfiaknak! A férfiaknak a háború egy vad sport... Aki elesik, az ott marad és nincs tovább. De aki itthon marad, de az asszony — !

— Igazad lehet, a háború tulajdonképpen az asszonyszívek csatája, — mondta elgondolkozva a tanár. — Minden katonát, aki a harctérre megy, egy asszony, egy anya, egy feleség szíve kíséri. És minden golyó, amely talál, egy asszonyt sebez meg. Elgondolni is rettenetes, hogy milyen tömege a fájdalomnak fog itt fölhalmozódni!

Ezzel ugyan nem vigasztalta meg Katalint...

— Dehát az élet nem majális, — folytatta István, — te pedig hál' Istennek, nem vagy afféle ruhás baba, hanem homo sapiens. Nemcsak a nemesség, az értelem is köte-

lez... Es minden anyától lett embernek, legyen hím vagy nőstényke, az a kötelessége, hogy tisztességgel viselje el az élet bajait és hogy méltósággal nézzen szemébe az elkerülhetetlen végnek, a halálnak.

A halál! Katalin megborzongott... Nem, a halál gondolatával ő sohasem fog megbékülni, a halált ő sohasem fogja megérteni. Ha arra gondolt, hogy ő, Katalin, egyszer ott fog feküdni, mereven és hidegen, égő viaszgyertyák közt a koporsóban, akkor sírni és sikoltozni tudott volna, akkor úgy érezte, hogy az egész életnek semmi értéke és semmi értelme nincs.

Katalin hirtelen átölelte István nyakát és odaszorította nedves és forró arcát az uráéhoz.

A tanár ekkor egy kis fájdalmat érzett mellén, az aranyérem szorította, mit felesége a nyakában hordott. A régi érmet, amely az asszony védőszentjét, alexandriai Szent Katalint ábrázolta, még leánykorában ajándékozta neki.

— És maga... maga mit fog csinálni? — kérdezte az asszony.

Arató megértette a kérdést, de jó ideig nem válaszolt. Katalin karjának szorítása azonban mind görcsösebb lett.

— Holnap fogom megtudni, mikor kell bevonulnom, — mondta később Arató.

A nyomás nyakán hirtelen engedett. Ijedt csendesség lett a szobában.

— De hiszen magának nem kell bevonulnia! — tört ki Katalin. — Maga egyetemi tanár... csak egy szavába kerül és fölmentik!

— Abban állapodtam meg a miniszterrel, hogy felügyelője leszek a határszéli járványkórházaknak. Ott talán hasznomat vehetik.

Katalin egyébként magázni szokta urát, de most tegezte, miközben panaszosan mondta:

— El akarsz hagyni? Amióta a tied vagyok, egy napig sem voltam még magamra.

A tanár megsímogatta az arcát.

— Kató, Kató, hát nem szégyelled magadat? Ilyen komoly időkben nem illik, hogy akkora kázust csináljunk magunkból.

Katalin némán ült az ágy szélén. Agya azonban erős munkában volt. Végül odahajolt urához és különös, gyerekes kajánsággal mondta:

— István, nekem van ám valamim!

— Micsodád van?

— Mérgem van.

— Mérged? Miféle mérged?

— Jó, finom mérgem; gyorsan és biztosan ölő, fájdalom nélkül ölő.

— Minek az neked? És hol szerezted?

— Loptam a laboratóriumból... És azt előre is mondom: hiába követeled vissza, nem adom! És megtalálni sem fogod soha, olyan jó helyen rejtegetem!

— Dehát mit jelent ez? Minek neked méreg?

— Azt jelenti: ha te meghalsz, én utánad megyek!

— Kata! — korholta bosszúsan, de alapjában véve meghatottan a tanár, — miféle gyerekes beszéd ez?

Az asszony fölemelte jobbik karját, amelyről lecsúszott a bő ruhaujja, úgy, hogy karcsú karja fehéren világított a félhomályban.

— Utánad megyek, Isten engem úgy segéljen!

A tanár ijedelme láthatóan örömet szerzett az asszonynak. Ragyogott és lángolt a jókedvtől, amint boldog ficánkodással odavetette magát melléje.

— Megesküdtem, most már rendben vagyunk, barátom...

— Csakhogy az ilyen gyerekes esküdözéseket nem könyvelik ám el a mennyországban!

— Hát nem te mondtad: tisztességgel viselni az élet bajait és méltósággal szembenézni a halállal? Hát nem te mondtad?

— Az a halál, amelyről te beszélsz, nem méltó Arató

Istvánnéhoz; az öngyilkosság a zavaros fejű, félművelt emberek kibúvója.

Katalin nem haragudott meg, hanem egészen közel bújt urához és forró susogással kérdezte:

— Hát mondja: maga tudna nélkülem élni?

Erre nem akart válaszolni a tanár, csak erősen magához szorította Katalint. Az pedig szárnyukra eresztette fantáziájának színes sólymait.

— A mérget nem adom vissza... És hidd el, ha téged valami baj ér, akkor a legokosabb dolog, amit egyáltalában tehetek, ha utánad megyek... Nem is a fájdalom fog megölni, magamtól fogok meghalni, mert nélküled semmi alapja, semmi célja és semmi jogosultsága az életemnek...

Mint máskor gyakran, úgy most is elragadták és meghatották saját szavai. Azt mondta:

— Én csak azóta élek, amióta a tiéd vagyok és csak addig élhetek, amíg a tiéd maradhatok... Azt hiszem, egészen bátran visszaadhatnám a mérget, mert abban a percben, amikor te meghalsz, nekem méreg nélkül is végem lesz... Én a te árnyékod vagyok, melyet a te profilod vetített bele az életbe. Ha elalszik a fény, akkor nem kell az árnyékot külön megölni, magától is elmúlik.

Remegett az indulattól, egészen megmámorosodott saját szavaitól.

— Nem is házasság, ami köztünk van, sokkal több annál, sokkal szentebb, mélyebb, szorosabb valami... — susogta elragadtatással. — Minket nemcsak pap esketett, minket a természet szánt egymásnak és az Úristen áldott meg...

Nem tudott tovább beszélni, a sírás elfojtotta szavát.

István mondani akart valamit, de az asszony szájára tapasztotta kis tenyerét, hogy most ne beszéljen és édesen sírt tovább a nyakán.

Azután hirtelen fölkelt. Érezte, hogy most már csak

egy szót mondhat még, ami méltó ahhoz, amit már elmondott.

— Szeretlek! — suttogta és kiosont a szobából.

István elgondolkozva bámult a sötétségbe.

Egyszerre valami halk és szelid dorombolást hallott maga mellett. A Katalin kis macskája volt, amely gombolyaggá csavarodva feküdt a paplanon.

— Kató! — kiáltotta a tanár, — itt felejtetted a macskádat!

Katalin, akinek vetkőződése már előrehaladott stádiumban volt, egy vidám és meglepett kis sikoltást hallatott a szomszédból, majd a szobaleánynak csöngetett, hogy vigye ki a cicát.

Közbe nevettek és így a hadüzenet napja elég vidáman végződött.

— — — — — — — — — — —

Volt valami igazság abban, ha Katalin azt mondta, hogy ő csak azóta él, amióta Arató felesége.

Ő is Oltván, abban az erdélyi kis városban született, amelynek a honfoglalás óta Arató István volt legnevezetesebb fia.

Oltva ősrégi, zeg-zúgos, álmos és bájos fészek. A főutcáját árkádos régi házacskák szegélyezik.

A sebesfolyású Oltva folyón átvezető fedett régi fahid mellett áll a Gráczián-ház. Az öreg Gráczián — ifjabb éveiben némi szerepet vitt az oltvai takarékpénztár életében, — a mi időnkben pufók, sárgaképű, dülledtszemű ember volt. Keveset beszélt, mindig fekete selyemsapkát viselt fején és ritkán ment ki az utcára. A felesége nevetségesen hasonlított hozzá és elhízott árnyékként tett-vett a házban, amelyre örökké fülledt, szinte kisérteties csend borult.

Ebben a házban nőtt fél Katalin. Öreg Gráczián a nagyapja volt. A szüleit nem igen emlegette senki, ha azonban történetesen mégis szóba került Kata édesanyja, akkor Grácziánné asszony sírva fakadt, ha meg

Kata édesapját hozták szóba, akkor Gráczián uram azt mondta: a gazember!

Katalin édesapja Zolky Elemér volt, a szép Zolky, a kolozsvári szinház szerelmes szinésze.

A művész egyszer ott nyaralt Oltván, amelynek természeti szépségeit és klimáját valaki nagyon földicsérte neki. Zolky jól érezte magát a városkában, de ebben a főérdem nem a klimáé, hanem Grácziánék Emilia leányáé volt...

Emilia kisasszony akkoriban már nem volt egészen fiatal leányzó, duzzadt és viruló szájával, gyöngéd nézésű szemével, gömbölyű termetével inkább asszony benyomását tette.

Mondanom sem kell talán, hogy Emilia rajongott a művészetekért, hogy ügyesen festett, jól zongorázott, hogy szépen énekelte a Si vous n'avez rien à me dire-t és a Hét csillagból áll a göncöl szekeré-t, hogy emlékalbuma volt, amelyben a városban megforduló hírességek megörökítették nevüket és hogy gőgös visszavonultságban töltötte napjait, mivel az oltvai aranyifjúság képtelennek mutatta magát arra, hogy kövesse szellemének magasabb röptét.

Zolky Elemér beírta nevét Emilia emlékkönyvébe. Többször is elment még a Gráczián-házba, később mindennapos vendég lett ott, végül már éjnek idején is látták a fahíd tájékán. Szóval, a baj megtörtént.

A télen Gráczián uram Kolozsvárra utazott, hogy „komolyan beszéljen" a művésszel. A művész azonban meglehetős alávalóan viselkedett. Hogy ő igazán nem érti, mit akarnak tőle, Emilia kisasszony elvégre nem iskolásleány már és tudhatta, mit csinál... Az öreg úr birsalmaszínű arca ekkor céklavörös lett, szó nélkül sarkon fordult megint és hazautazott Oltvára.

Áprilisban megszületett a gyermek, az anya azonban meghalt. Pedig a nagytapasztalatú asszonyság, aki az eseményeket intézte, éppen fordítva tervezte a dolgot...

Mire kis Katóka három esztendős lett, a szép Zolky

megint megfordult a városban. Valószínű, hogy megfeledkezett régi kalandjáról, különben talán mégsem ment volna Oltvára vendégszerepelni.

Valaki emlékeztette reá, hogy neki itt egy kisleánya van és a művész a színházi próba után, szokott szelességével, betoppant Grácziánékhoz.

Mikor meglátta Katókát, letérdepelt előtte, megölelte, nevetett és sírt, miközben valódi könnyeket hullatott, majd bocsánatot kért Katókától és az egész világtól, és azt követelte, hogy a gyermek szólítsa őt apukának, mert, mint mondá, a vér nem válik vízzé... Azt is mondta, hogy most új korszaka kezdődik az ő életének.

Este Bánk bánt játszotta, a babérkoszorút pedig, mit a nőegylet adatott fel a színpadra, kivitte a temetőbe, Emilia sírjára, miután előbb leszedte róla a selyemszalagot. Födetlen fővel állott a sírnál és azt mondta: Emiliám, drága, jó Emiliám!

Az oltvaiak úgy találták, hogy ez kegyeletes, szép cselekedet volt, Zolky pedig azt mondta a kávéházban, hogy ezzel egy erkölcsi adósságot rótt le a megboldogulttal szemben.

Másnap megint elment Grácziánékhoz és kijelentette, hogy jövőben ő fog gondoskodni Katóka neveléséének költségeiről, ez neki nemcsak szent kötelessége, de apai joga is. Oly szívhezszólóan kért, könyörgött és követelődzött, hogy végül is meg kellett vele egyezni húsz forint havi tartásdijban.

A művész másnap elutazott és elsején pontosan meg is küldte a húsz forintot. Két hónapig még rendesen fizetett, de azután megúnta a dolgot, abbahagyta és Gráczián uram sürgető leveleire sem hederített.

Katóka nem látta többet édesapját. Később arcát is tökéletesen elfelejtette; amire máig is élénken visszaemlékszik még, az egy aranygombos, égszínkék selyemmellény, amelyet a szép Zolky látogatása alkalmával viselt.

Az öreg Gráczián minden komolyabb ok nélkül olyasmit képzelt, hogy a világ állandóan szemmel tartja az ő családját és hogy tisztesség és fedhetlenség dolgában a Grácziánoknak fokozottabb kötelességeik vannak más közönséges halandóknál. Ezért Emilia leányának bűnbeesése annyira lesújtotta, hogy holta napjáig kerülte az embereket. Valóságos kriptaéletet élt a vén feleségével együtt és Katóka lett a kripta harmadik lakója.

Az öreg úr titokban azt remélte, hogy a jó Isten idejében magához veszi majd a kis árvát. Mivel azonban a jó Istennek láthatóan más egyéb tervei voltak Katókával, Gráczián uram melanchóliája elkeseredessé fajúlt.

Annyit mégis elvárhatott volna, hogy a kisleány alázatos és mintegy bűnbánó magaviseletével igyekezzék enyhíteni exisztenciájának szégyenét. Katóka azonban úgy viselkedett, mintha a szénája legjobb rendben volna.

Ha a lépcsőn ugrándozott, vagy ha sohasem hallott nótákat dudolt az udvaron, akkor Gráczián szemrehányóan nézett a feleségére. Hallod ezt, hallod?

Ha kis Kató tarka pántlikát kötött vékony varkocsára, akkor nagyapó fájdalmasan fölmordult: Még ezt is?

És mikor a kisleány egy nap kijelentette, hogy szeretne táncolni tanulni, táncolni, mint a többi kisleány: az öreg úr nem talált fölháborodása számára méltóbb kifejezést, mint hogy elkezdett rémesen hahotázni.

Nem volt szívtelen ember Gráczián, csak rendes polgár volt és nem tudta elviselni, hogy olyan rendhagyó módon lett nagyapává.

Szegény Katóka úgy élt az ódon házban, mint molypille a pókfészekben. Ha megrezdült szárnya, már kaptak utána a vén pókok. Még a kályhalyuk is úgy tátotta reá a száját, mintha el akarná nyelni.

Ez persze nem akadályozta meg a kisleányt abban, hogy szép, erős nagyleánnyá ne legyen. A csillogó

szemével és a kreolos, barnapiros színeivel olyan volt akkoriban, mint egy sötét La France-rózsa bimbója.

Tizenhat esztendős korától fogva, amióta már édesbús sejtések zsongtak vérében, elkezdett *várni.* Várta Élet királyfit, aki el fog érte jönni, hogy kiemelje kriptájából.

És a tündérmesének megint egyszer igaza lett az élettel szemben, a romantika megbuktatta a matematikát. Az Élet valóban eljött Katókáért Arató István személyében.

Senki sem értette, Oltván alkalmasint ma is törik még rajta fejüket, hogy a hírneves fiatal tudós, „aki talán a kolozsvári kontesszek közt is válogathatott volna“, miért vette feleségül éppen Gráczianék Katókáját.

Dehát feleségül vette.

Néhány hónapig a fiatal házasok még ott laktak Oltván, a Harkály-várban. (A Harkály-vár egyébként nem vár, csak afféle becsületes vidéki kúria. Arató István nagyapja építette a Harkály-hegy lejtőjén, valamelyik erdélyi fejedelem elpusztult kis várkastélya helyén, amelytől nagyzoló nevét is örökölte.)

Később a fiatalok Berlinben laktak, onnan csak nyári vakációra jöttek haza, míg aztán Istvánt meg nem hívták a budapesti egyetemre.

A szép Zolky törvénytelen leányából előkelő asszonyság lett. Együtt emelkedett urával, akinek dicsőségében úgy fürdött, mint repülő kócsag a napfényben.

És hálát adott Istennek, mert úgy érezte, hogy ő áldott az asszonyok közt.

— — — — — — — — — — —

Ő, aki áldott az asszonyok közt, ebben a pillanatban ott fekszik pehelykönnyű paplanja alatt és nyitott szemmel bámul bele a hálószoba kék homályába.

A szenvedélyes szavak, miket egy órával ezelőtt urának mondott, még remegésben tartották idegeit, agyában még egyre forogtak a kerekek...

Tiszta dolog: ha István meghal, akkor ő sem élhet tovább. Mérge ugyan nincs, — hogy lopott volna a laboratóriumból, azt *csak úgy mondta,* mivel éppen eszébe jutott, — de ez nem is fontos dolog, — ha az ember meg akar halni, akkor mindig talál rá módot...

A halál! A képzelőtehetsége, amely hihetetlen mozgékony volt, akár a patak vize, mohón rávetette magát erre a fekete lyukra.

Máskor rémülten menekült előle, de most megbűvölten és remegő kiváncsisággal sompolygott közelebb.

És mint mindig, most is látta önmagát, kritikus szemmel, hűvös távolságból...

A hátán feküdt, mellén összekulcsolt kezekkel, merev viaszbáb-mosollyal a száján... Fekete drapériák, gyertyák, virágok...

Érezte a tubarózsák és a tömjén bódító szagát, olyan jól érezte, hogy elfulladt tőle lélegzete...

Hallotta a pap zümmögő és kissé hamis énekét és hallotta az egyes latin szavakat.

Circumdederunt me gemitus mortis: Dolores inferni circumdederunt me...

Az ajtóban feketeruhás emberek szoronganak. Furcsa! Katalin is köztük áll és könnyes szemmel látja önmagát a ravatalon... Halk susogás, mormogás van körülötte:

— Szép halott... Szegény asszony, milyen szép! Olyan szelid, fehér, mint egy szent... Ez az asszony szent volt! Szerette urát, a nagy Arató Istvánt és nem tudta túlélni...

Egy nagyszakállú tanár, akit Katalin látásból ismert, fojtott basszushangon magyarázta szomszédjának, hogy a megboldogultnak nagy érdemei vannak a tudomány körül is, mert együtt dolgozott urával és nem egy fölfedezéshez, amely ma Arató István dicsőségét hirdeti, az asszony adta meg az ötletet...

— Közös emléket fogunk nekik állítani, — mondta a nagyszakállú. — A szoborbizottság már megalakult...

Ha együtt voltak életükben, legyenek együtt a halálban is... Mert ez az asszony méltó volt urához...

Katalin érezte a szivarszagot és látta, hogy egy könnycsepp szalad le a tanár hosszú szakállába.

Az persze nem volt igaz, hogy a laboratóriumban dolgozott volna, de azért a nagyszakállú úr elismerése meghatotta. A szíve nagyon fájt, sajnálta magát, hogy ilyen fiatalon kellett meghalnia.

És egyszerre odaroskadt saját ravatala elé és kitört belőle a hangos zokogás.

István meghallotta a nyitott ajtón keresztül és rákiáltott.

— Halló! Katóka! Fordulj a másik oldalra!

Azt hitte a jámbor, hogy feleségének lidércnyomása van. Katalin valami halk, nyöszörgő hangot adott, mintha ebben a pillanatban ébredne fel mély álmából, pedig soha még éberebb nem volt. Vajjon minek alakoskodott?

Az ura erélyes hangja azonban már új medret vágott a pataknak és az most arrafelé zuhogott.

Ni, hiszen nincs is semmi baj! István ott ásítozik a szomszéd szobában, erős és egészséges, mint a medve, nem is gondol a halálra. Nem fog a harctérre menni, csak barakkórházakat fog építeni...

Egyszerre világosság derengett az asszony szívében, tagjait édes melegség futotta át.

Jókedve lett és nevetett magában, mint az iskolásleány. És megint látta önmagát messziről, amint vihogva fekszik a sötétségben, a szomszéd szobában pedig urát, amint aggódva fülel az ajtó felé...

Ekkor már pukkadozni kezdett a jókedvtől. És hogy meg ne hallja a szigorú tanító bácsi a másik szobában, szájára tapasztotta tenyerét és orrára húzta a paplant.

— — — — — — — — — — —

Talán édesapjától, a szép Zolkytól, örökölte azt a képességét, hogy örökké látta és figyelte önmagát.

Ez furcsa volt, mert életének komoly és szomorú pillanataiban is maradt benne valami, vagy helyesebben valaki, aki közömbös és éber volt, mintha mindaz, ami Katalint megijesztette vagy könnyekre fakasztotta, nem is tartoznék ő reá.

Állandóan szemmel tartotta önmagát és gyakran az az érzése támadt, hogy nem is egy hanem tíz, száz Katalin van a világon. Ezek a különböző Katák, mindmegannyi lehetőség alakjában, el vannak raktározva a lelkében, mint kosztümök a színpadi ruhatárban. Azt veheti magára, amelyiket akarja, amely legjobban illik neki.

Egyik jó, a másik rossz, van szűzies és van szemérmetlen, nyughatatlan és tunya, őszinte és hazug. Van mindenféle.

De melyik ő maga? Egyik sem, vagy mindegyik. Ha magára veszi az egyiket, akkor nem ismeri a másik Katát.

Tizenöt esztendős süldőleány korában egyszer az ablak függönye mögül kileste két oltvai kamasz bizalmas beszélgetését. Az ő édesanyjáról meg róla magáról beszélgettek. Oda lyukadtak ki, hogy „tisztességes úriember“ nem veheti feleségül Katókát.

Kató akkor igen elkeseredett és tüstént elhatározta, hogy „rossz nő“ lesz, csakhogy bosszút állhasson a férfiakon. És mikor ezt elvégezte magában, akkor már át is alakult egész valójában.

Egyetlen fogással magára öltötte a kokott jellemét, mint valami színpadi jelmezt. Kacér, gonosz, hideg és számító lett.

Az arcátlanságával kétségbeejtette nagyanyját és felháborította a vén Grácziánt.

Ez addig tartott, míg az oltvai nagytemplomban egyszer a Notre Dame-nővérek énekét nem hallgatta. Az üvegtiszta, hidegen és mégis fanatikusan szárnyaló hangok meggyőzték, hogy neki is a Jézus menyasszonyává kell lennie.

Az orgonazúgásból édes hangokat hallott, amelyek

a nevén szólították. Egy tömjénfüst-karika odaszállott és a feje fölött lebegett...

Mire hazajött a templomból, maga volt az édes szemérmetesség, a szűzies alázatosság.

Sokat imádkozott akkoriban, egyszerűen öltözködött, szófogadó és dolgos lett és ami kevés cicomás holmija volt, azt mind elajándékozta.

Abban az időben, ha önmagára gondolt, mindig fehér apáca képében látta magát. A kép azonban lassan elhalványodott, végül egészen eltünt, mint a fotográfia a napfényben, hogy egy újabb jelenésnek adjon helyet.

Midőn Arató Istvánt első ízben meglátta az oltvai templomtéren, megmosolyogta furcsa szabású angol kabátját. Igaz, hogy akkor még nem tudta, kicsoda a sokzsebű raglan tulajdonosa; azt hitte, valami kereskedelmi ügynök. Ő akkor még az arisztokratikusan karcsú és sápadt regényhősöknél tartott.

Később meghallotta, hogy a híres Arató tanár hazaérkezett és ekkor a Szentháromság-szobor és a Vikus boltja közt beleszeretett.

A tanár régen a berlini laboratóriumban dolgozott megint, alkalmasint a nevét is elfelejtette már a vidéki fruskának, aki Oltván olyan különös pillantásokkal üldözte, Katalinnak azonban forró rögeszméje lett a szerelme és a nagy távolságon át egyre Berlin felé küldözgette vágyainak delejes hullámait.

Persze más gondja nem is volt a pókfészkében.

Ha nagyanyja akkoriban elküldte a városba, nagy kerülőutakon a Harkályvár felé sietett, hogy könnybe borult szemmel lássa a kőküszöböt, melyet Arató István lába érintett...

Nem költött többet nyalánkságokra, megtakarított pénzén meghozatta Arató könyveit és bár keveset értett belőlük, fél éjszakákat olvasva töltött.

Rákövetkező nyáron, midőn a fiatal tudós megint hazajött vakációra, Oltván már bizonyos híre volt Katóka hóbortos Arató-kultuszának.

István is hallott róla, nevetett is rajta, de midőn a véletlen összehozta a leánnyal, nem volt kedve nevetni, annyira meglepte a forró és követelő energia, amely Katóka szeméből áradt.

Katókában akkor erős elhatározás élt, hogy meg fog halni, ha nem kell a tanárnak. És lehet, hogy meg is halt volna.

István kiváncsi lett a leányra, ki akarta tanulni, de semmit sem talált benne, csak a maga tükörképét.

Olybá lehetett venni, hogy Kató egyénisége belefulladt, szétfoszlott és elolvadt szenvedélyének mindent betöltő tengerébe.

Lassan, észrevétlenül, Katóka szerelmes rögeszméjének sugalló hatása alatt, egy gondolat rügyezett, lombosodott és terebélyesedett a tanár lelkében, mint a datolyamag a hindu bűvész kosarában: ennél jobb, ennél inkább neked való feleséget sehol sem fogsz találni a föld kerekségén!

A leány útját a nászszoba felé három buzgó segítőtársa egyengette: a férfi büszkesége, hiúsága és asszonyi dolgokban való tudatlansága.

Mert Arató is, mint annyi nagy gyerek, már régen megkötötte magát, hogy maga fog asszonyt választani, nem törődve a világgal, olyan asszonyt, aki neki köszönheti mindenét és aki rajta kívül nem imád semmiféle faragott istent...

Midőn Katókából feleség lett, egy új szereplő jelent meg az élet színpadán: Katalin, a híres ember hitvese. Ebben a szerepében tökéletes volt, mert boldog volt és boldoggá tette urát.

A csalhatatlan ösztöneivel eltalálta, hogy milyen köntös illik egy-egy szerepéhez. Most nemes szerénységgel kell öltözködnie és minden mozdulata igazodjék az édes és tiszta komolyság ritmusához... Az ura sokat dolgozik és nem szívesen jár társaságba... Katalin sem!

— Hol találhatnék magamnak jobb társaságot az uraménál? — kérdezte kevély alázattal.

Tökéletes volt és most már érdemes is volt remekelnie, mert intimus közönsége már nemcsak az oltvai naplopókból, hanem a német egyetemek világhírű korifeusaiból telt.

Az ezüstsörényű egyetemi oroszlánok észrevették a szelíd és rajongó pillantásokat, melyekkel Aratóné több évi házasélet után is állandóan körülhízelegte urát, és lemondó sóhajjal gondoltak a saját, tisztességben elhízott és megrezesedett arcú professzornéjukra...

Valaha vagy soha.

Sulyos kerekek dübörögtek az utakon.

Az Atlanti-tengertől a Csendes-óceánig hadseregek vonultak, komor és baljós sietséggel, mint az égen gyülekező viharfellegek.

A készülődő nagy fergeteg egyik csukaszürke kis felhőfoszlánya, egy honvédszázad, éppen most trombitált végig vidáman és hetykén a budapesti Köruton, Arató Péter és Pál közös vezénylete alatt.

A Rákosról igyekeztek vissza a kaszárnyának lefoglalt iskolába, a főhadnagy útközben átadta a csapatot a hadnagynak, az viszont a zászlósnak, míg végül a század sorsa az immár hadapródjelölt-őrmesterekké előléptetett ikrek kezébe került.

A század élén lépkedtek és rózsás arcukon szinte meglátszott, mennyire megvetik Pasicsot és mennyire nem félnek Nikolajevics nagyhercegtől.

Úgy vélekedtek, hogy igen növelné személyes tekintélyüket, ha minél több személyes ismerősük látná őket, azért meglehetős kacskaringós utakon vezették vidékről jött és a fővárosi utcalabirintusban járatlan tartalékosaikat.

Egy szűk utcában az a nevezetes dolog történt, hogy egy tábornokkal találkoztak. Igazi tábornok volt és

olyan váratlanul kanyarodott be a sarkon, hogy összeütközött Péterkével.

Péter szikrázó szemekkel kardot rántott, mintha embert akarna ölni, és egy arasznyira a tábornok orrától olyan rettenetes bömböléssel vezényelte a tisztelgést, hogy az öreg úr ijedten visszahőkölt.

Szerencsére nyugdijas tábornok volt és így már fölemelkedett az emberi humor olyan magaslatára, ahol mosolyogni lehet az ilyen kalandon.

A tartalékosoknak azonban több sem kellett, ők a mosolyon felbátorodva, harsogó nevetésre fakadtak és így megesett a katonai fegyelem szempontjából sajnálatos és aggasztó eset, hogy egy m. kir. hadapródjelöltet saját legénysége kinevethetett egy altábornagy védnöksége alatt.

Péter különben azt nézte csak, hogy mit csinál Pál. Az jó testvérhez illően szolidaritást vállalt vele és ha Péter arca rákvörös volt a szégyentől, akkor Pálé paprikavörös volt.

A sors, mintha csak érezte volna, hogy ezek után valami elégtétellel tartozik az Arató-fiúknak, utjokba hozta az angol kisasszonyok sétáló növendékeit.

A honleányi rajongás, mely a matrózkalapok alul feléjük csillogott, visszaadta nekik önbecsülésüket.

— — — — — — — — — — —

Az izgalmas várakozás és készülődés napjaiban nem várt látogatója érkezett Arató tanárnak.

A dolgozó-szobában voltak éppen és Katalin fölolvasta urának a déli lap táviratait.

Kántor a gazdája lábainál heverészett és mogorva megadással tűrte, hogy a kis cica, amellyel valahogyan mégis kiegyezett, megtépázza fehér fürtös gubáját.

A szobaleány egy névjegyet hozott be.

— Uzon Csabáné, született Ember Mária, — olvasta Katalin.

— Ki az? Ismeri? — kérdezte.

— Egy boldogtalan asszony, — válaszolt a tanár.

— Vajjon mit akar?

— Ember Mária magának nem akar semmit. Lehet azonban, hogy más valakinek kell valami...

A különös elüljáró beszéd után maga ment ki, hogy bevezesse a vendéget.

Egy feketeruhás nő lépett a dolgozóba.

Katalin egy villámgyors asszonypillantással végigmérte és fölbecsülte.

A ruhája nagyon egyszerű, de jószabású, a cipője, keztyüje finom... Arca feltünően keskeny, nagyon fehér, termete túlságosan karcsú... Szép csak a szeme, de az nagyon szép. Az egyiptomi piramisokban pihenő királyleányoknak lehetett ilyen szemük: valószínűtlenül nagy, szelíd tűzű, barna. És telve van mélységes, leküzdött fájdalommal.

Katalin tudja, hogy a férfiakat az ilyen asszonyi szem megmagyarázhatatlan részvéttel szokta eltölteni. Ez talán visszhangja a régi bűnöknek, miket meghalt férfiak követtek el régóta elporlott nőkkel szemben.

Kántor, az egyébként oly bizalmatlan parasztkuvasz, fellódult a szőnyegről és nyájas farkcsóválással Uzonné elé lépett. Úgy fogadta, mint a legjobb barátait szokta, pedig biztos, hogy sohasem látta még.

Uzonnén meglátszott, hogy keveset forog emberek közt. Olyan különösen és idegenszerűen hatott Arató dolgozószobájában, mint az éjjeli madár, ha déli napfényben végig száll a kerteken. Teljesen hiányoztak modorából a társas ember tapasztalatai, a társalgás aprólékos fogásai és szabadkőművesjelei, amelyeket az avatottak horogként szoktak egymás felé kivetni.

Olyan messziről érkezett és olyan egyedül álló benyomást tett, mintha valóban a piramis alul jött volna.

Most is, miután meghajolt Katalin előtt és megsímogatta Kántor fejét, mindjárt a végén kezdte dolgát.

— Tanácsért jöttem, tanár úr. Úgy hallottam, hogy

járványkórházakat fognak felállítani. Szeretném tudni, hová kell fordulnia annak, aki ápolónő akar lenni?

István azt hitte, Uzonné valami pártfogoltja érdekében beszél és kivette jegyzőkönyvét.

— A járványkórházba könnyű bejutni, oda nem törik magukat. Én is bejelenthetem az illetőt, ha megmondja nevét.

— A neve Uzon Csabáné, — válaszolt csendes mosollyal az asszony.

A tanár meghökkenve nézett a szemébe.

— Ha járványt mondunk, akkor kolerára, tifuszra, himlőre gondolunk.

Katalin megborzadt, Uzonné azonban csendesen bólintott fejével, igen, tudja.

— Szomorú foglalkozás, — mondta István elboruló arccal.

— Valakinek azonban mégis el kell végeznie...

— És veszedelmes.

Az asszony szelíden lehajtotta fejét.

— Miféle veszedelemről van szó? A halálról? Istenem, most annyian fognak meghalni, annyian, akik fiatalok és boldogok...

Hirtelen elhallgatott, láthatóan restelte, hogy ennyit is mondott.

A tanár, aki az asszony szelíd nyugalma mögött már megérezte sziklaszilárd elszántságát, még egy kisérletet tett, hogy eltérítse útjáról.

— Nem gondolja, hogy az urának szüksége lehet önre?

Mária most fölemelte fejét és a tanár szemébe nézett.

— Már nincs rám szüksége. Az uram három nappal ezelőtt meghalt.

Katalin, aki eddig szó nélkül hallgatta a beszélgetést, egy rémült tekintetet vetett Istvánra, az pedig jó ideig néma maradt, mintha gondolataival viaskodnék, majd mély és lágy hangon mondta:

— Azt hiszem, nincs jogom hozzá, hogy önt távol tartsam a szenvedő emberektől. Legyen akarata szerint. Meg fogják önt bizni egyik járványkórház vezetésével.

Mária arcán verőfényes mosoly futott végig. Kissé várt még, majd zavartan kérdezte:

— Nem írja föl a nevemet?

A tanár akaratlanul elmosolyodott.

— Azt hiszi, azt el lehet felejteni?

Katalin észrevette, hogy Mária fehér arca rózsás lesz. (Ez tudna szép is lenni! — állapította meg magában.) A látogató meghajolt és elment, anélkül, hogy kezet fogott volna valakivel.

Kántor utána ment az ajtóig s miután az becsukódott orra előtt, leült hátsó lábaira és figyelmesen nézte a küszöböt.

— Jaj de különös asszony! — kiáltotta Kata helyéről felszökve.

— A sorsa is különös volt, — válaszolt István.

— Már régóta ismeri?

— Iskolásleány kora óta. Kolozsvárra való és ha nem csalódom, távoli atyafiság is volna köztünk.

— Engem nagyon érdekel... Mért mondja, hogy a sorsa különös?

És Arató elmondta feleségének, amit Uzon Csabáné, született Ember Mária multjából tudott.

— — — — — — — — — — —

Mária szegény leány volt és fiatalon, talán egy-két hónappal a mi esküvőnk után ment férjhez Uzon Csabához, — kezdte István.

Uzonék előkelő földbirtokosok az Oltva-völgyében. Mindig azt állították magukról, hogy hunutódok és különös neveket viseltek. Csaba édesapját Budának hívták...

Az Uzon név huszonöt esztendővel ezelőtt sokat szerepelt az ujságokban. Te persze erről semmit sem hallottál? Az történt akkor, hogy öreg Uzon Buda, Csaba édesapja, őrjöngési rohamában kiirtotta családját és végül megölte önmagát is...

A sokfejű családból csak a kis Csaba menekült meg, aki a gyilkoláskor Marosvásárhelyen járt iskolába...

Az Uzonoknak különben mindig az volt hírük, hogy rigolyás emberek. Isten tudná, miféle ősi bűnök és gonosz titkok emléke zakatolt a vérükben... Az öreg Buda is éveken át igen feltünően viselkedett, az emberek azonban megszokták bogarait, néha nevettek is rajta, de veszedelmesnek nem tartották...

Rendesen hajadonfőtt járt a mezőkön, sokat fájlalta fejét, ha meg kivételesen beszédbe ereszkedett valakivel, akkor mindjárt Jan Mayen szigetére terelte a szót.

Ifjabb éveiben a különcsége abban nyilvánult, hogy örökké külföldön utazgatott és egy izlandi útja alkalmával meglátta Jan Mayen szigetét...

A kis sziget, öreg Buda előadása szerint, egyetlen süveg formáju hegy és elhagyatottan emelkedik ki az örökké zajongó északi tengerből... Az arra cirkáló hajók ritkán látják, mert rendszerint ködbe szokott burkolódzni.

Ha azonban ketté szakadt a felhőfüggöny, akkor Jan Mayen megragadó látvány. Napos időben úgy tündöklik, mint egy óriás gyémánt; ha borús az ég, akkor rengeteg szmaragddá lesz... Mert az egész szigetet jég borítja.

Az öreg Uzon az éjféli nap fényében látta, akkor izzó vörös volt Jan Mayen, mint az olvadt vas...

Élete végén Uzon Buda mindig arról beszélt, hogy ő Jan Mayenbe fog telepedni. Szegény embert sokat gyötörte a főfájás és olyasmit képzelt, hogy a poláris hideg enyhíteni fogja az agyában lüktető tüzet, a nagy csend pedig meg fogja gyógyítani idegeit.

Leveleket is írt különböző európai kormányoknak a sziget megvétele dolgában, választ persze sehonnan sem kapott.

Végül már másról nem tudott beszélni, csak Jan Mayenről. Közbe egyre növekvő bizalmatlanságot és ellenszenvet érzett családja iránt, mert azzal gyanusította, hogy útját szegi terveinek. Ebben persze igaza is volt.

Egyszer aztán elfogott egy levelet, amit a felesége egyik kolozsvári orvostanárhoz írt. Most már biztos volt, hogy összeesküdtek ellene, elárulták. Az ingerültsége őrjöngésbe csapott át és akkor elkövette a szörnyű vérontást.

Az öngyilkos életben maradt fiát, Csabát, magam is ismertem. Feltünő nemes arcú, szép termetű fiú volt. A családi tragédia emléke melancholikus árnyékként borult reá, de ez csak annál érdekesebbé tette a nők előtt. Emlékszem, hogy egy időben nagy szerepet játszott a kolozsvári farsangon.

Körülbelül hat esztendővel ezelőtt beleszeretett Ember Máriába. Vagyontalan leány volt és mindenki csodálkozott, sokan meg is botránkoztak rajta, midőn Mária mégis kikosarazta a gazdag kérőt.

Úgylátszik azonban, hogy Uzon kitartó hűsége hatással volt Máriára, mert egy esztendővel később, egy-két hónappal azután, hogy mi összekeltünk, mégis Uzon felesége lett.

Jó ideig semmit nem hallottam róluk, nem is igen törődtem velük, de azután egyik kolozsvári kollegámtól különös híreket kaptam.

Csaba hihetetlen durvasággal bánt a feleségével. Elzárta az emberek elől, minden érthető ok nélkül féltékenységi jeleneteket rendezett, sőt annyira ment, hogy éheztette és verte a fiatal asszonyt...

Katalin itt félbeszakította az urát.

— És volt valami oka a féltékenységre? — kérdezte.

Arató erélyesen megrázta fejét.

— Ember Mária élete olyan tiszta, mint az égen járó felhőé...

(Ha valami szépet akart mondani, mindjárt a felhőire gondolt.)

Uzon Csabának az volt rögeszméje, hogy a felesége nem mer szemébe nézni, mert egy idegen férfi alakja tükröződik a pupilláján. Úgy okoskodott, hogy a képet, amit a szem fölvesz, a látóideg vetíti bele az agyba; ha

tehát valakinek állandóan egy ember jár a fejében, akkor annak képe megjelenik a pupillán.

Ha a megijedt asszony lehúnyta pilláit Uzon rettenetes, kutató tekintete előtt, akkor erőszakos és förtelmes jelenetek következtek.

Mária jó ideig a családja előtt is titkolta szégyenletes helyzetét, végül azonban nem birta tovább, megszökött urától, hazament Kolozsvárra.

Uzon az asszony szökése folytán igazolva látta gyanúját és ez annyira fölingerelte, hogy most már nyilvánvalóvá lett az egyszerű igazság: ez egy szegény őrült, csak olyan, mint volt édesapja.

A családja el akarta választani Máriát az urától. Bizonyos, hogy a betegsége benne lappangott már esküvőjük napján is és így könnyen érvényteleníteni lehetett volna a házasságot.

Mária azonban, amint megtudta, hogy ura elmebeteg, nem akart hallani válásról. Ellenkezően, visszament a házába és ápolójává szegődött.

Szerelmet talán sohasem érzett iránta, de most valami nagyszerű és fájdalmas anyai gyöngédség vonzotta feléje. Most már nem férjét, hanem szerencsétlen beteg gyermekét látta benne.

Amióta nem kereste már a maga igazát, megtanulta, hogyan kell bánni a beteggel. Hogy lecsillapítsa féltékenységét, elzárkózott az emberek elől, egyszerűen öltözködött és tőle telhetően alkalmazkodott Csaba szeszélyeihez.

Életének utolsó esztendejében a szerencsétlen Uzont kúsza vágyai a sziget felé vonzották, ahol édesapja oly irtózatos hajótörést szenvedett; a fiú is Jan Mayen jégszirtjére kivánkozott.

Az ő fantáziájában úgy jelent meg az északi fényben ragyogó kristályhegy, mintha édesapjának tulajdona volna.

Az öreg Buda ott lakik, arra járt utasok állítólag látták is, amint csibukozva sétál a parton és várja fiát.

A feje nem fáj már és Csaba feje sem fog fájni, ha odaköltözik. mert ott nincs senki, aki tőrt vethetne Mária hűségének.

Uzonné látszóan beleegyezett az utazásba és az utolsó hónapokat örökös készülődésekkel, tervezgetésekkel, jóformán úti ládák közt töltötték.

Én akkoriban láttam őket a kertjük kerítésén keresztül. A megtört szemű Antinous és a fehérarcú asszony karonfogva sétáltak a fasorban... Talán a legszomorúbb kép, amit életemben láttam...

Uzon Csaba azonban egyedül utazott édesapja után, a mesés Jan Mayen szigetére.

Az asszonyt, akit oly nagyon szeretett és akivel oly rettenetes rosszul bánt, itt kellett hagynia.

Gondolatnak is különös, hogy a szomorú sziget a hullámzó oceán közepén, odafenn az északi fény régióiban, olyan démoni erővel tudta vonzani a két hunutód beteg lelkét.

Arató elhallgatott és Katalin is sokáig csendben maradt. Sápadt arccal, fázékonyan gunnyasztott karosszékében és elgondolkozva bámult maga elé.

Végül mégis megszólalt.

— Szomorú dolgok vannak a világon... Mért vannak ilyenek? Jobb volna nem tudni róluk...

Fölkelt, odalépett urához és hevesen a melléhez szorította fejét. Később a nyakába kapaszkodott.

— Nézzen a szemembe, kérem, — mondta sápadt mosollyal.

A pupillájukban azonban csak egymás arca tükröződött.

— — — — — — — — — — —

Elérkezett a nap, midőn az ikrek ezrede útra kelt Galicia felé.

Ah, soha még táncos ifjak nem örültek annyira a báli-teremnek, mint a honvédek a csatatérnek!

Olyan szépnek képzelték a háborút! Egy nagyszerű, szilaj rohamra gondoltak, amely halomra dönt, pozdor-

jává tör mindent, ami útjokba áll... Aztán majd megszólalnak a trombiták, megkondulnak a harangok — virág- és babéreső hull — a dicsőséges zászlók pedig tisztelegve meghajolnak a hősök sírja fölött.

A sógornő egy-egy vékony nyakláncon függő Szent Katalint ajándékozott az ikreknek, ahhoz hasonlót, amit maga viselt keblén. Neki szerencsét hozott Szent Katalin és úgy érezte, az ő kedvéért ki fogja terjeszteni protekcióját a két fiúra is.

Máskor, ha szóba került a felesége védőszentje, István tréfás célzást szokott tenni az alexandriai szűz csodálatos disputáló képességére, amellyel egymásután ötven pogány filozófust át tudott téríteni a keresztény hitre.

Most azonban nem volt kedve gúnyolódni. Végül is ki tudja megmondani, hogy miféle láthatatlan szálon függhet az ember sorsa? Az pedig legkevésbbé sem árt, ha a táborban valami arra is emlékezteti az ifjúságot, hogy van még jóság és szeretet a világon...

A tanár és Katalin természetesen kimentek a pályaudvarra, hogy végignézzék a fiúk indulását.

A honvédek föl voltak pántlikázva, akár a falusi vőfélyek; az ikrek is; ezek azt mondták, hogy a legénység kedvéért, de látható volt, hogy maguknak is kedvük telik a rikító díszben.

Palika a tábori-konyhák szállítását intézte. Hogy észrevette a tanárt, az ő tiszteletére fölemelt hangon adott a legénységnek teljesen fölösleges utasításokat.

A rakodásnál azonban valami fennakadás támadt és a katonák ekkor az Ijjártó nevet kezdték kiabálni, hogy az majd rendbe hoz mindent.

— Ő mindenhez ért, valóságos ezermester, pedig csak tartalékos káplár, — magyarázta Palika a sógornőjének.

— Úgylátszik, a háború új sarzsikat teremtett, az okos emberekét, — mondta István.

Ijjártó előkerült és egy-kettőre rendbe is hozta a

bajt. De akkor már a hosszú vonat tulsó végéről kiabálták a nevét.

Inas, száraz, igazi kubikos termetű magyar volt, mélyen fekvő, okos, sárga kutyaszemekkel a bozontos szemöldökei alatt.

Péter a sógornőjét egy parasztasszonykára figyelmeztette, aki a búcsúzóra idegyülekezett fehérnép sorában álldogált.

Fehér arcú, fiatal asszony volt, háromnegyed részben matyó, egynegyedben tót divat szerint öltöztetve, a fején valami furcsa díszt hordott, ami a Budha-szobrok sugár koronájára emlékeztette az embert, a virágos selyemviganója pedig olyan kurta volt, hogy látható volt izmos, formás lábszára.

A parasztszépségek kedves és áhítatos méltóságával viselte jelmezét, amely mindenütt széles a világon, kivéve talán két-három matyófalut, nevetségesnek tetszett volna.

— Az Ijjártó felesége, — magyarázta Péterke.

Az asszony egy arasznyi kis kölyköt fogott kezén. A gyerek olyan zömök volt, mint a medvebocs. Haragosan forgatta szemét, amely szakasztott az Ijjártó káplár szeme volt, közbe hihetetlenül erőlködött, hogy öklét a szájába dugja.

Katalin, aki már maga is érezni kezdte Ijjártó tekintélyének hatását, beszédbe ereszkedétt a menyecskével. Megtudta, hogy a kisfiú neki mostoha gyereke, lévén ő Ijjártó második asszonya.

Azután egyszerre nagy futkosás és ijedelem támadt. Egy atléta termetü, szép szál katonatiszt robbant haragosan az ácsorgó legénység közé.

— A százados! Milka százados!

Gyalogos tiszt volt, de volt valami az öltözködésében és egész viselkedésében, ami magyaros, sőt huszáros benyomást tett.

Haragudott, hogy a legények még nincsenek a kocsikban és suhogó pálcával zavarta őket helyükre. Közbe

jóízű, magyaros káromkodásokat hallatott, amivel meg is ijesztette, föl is vidámította az embereket.

— Goromba ember, de arany szíve van és ideális katona, — magyarázta Palika. És fontoskodva hozzátette: Ilyen parancsnokkal öröm az ellenségre menni!

De azután vérvörös lett a fiú arca, a százados mennydörgő haraggal csapott le reá.

— Önkéntes, takarodjék a kocsijába, mert bizony mondom, önkéntes ide, önkéntes oda —

Hirtelen elharapta a szót, megpillantva Aratót, akit látásból alighanem ismert. És ekkor kitűnt, hogy Milka százados tud nagyon finom is lenni, ha éppen akar.

Katonásan meghajolt, majd arra kérte Pált, hogy mutassa be a kedves családjának.

És rögtön bocsánatot kért Katalintól a rettenetes kiabálásért.

— A méltóságos asszonynak gyalázatos lehet ez a kaszárnyai hang, de mi nem tudunk meglenni nélküle. Kiabálunk, nem mintha haragudnánk, hanem hogy időt takarítsunk meg. A kiabálás útját vágja a felesleges okoskodásnak, rögtön beleviszi az embert a teljes aktivitásba. Az én kedves Palkó öcsém ezt tudja és nem is veszi rossz néven, ha olykor neki is kijut.

Azzal rátette kezét Pál vállára és a fiú újra elpirult, de ezuttal örömében. Igen, ilyen parancsnokkal öröm az ellenségre menni!

A százados még egyszer visszatért a kiabálás témájára, de azután észrevette, hogy ez izetlenség és másra terelte a szót. Egyébként eszes ember volt, ezt maga is tudta és szerette volna, ha megtudja Arató is, akinek értékével ő teljesen tisztában volt.

Sokat és gyorsan beszélt, közben eszébe jutott, hogy Arató őt fecsegőnek fogja tartani és ekkor nagyon szerétett volna már megugrani, de nem tudta a módját.

Végre úgy tett, mintha valami fontos dolga jutott volna eszébe, bocsánatot kért és elsietett.

Kész! — Katalin könnyes szemmel csókolta meg a két fiút. Azok fülig elpirultak, mikor arcukon érezték a sógornő illatos, meleg ajkát.

A vonat lassan megindult...

Az ikrek ott álltak a 6 ló vagy 40 ember felírásu kocsi ajtajában. Pali egy nemzetiszínű zászlót lengetett, Péter egy kurtaszárú pipát tartott fogai között, ami kétségkívül férfias kifejezést adott arcának.

Aratóék mosolyogva integettek utánuk, a fiúk visszanevettek reájuk és nem látták már, hogy Katalin könnyei patakokban folynak és nem tudták, hogy István szívét éles fájdalom marcangolja.

— Jézusom, — mondta Katalin hirtelen támadt rémülettel, — hát ez a két iskolásfiú igazán háborúba megy?

Azok pedig repültek észak felé, telve büszke elszántsággal és fantasztikus reményekkel, boldogan és hálásan, hogy a halál közelsége mélységet, bájt és méltóságot adott ifjú életüknek.

A mozdony lihegésébe, a kerekek dübörgésébe belevegyült a csukaszürke legények éneke:

Ne sírjatok, budapesti lyányok,
Visszajövünk még hozzátok,
Valaha, valaha vagy soha.

A szélroham, melyet a vágtató vonat fölkavart, az anyai szivek százait sodorta maga után. Láthatatlanul suhantak, szárnyaltak az ordítozó legények nyomában, mint ijedt galambraj.

Valamennyit az Élet és a Halál rettenetes nagy kérdése kergette előre; valaha — vagy soha?

A hegedüs királyleány.

„A drótszakállú királynak volt egy leánya, azt Alvajárónak hívták.

„Alvajáró kisasszony olyan tündérszép volt, hogy télen is virágozni kezdtek a cseresznyefák, ha végigsétált a kerten.

„A drótszakállú királynak azonban nem telhetett öröme leányában, mert Alvajárónak, valahányszor csak szóra nyitotta száját, piros kis kigyók siklottak ki a száján.

„A király igen restellte, hogy az ő gyermekének ilyen beszédhibája legyen és egyszer s mindenkorra eltiltotta Alvajárót a szótól. Hogy egészen néma ne legyen, egy aranyhegedüt ajándékozott neki.

„Ettől fogva senki sem hallotta többé a királyleány szavát és piros kigyók se jöttek többé a szájából.

„De reggeltől estig szólt az Alvajáró hegedűje.

„Ha éhes volt, ha szomjas volt, csak játszott az aranyhegedűjén és az udvari szolgák már szaladtak és ezüst tányéron ételt, kristálypohárban italt hoztak neki.

„Ha reggel fölébredt, hegedüszóval köszöntötte a napot és ha este elálmosodott, hegedűszóval kívánt jóéjszakát.

„A templomban is hegedülve mondta el imádságát.

„Néha leült a királyi trónus lépcsőjére és a gyermeki hűségről muzsikált, a drótszakállú királynak ilyenkor megeredtek könnyei és igen nagyon szerette az ő leányát...“

— — — — — — — — — — —

A mese-kút még tovább folydogált volna, de Katalinnak abba kellett hagynia az olvasást, mert az öreg Mikulás beszólt az ajtón, hogy künn a kocsi.

Egy kétfedelü thékában találta meg az aranyhegedű meséjét, egyéb ócska thékák társaságában, amelyek

egész rekeszt töltöttek be a Harkályvár nagy könyvtárában.

Ezeket a füzeteket egykor Arató István nagyapja írta tele lendületes és kissé cikornyás kezeírásával.

Az öreg úr a maga idejében széplelkű honfi és irodalombarát volt, akinek sok gondot szerzett a hazai nyelv pallérozása; ha egy mese, egy vers, vagy akár egy regényfejezet megtetszett neki, azt menten lemásolta és eltette, „hogy kárba ne vesszen".

Annyi dolga volt a körmöléssel, hogy holtáig sem ért rá újra elolvasni, amit leírt.

Az öreg Mikulás, egy személyben házmestere és kertésze a Harkályvárnak, jelentette a kocsit. Katalin pedig visszarakta a kék thékát helyére és sietve belebújt úti bundájába.

Egy napra rándult csak le Oltvára, hogy összekeresse ura némely jegyzeteit meg téli holmiját. (Mikulásra ezt nem lehetett bízni, Arató maga pedig mostanában nem ért rá semmire.)

Katalinnal most történt meg első ízben, hogy távol volt urától, és egész nap nagyon furcsán érezte magát a lakásban. A ház olyan volt, mintha halálos álomba merült volna. Hiába próbálta költögetni a dermedt bútorokat. Végül rajta is valami lelki zsibbadás vett erőt, megadta magát a nagy csendnek és lábujjhegyen járt-kelt az öblös nagy szobákban.

Délután, miután már elkészült minden dolgával, olvasnivalót keresett a könyvtárban, hogy vonatindulásig gyorsabban teljék az idő. És mialatt ott feküdt az alkonyba boruló szobában és Alvajáró meséjét olvasgatta, fél fülével az őszi szélre ügyelt, amely elszabadult őrültként rázta az ablakokat és olykor beüvöltött a kéményen is.

Közbe egy-egy félénk pillantást vetett az íróasztal felé, hogy nem jelenik-e meg az ura hazajáró lelke. Barna házikabátban, angol pipával szájában, írásai fölé hajolva . . .

Ez mindenképpen ostobaság volt, mert hiszen tudta, hogy István hál' Istennek ép és egészséges és hogy most rákosi új laboratoriumában dolgozik, de azért bárhogyan is korholta magát érte, a szíve mégis úgy fájt, mintha halottas házban volna.

Végül kocsiba szállhatott.

Alkonyatra megnövekedett a szél ereje. A háborgó levegőoceán kristályhullámai távoli erdők zúgását, vergődő fák sikongását és nyöszörgését sodorták magukkal.

Ez a hangzavar fölizgatta és elszomorította Katalint. Amióta a háború megtanította rá, hogy a világ teli van láncukról szabadult gigantikus rémekkel, amelyek embereket és országokat taposnak el, azóta gyáva lett.

Kihajolt a kocsi ablakán és még egyszer visszanézett a házra. A Harkályvárnak tulajdonképpen csak a mohától zöld, fazsindelyes teteje volt látható, a többit eltakarta a sűrű vadszőlő-bunda.

A háztető körül ezer karminpiros kis madár röpdösött az alkonyi fényben, — ez meglepő és kedves látvány volt, — de csakhamar kitünt, hogy a szél a vadszőlő meghalt leveleit forgatja kisérteties táncban és ez megint szomorú volt.

A tető ormán magányos pávagalamb ült. Abból a galambcsaládból való volt, melyet öt évvel ezelőtt Péter és Pál adták a sógornőnek „nászajándékul". Kata ismerte ezt a rozsdafoltos madarat, ez mindig külön ült a többitől.

A kocsi az oltvai régi városkapu bolthajtása alá ért, amely olyan fekete és üres volt, mint a kémény belseje.

Hogy elérje a pályaudvart, végig kellett mennie az egész városon.

Jobbról-balról ősrégi, szűkmellü házacskák állanak, megrogyott árkádlábakkal, félrecsapott csúcsos tetővel, és álmosan meresztik ablakszemüket a döcögő kocsi után.

Az árkádodukban a kietlen kis boltokban, már pislognak a lámpák. Ott szigorú, fakóképű emberkék mo-

toszkálnak, ugyanolyan arccal és ugyanolyan gesztusokkal folytatják a mesterséget, miként eleik azt hatszáz esztendővel ezelőtt megkezdték.

Ugy élnek az örök félhomályban, mint remeterákok a tenger fenekén.

A Gondviselés-patika előtt Katalin kinézett az ablakon, kiváncsi volt, hogy ott lóg-e még a bolthajtás alatt a kitömött krokodilus, amelyet kisleánykorában olyan jóleső borzongással nézegetett. Akkoriban — Isten bűnéül ne rójja! — azt hitte, ilyen a Gondviselés.

A Vikus boltja előtt termetes polgárok állottak, azok két kézzel nyomták fejükbe a kalapot, a szél tiszteletlenül emelgette kabátjuk szárnyait és ők megdöbbenve nézték a szokatlan formájú nagy úti-ládát, mely a kocsi bakján ágaskodott.

A nagytemplomnál Kata megállította a kocsit.

A kapu nyitva ásítozott és vonatindulásig jó egy órája volt még... Elmondhatna egy imádságot az Álarcos Szűz oltára előtt.

Három nagy lépcsőfokon le kellett lépnie, midőn bemerészkedett az ősrégi templom tömjén- és dohszagú homályába.

Balkézfelől, fekete oszlopok mögött, keskeny magas ablakon szentek, virágfonadékok és legendás állatok ragyogtak.

A festett üvegen áttündöklő esti fényben elhagyottan állott az Álarcos Szűz oltára.

Ezért a templomért valaha elkeseredett harcok folytak katolikusok és protestánsok között.

A képrombolás jégverése is végigkopogott a kis városon és akkoriban valaki égő fáklyával támadta meg az oltárképet. A kép nem gyulladt meg, de a Boldogasszony arca megfeketedett és azóta olyan volt, mintha álarcot viselne.

A régi katolikusok nem engedték kijavítani a képet, a félig eretnekké lett Oltva nem méltó rá, hogy lássa a Szűz arcát! — mondták. Az új nemzedék pedig azt

hitte, annak már úgy kell lennie, hogy Oltván fekete álarcot viseljen Isten anyja.

Katalin letérdepelt az oltár előtt. Egyedül volt a sötét nagy templomban.

Az oltár jobboldali szárnyára páncélos férfi volt festve, aki bikafejes címert viselt mellén. Széles karimájú vaskalap volt fején és fegyvernek valami rettenetes bárdot szorongatott öklében. A balszárnyon két ifjú állott, ők is bikafejet viseltek a dalmatikájukon és hosszú trombitát tartottak kezükben.

A hagyomány azt tartotta, hogy az oltárt a városi mészáros céh alapította és a mellékalakok az egykori céhmestert és két fiát ábrázolják. Volt azonban kolozsvári tudós, aki azt állította, ez az erdélyi bölényvadászok ősrégi és titokzatos conventiculumának oltára.

Katalinnak az volt kedves rögeszméje, hogy a bárdos ember hasonlít az ő urához. Ezt más oltvai asszony is ráfoghatta volna a maga férjére, mert hiszen a félreeső völgyben évszázadok óta bizonyos tipikus vonások öröklődtek tovább.

A józanság szinte világított a bikaölő sisakkarimája alól, a keményvágású ajkát pedig ugyanaz a férfiasan fanyar mosoly görbítette meg, amely főleg olyankor szokott megjelenni Arató arcán, mikor lelki megindulását akarja palástolni.

És Kata meglepetten vette észre, hogy Péter és Pál, amióta nagy fiúkká lettek, a két trombitás legényre kezdenek hasonlítani. Az ő ajkukon is fölcsillant néha az „oltvai mosoly", amelyet a régi mester esetlen keze talán csak véletlenül örökített meg a szent képen.

A három bikaölő archaikus vigyorgásában nem volt egyébként semmi bántó. Ha az ember elszánt testtartásukat és a Boldogasszonyon csüngő hű és okos tekintetüket látta, akkor azt a jóleső benyomást kapta, hogy a szent asszony trónusa jó őrizet alatt van.

És Katalin büszke szeretettel és forró hálával gon-

dolt a három emberre, aki úgy állotta körül az ő életét, mint a három bikaölő Álarcos Máriát.

Imádkozott. Az ég tartsa védő kezét az ő fészke fölé, hogy meg ne tépje a nagy zivatar.

A szélvihar azalatt démoni dühvel rázta a nagy templomablakokat, odafenn pedig, csúcsíves bolthajtások sötétségében, tengerek morajlása visszhangzott. Közbe valami különös hang is hallatszott, mintha az alvó orgona fölsikoltott volna álmában.

Katalin megszeppent és olyan mélyen lehajtotta fejét, hogy homlokával közel járt a kőlépcsőhöz. Félt a vihartól, ettől is, amely cserepeket dobott le a háztetőkről és a másiktól is, amely cserepestől, házastól söpört el városokat.

Az idő múlott. Kata keresztet vetett magára és kopogó léptekkel kisietett a templomból.

Mikor kocsijával a régi fedett fahídhoz értkezett, megpillantotta Grácziánék házát. A bolthajtásos kapujával és fölötte a két kerek kis ablakszemével olyan pofája volt, mint egy ásítozó embernek. Katának is ásítania kellett.

Eszébe sem jutott, hogy megnézze az öregeket. Az ő családja: Arató. Azonkívül senkihez semmi köze. Grácziánék meg örüljenek, hogy megszabadultak tőle.

Az állomásfőnök már várta és arról értesítette, hogy István hálófülkét foglaltatott számára. Katát kissé elérzékenyítette az ura gyöngédsége. Lám, Álarcos Máriát sem őrzik jobban, mint őt!

Beszállott a kivilágított és fűtött kocsiba és úgy érezte, hogy otthon van megint. Az elhagyatottság érzése már nem nyomta szívét.

A vasúton nem sokat aludt és igy nem is bizonyos, vajjon ébren, vagy álmában jött-e a különös ötlete, hogy Oltva városa, megbecsülvén nagy fiát, Arató Istvánt, ráfesteti Katalin fejét Álarcos Mária vállára...

Vajjon el lehetne-e képzelni? A renaissance-időkben történtek ilyenféle esetek...

— — — — — — — — — — —

A tanár akkoriban egész nap a rákosi új laboratóriumban foglalatoskodott, ahol nagy tömegét gyártotta a kolera, a tifusz és a himlő elleni oltóanyagoknak.

Arató sohasem folytatott tulajdonképpeni orvosi gyakorlatot.

A harc, amit a belgyógyász kénytelen egy-egy elvénült, vagy megrombolt emberi szervezetben végigvívni a természet ellen, a bekötött szemű tudós párviadala a logikával, egyáltalában nem vonzotta.

Őt a nagy egész, annak is a kezdete érdekelte: a betegség ősi forrása, az emberi szenvedések nagy reservoirja, amelynek forró mérge láthatatlan boszorkánykonyhákban fő és százezer titkos résen keresztül szivárog bele az életbe.

Megkeresni, elrekeszteni és elpusztítani a csatornarendszer vezetékeit, az élet és a halál közé állani, arccal a halálnak fordulva: ez volt az ő hivatása.

S ha voltak sikerei a járványos betegségek ellen folyó küzdelemben, azt elsősorban általános emberi képességeinek köszönhette. Képességeknek, amelyek, ha a nagy véletlen nem tereli Aratót az orvosi pályára, talán nagy katonát, híres művészt vagy fényes kereskedőt csinálnak belőle.

— Tudja maga, hogyan végződik az arany hegedű meséje? — kérdezte estebéd után Katalin.

— Miféle arany hegedű? — csodálkozott a tanár.

— Nagyapa füzetei közt találtam, odahaza.

(Bár évenkint tíz hónapot éltek Budapesten, azért a fővárosban csak *szállást* tartottak, *otthon* a Harkályvárban voltak.)

István emlékezett ugyan nagyapa kék thékáira, de az arany hegedűt sohasem olvasta.

— Ha érdekel, miért nem hoztad magaddal a füzetet? — kérdezte.

Katalin hevesen rázta fejét.

— Nagyapa thékáját a waggon litsbe? Alvajáró

kisasszonyt a Ferenc József-rakpartra? Gondolatnak is szörnyű! Nem, azok csak aludjanak szépen a Harkályvárban, míg le nem megyünk hozzájuk. Akkor majd végigolvasom. De, Istenem, mikor lesz az!

— Lehet, hogy a jövő héten magamnak is le kell utaznom Erdélybe, — mondta később István.

— Oltvára? A Harkályvárba?

— Oltván csak keresztül utazom... Arról van szó, hogy nagyobb barakot állítunk az Oltva völgyében. A bukovinai betegek egy részét oda fogjuk terelni.

— Engem is magával visz? — kérdezte Katalin felcsillanó szemekkel.

— Nem lehet, szivem. Férfiakkal leszek, katonákkal. Isten tudja, hol hálunk, mit eszünk... Egyáltalában meg kell szoknod a gondolatot, hogy ezentúl sokat leszel magadban... Nekem állandóan szemmel kell tartanom kórházaimat, azok pedig jó messzire vannak egymástól az országhatáron.

István a hálószobájába ment, Kata pedig szokása szerint még elmotoszkált öltözőjében.

Egy fehér törülközőt tartott kezében és midőn hosszúkarú hálóingében egy pillanatra megállott a nagytükör előtt, — miért, miért nem — hajára borította a kendőt, a két végét pedig hátravetette vállán.

Ekkor eszébe jutott Mária, Ember Mária, aki most valahol tifuszbetegeket ápol és alkalmasint ilyenféle fehér főkötőt visel . . .

Úgy találta, hogy saját barnapiros arcához és csillogó szeméhez nagyon illik a fehér főkötő.

Anélkül, hogy maga is sejtette volna az okozati összefüggést, csak ápolónőnek kellett magát képzelnie és szíve már kéjesen olvadozott az emberi irgalom szelid tüzében.

Átszaladt urához.

— István! Valamit akarok magának mondani.

— Mi az, szívem?

— Szeretnék kórházba menni. Betegeket ápolni.

— Ez most jutott eszedbe? — csodálkozott az ura.

— Dehogy! — védekezett Katalin bosszúsan. — Már régóta töröm rajta a fejemet... Sokat gondolkoztam Oltván, mikor magamban voltam... és a vasúton...

Két perccel előbb még eszében sem volt, de most egy csapásra megtelt vele a feje és a szíve, most már maga is azt hitte, hogy ez neki régi vágya.

Leült az ágy szélére. Halkan és szemérmesen beszélt, mintha bűneit vallaná be.

— Oltván bementem egy percre a régi templomba... Imádkoztam Álarcos Mária előtt és — ne nevessen ki, kérem! — fogadalmat tettem... Arra kértem a Boldogasszonyt, védje meg magát a háború veszedelmei ellen... Ezzel szemben fölajánlottam magamat, hogy betegápoló leszek . . .

A tanár nem nevetett. Két tenyerébe fogta Kata forró kis arcát és gyöngéden mondta:

— Nagyon szeretem elhatározásodat, bárhonnan fakadt is. Ilyen időkben az én feleségem nem ülhet a kandalló mellett . . .

— No úgy-e? Úgy-e? — kiáltotta Kata diadalmasan.

— Tegnap beszéltem Kádárral, — folytatta a tanár. — Talán emlékszel reá? A legtehetségesebb a fiatal sebészek között... Elmondta, hogy kórházat fog állítani itt a közeli szomszédunkban, huszadik szám alatt... Az Illésházy-alapítvány viseli a költségeket... Modern, szép kórház lesz... Azt mondta Kádár, szüksége volna valami uriasszony segítségére, aki a felügyeletet vállalná . . . Főleg a konyhára és a raktárakra kellene ügyelni . . . Én tereád gondoltam.

— Vállalom! Vállalom! — kiáltotta Kata elragadtatással.

— Akkor tehát megállapodtunk. Holnap telefonálunk Kádárnak . . .

A boldog izgalom jó ideig még ébren tartotta az asszonyt.

Hogy örült ennek a dolognak! Mindig boldoggá tette, ha új alakban láthatta önmagát...

De ugyan honnan vette az oltvai fogadalom meséjét?

Mikor elmondta Istvánnak, magát is meglepte vele; de mivel úgy tapasztalta, hogy örömet szerez vele az ő imádott, jó urának, tehát maga is megörült a talált kincsnek.

Alvajáró! Az arany hegedű...

Egyszerre megint eszébe jutott nagyapó kék tiékája és most már úgy rémlett neki, megérti a mesét.

Igen, persze, minden nő, aki szeret, mindegyik, aki igazi asszony, az arany hegedü édes és puha hangjával beszél az ő drótszakállú királyához. A valóság hidegen sziszegő, harapós kígyóit nem ereszti ki száján.

Ez nem hazugság, ez költészet. Az asszony bája, a férfi boldogsága, az élet költészete.

A legkülönösebb az, hogy Katalin is Istvántól kapta arany hegedűjét, mint Alvajáró a királytól.

Midőn először találkozott jövendő urával, szegényen, üresen, puszta kézzel állott előtte.

De rögtön és ösztönszerűen megértette, hogy milyen az asszony, aki ennek a férfinak való és azóta akarva, nem akarva, mindig István asszonyának dalát játszotta.

Vagy nem ez a nő szerelme: olyannak játszani, aminőnek a férfi látni akarja?

Zaklikov.

Az ikrek szorgalmasan küldözgették harctéri tudósításaikat. Már a hatvani pályaudvaron kezdték és Miskolcon folytatták.

Később izgatott boldogsággal jelntették valami kimondhatatlan nevű lengyel helyről, hogy hallják a távoli ágyúzengést.

Egy ellenséges repülő, aki bombákat dobált a vonat-

jukra, láthatóan igen megörvendeztette őket . . . Ezt sokért nem adták volna, hiszen ez egy megvalósult gimnazista-álmuk volt!

Azután néhány napi fülledt csend következett . . . És jött a hír: tűzben voltak.

Nekik nem esett bajuk, de szegény Robek Kornél, az osztály humoristája, aki olyan jól tudta utánozni Milka századost, hősi halált halt... (A mult esztendőben Hankó tanár úr, akinek papir-galacsint lőtt az orrára, azt jövendőlte neki, hogy fegyházban fogja végezni.)

Ettől fogva megváltozott a tábori levelezőlapok hangja.

Ezentúl is helyke condottiere-stilusban irták még — „Zaklikovnál szuronyheggyel piszkáltuk ki a moszkálit az iskolaépületből..." — a sorok közül azonban valahogyan ki lehetett olvasni, hogy a rettenetes csontkirály, akit semmiképpen sem akartak komolyan venni, dermesztő közelségben áll hátuk mögött és rejtelmes mosollyal néz bele írásukba...

Borzalmas dolgok történhettek odafenn a vigasztalan lengyel ég alatt!

A Pruttól a Fehér-tengerig megindultak a szláv hegyek és dübörögve vánszorogtak a magyar határ felé.

Az ország pedig viruló, ifjú embertestekből emelt ellenük gátat. Magyar anyák szemefényének testéből.

Sápadt arccal, a titáni erőlködésben görnyedő tagokkal, szakadó inakkal feszültek neki a nagyszerü fiúk a szörnyü tehernek.

A hörgő lélegzetük párává lett és az emberi szenvedés rettenetes, vérszinü felhőjeként kavargott ég felé...

S ha egy-egy pillanatra ráértek hazagondolni, akkor mosolyogtak, hogy megnyugodjanak az otthon valók. És jóneveléSü fiúkhoz illően csókoltatták a sógornő kezét, tiszteltették István bácsit és Kántor kutya hogyléte iránt is érdeklődtek...

— — — — — — — — — — — —

Vasuti vonatok érkeztek Budapestre.

Csontokba hasító fájdalommal, föld alá vágyódó fásultsággal, kuszált forró lázképekkel telt vonatok. A halál illatát árasztották és vértől csepegtek.

A barnaarcu falusi vasgyúrókat, akik néhány héttel ezelőtt még virágosan és dalolva vonultak végig a városon, mint fakó vázakat emelték ki a kocsikból. Némelyik hordágy olyan lapos volt, hogy az ember megdöbbent, ha az üres takarók közül egy szempár szegeződött reá. A tekintetük meredt és üres volt, mintha a szörnyü dolgok után, miket a csatamezőkön láttak, képtelenek volnának újabb képek fölvételére.

Elhasznált, üres ember-hüvelyek voltak. Ami ifjúság, erő tűz volt bennük, az belefolyt a háboru rettenetes kohójába, ahol egy új világot öntenek formába.

— — — — — — — — — — — — —

Az Illésházy-kórház termeit is hamar megtöltötte a beteg-áradat.

A kórház lelke Katalin volt.

A rejtelmes kéz, mely sorra nyitogatta a lelkekben a bestia-ketreceket, a titokzatos erő, mely arra kényszerítette a népeket, hogy akaratuk ellenére tűzbe, vérbe gázoljanak: mellékesen magával sodorta Arató István kis feleségét is, mint forgószél a toronytetővel együtt az árva falevelet.

Katalin egyszer új utakon és új alakban látta viszont önmagát.

Eddig kissé kényelemszerető, változó kedvü, gyáva kis asszony volt. Hogyan volt az, hogy most mégis reggeltől estig kemény és bátor munkában törte magát?

Mint mindig, most is emésztő kiváncsisággal figyelte, és mint mindig, most is kívülről, a közönség szemével, mustrálta önmagát.

Ez a szép, nyulánk, barna asszony, akinek arcára olyan jól illett az édes apácaszigor, mint testére a hófehér, sima szamaritánus ruha a hollandi főkötővel, —

ez az asszony jobban tetszik neki, mint az összes Katalinok, akikkel eddigi életében megismerkedett volt.

A háboru leánya volt ez, nem méltatlan a nagy időkhöz, amelyek nemzették.

Csodálatos könnyedséggel találta meg gazdag lelki ruhatárában a kellékeket, melyek új alakját tökéletessé tehették.

De nem is kellett keresgélnie: az ismeretlenségből új érzések, új gondolatok, új gesztusok meteorraja szállott feléje és merült a lelkébe.

Midőn fakó arcu, aszott tagu férfiak ágya fölé hajolt, megtalálta magában a szent és forró anyai részvétet. Megtalálta az idegerőt, amellyel véres és kegyetlen műtéteknél segédkezett.

Aki azelőtt vacogó fogakkal gondolt a halálra, most képes volt rá, hogy hűsítő kezét rátegye a haldokló lázas homlokára.

A passzivitásából kilépő nő olthatatlan tettvágya és mindent merő bátorsága lüktetett benne.

A kórház minden férfiának ugyanaz a tiszta és gyöngéd tűz csillant meg szemében, ha „Katalin nővér" pikészoknyája végigsuhogott a termeken. Ez volt az ő nagy sikerének külső elismerése.

Tudta, hogy ezek mind szerelmesek belé, de úgy, ahogyan a felhőkön trónoló ideálba szokás, ahogyan a latin népek a Madonnába.

Katalin azt is tudta, hogy Arató István hitvesének ennyi férfi között egy pillanatra sem szabad levetnie az apáca-fejedelemnő szelid, hideg büszkeségét. Ezt elvárták tőle maguk az imádók.

— Nem tudtam, becsületemre mondom, nem tudtam, hogy ilyen asszony is van a világon, — mondta egyízben a főorvos, Kádár tanár, aki egyébként csökönyös agglegény volt.

Maga Katalin sem tudta... Eddig urának planétája volt, a nagy Arató tanár kicsi felesége; most azonban a maga útján járt, a maga fényével világított.

— — — — — — — — — — — — —

Arató István, miután hetekig távol járt a fővárosból, egy este váratlanul hazaérkezett. A félvárosba telefonált felesége után, végül eszébe jutott a kórház és ott meg is találta.

— Itt vagyok szivem, holnap délig maradok . . . Oltváról jövök és Ungvárra kell mennem . . . Mikor jössz haza?

— Jaj, szivem, éppen most érkezett új betegtranszportunk... Feltétlenül meg kell várnom, míg ágyban lesznek mind... De egy óra múlva otthon leszek... Nem haragszol, ugye?

Ez a katonai kötelességérzet meglepte és szinte büszkévé tette Istvánt.

Egyelőre meg kellett azonban elégednie Kántor társaságával. A kutya magánkívül volt örömében. Szobárólszobára követte gazdáját; ha leült István, a lába elé feküdt és le nem vette volna róla vérrel erezett, megdöbbentően okos, sárga szemét.

Kántornak különben némi sznob hajlamai voltak: nem kedvelte a cselédek társaságát és az uraság távollétében igen elhagyottnak érezte magát.

Az egy órából kettő is lett, mire Kata végül ura nyakába repült. Aether- és karbol-szaggal kombinált kórházi illatot hozott magával, hajdan selyemlágy kis keze kemény és kissé cserepes lett a deszinficiáló szappantól és a körömkefétől.

Fáradt volt, alig tudott állani a lábán, de azért beszédesnek és jókedvünek mutatta magát.

Egy-két kérdést intézett csak Istvánhoz és miután az elmondta neki, hogy az oltvavölgyi szigetkórházban összetalálkozott Ember Máriával, aki ott a felügyeletet viszi, rögtön a maga kórházára terelte a szót.

Akkor is beszélt még a szomszéd szobából, mikor ura már lefeküdt. Később még átjött hozzá és szokása szerint leült az ágya szélére.

A betegekről beszélt, a doktorokról, sőt a kórházi

szolgákról is. Az ember azt hihette volna, hogy az Illésházy-kórház Magyarország legeredetibb embereinek gyüjtőhelye.

— Van ott például egy öreg népfölkelő, aki délután elbuvik a padláson, aludni . . .

Kata az egész kórházat valami bűvös, meleg világításban látta, mely mindent és mindenkit érdekessé és vonzóvá tett.

Alapjában véve nagyon örült, hogy eldicsekedhetik valakinek sikereivel. A kórházban ő előkelően szerény hölgy volt, de Istvánnal nem bánta, ha egy kicsit bele is lát a kulisszái mögé.

Arató némi iskolásfiús kajánsággal hallgatta.

Tessék, ez az asszonyka is azt hiszi, hogy új erőket fedezett föl magában, pedig amit fölfedèzett magában, az megint csak a háboru. Aki itt késő éjjel kedves izgalommal fecseg István fülébe, az nem is Katóka, hanem a világra szóló nagy szélvész, amely mostanában annyi nagy és kis malmot kelepeltet.

Valami parányi kis változást azonban mégis talált a feleségén, idegen ujjlenyomatokat könnyen mintázható lelkén, — ez elkedvetlenítette. Alig észrevehető, új és idegen vonásokat. Megérzett rajta, hogy egy új clanhoz tartozik, egy társadalmi közösséghez, amely Istvánnak idegen.

Megérzett a mosolyán, mely a kórházi doktorok közt divatos élcek visszfénye volt, némely újonnan szerzett szaván, egy-egy kis gesztusán.

Dehát a háboru! A polyvát örökre szétszórja a szél, az embernek azonban azért van lába, hogy megint megtalálja egymást, ha elült a nagy vihar.

István megjelenése különben némileg kizökkentette az asszonyt új szerepéből. Miután egy éjszakán át egy levegőt szívtak, reggel megint mint a régi Kató ébredt.

Nem szeretett fölkelni és titokban kissé unta a kórházát. De ez csak rövid visszaesés volt. A kórházban a rendületlen kötelességtudás hírében állott és ezt a hírét

nem merte kockára tenni. Fölkelt tehát és elszántan belelépett a hideg vízbe.

Délben kikisérte Istvánt a pályaudvarra és midőn megölelték egymást, az asszony kissé ellágyult, mintha honvágyat érezne valami után.

— Tudja, mi volna jó? — kérdezte nedves fényben csillogó szemekkel.

— Ha most magammal vihetnélek, ugye?

— Úgy, úgy!

— Nem lehet, szivem. De hiszen majd eljön egyszer a kettőnk külön békéjének ideje!

— — — — — — — — — — — — —

— A tegnapi transzporttal két tiszti beteget kaptunk, — mondta Kádár tanár, miközben Katalin és a segédorvos társaságában végigment a kórtermeken.

— Súlyosak? — kérdezte hivatalos érdeklődés hangján az asszony.

— Az egyiknek, a zászlósnak, fejlövése van, de könnyebb fajtájú. Ő maga kutyába se veszi.

— Mert azt mondja, lófőszékely . . . A neve Stowasser, — magyarázta mosolyogva az asszisztens.

— A másikból nem tudok még kiokoskodni. Idegsokja van.

— Milkának hívják, — jegyezte meg az asszisztens.

— Milka? Talán a kis sógoraim kapitánya, — vélekedett Katalin.

— Kapitány, honvédkapitány . . . Hosszú, derék ember.

— Idegsokja van?

— Csúnya dolgokon mehetett keresztül, szegény ember. A beszélőképességét is elvesztette.

— Tud az beszélni, kérem, — vetette közbe az asszisztens. — A kérdéseinkre ugyan nem válaszol, de azért nem néma.

— Miért gondolja?

— Olykor mond egy szót. Mindig ugyanazt: Zaklikov.

— Ezek igen furcsa dolgok, — vélekedett Kádár tanár. — Valaki éppen egy mozdulatot tesz, egy szót mond, mikor lecsap előtte a mennykő vagy a gránát... Később magához tér megint és akkor ugyanazt a gesztust, azt a bizonyos szót ismételgeti... Van a klinikán egy idegbeteg ember, aki jobb kezével a levegőbe szokott kapkodni... A gránát nyomása akkor vágta földhöz, mikor éppen fát vágott.

— Zaklikov tótul vagy lengyelül lehet...

— Vagy oroszul...

Mialatt az urak ezen tanakodtak, a szomszédos betegágyban egy mély basszushang szólalt meg.

— Zaklikov orosz-lengyelországi falu, ha meg nem sértem vele az uraságokat...

Az asszisztens egy jóképű magyarhoz fordult, aki csendesen szívta ágyában a kurta angol pipáját.

— Ni, maga az, Ijjártó? Hogy van a karjával?

Az imént rakták gipszbe tört karját és fájdalomcsillapítóul megengedték neki, hogy időnkívül rágyujtson.

Ijjártó? Ezt a nevet már hallotta Katalin...

— Nem ismerjük mi egymást?

A sebesült komoly arccal bólintott.

— Én ismerem a méltóságát. A vasúton meg tetszett tisztelni a feleségemet és a gyerekemet.

Katalinnak eszébe jutott a csinos matyómenyecske, Budha sugárkoronájával a fején... Hiszen ez az ikrek híres parasztkáplárja!

— Együtt volt a két kis sógorommal, ugye?

— Ezt a fapipát is Arató Péter úrfitól kaptam. Ő nem tudta szívni, igen csípte a nyelvét, — mondta elnéző mosollyal a beteg.

Kádár tanár megint Milkára terelte a szót. A százados esete érdekelte... És ekkor kitünt, hogy Ijjártó mindenről tud, mindvégig a százados oldalán volt.

Az idegsok előzményeit így mondta el az ő higgadt és kissé tempós modorában.

— Mi, kérem szépen, 22-én voltunk első tűzben...

Éjjeli menetelés volt és keresztül vonultunk Zaklikov községén... Nekünk úgy mondták, hogy húsz kilométernyire tőlünk nincs ellenség... De hát a muszka kifogott rajtunk... A hosszú fahíd közepén gépfegyvertüzet kaptunk... A kutyák elbujtak az iskolában, annak tetejére szerelték géppuskájukat... Vak sötétség volt, — ember és ló összetorlódott a hídon, — se előre, se hátra, — hát nagy zavar volt, kérem szépen... Sok jó emberünk ott veszett... Hogy ott ne haljunk mind egy szálig, összeröffentünk vagy huszan és megrohantuk az iskolát...

Ijjártó ekkor csodálatos gyöngédséggel mosolygott Katalin felé és így folytatta:

— A két Arató úrfi is velünk jött... Betörtük az ajtót, szobáról-szobára vertük a muszkát, föl a padlásra, az akkor már javában égett, végül mind elnyomtuk őket. Robek önkéntes úr a padlás-lépcsőn kapta a haslövést...

Katalin egész testében remegett, arca hófehérré vált, mikor ezeket a vad dolgokat hallotta.

— A fiainknak nem esett bajuk? —kérdezte fátyolos hangon.

— Semmi, kezét csókolom. Utána megettünk még egy rúd szalámit, amit Palkó úrfi rekvirált a papnál.

— És mi történt Milka századossal? — kérdezte a tanár.

— Az éjjeli harcon nem láttuk. Akkor nem is esett baja... De másnap hajnalban az orosz lőni kezdte a falut... öreg ágyukkal... Parancsunk volt: törik-szakad, ki kell tartani! A százados úr a fedezékben volt és engem valami jelentéssel küldtek hozzá... Már akkor is beteg lehetett, arca igen fakó volt. Azt kérdezte tőlem: Mi is a neve ennek a cudar helynek? — Jelentem alássan: Zaklikov! Akkor történt, hogy a gránát szétvetette a fedezéket és mind a hármunkat eltemetett... A harmadik a százados úr legénye volt... Ő szegény járt legrosszabbul, a földomlás agyonnyomta... Nekem csak karom törött... És a századus úrban akkor némult meg a lélek...

Kádár tanár most már tudta azt, amire kiváncsi volt.

Katalin elvált az orvosoktól és egyedül folytatta körútját. Már visszajött Istvántól, szívvel-lélekkel itthon volt megint.

Szerette ezt a miliőt: a fehér párnákon pihegő sötét férfi-fejeket, a csendesen motoszkáló ápolónőket, a hosszú folyosókon elhagyottan izzó lámpákat. Még az aether hideg és ellenséges szagát is szerette.

És tudta, hogy az ő karcsu, fehér alakja, amint nesz nélkül végigszálldos a termeken, szelíden visszatükröződik a láztól elhomályosult szemekben...

A kórház jó angyala! Úgy szerette ezt a miliőt, mint a művész sikereinek színpadját.

— — — — — — — — — — —

A véletlen úgy akarta, hogy Kata még az este meglássa Milka századost.

Midőn elment a tiszti-szoba előtt, az ajtó éppen nyitva volt, a szolgák bútorokat hordtak.

A százados a szoba közepén ült. A szálas szép férfi, aki az ikrek szerint „mannlicherestül emeli föl a bakát", megroppant, megfakult, megöregedett azóta, hogy a pályaudvaron összeverte két sarkát Katalin előtt.

Állát kéthetes szakáll verte föl, ruhája rendetlen volt, szeme, ez a szomoru vakablak, apathikusan bámult a semmibe.

Kisfiu korában egyszer véletlenül a padlóra fordította édesanyja varró-asztalának fiókját. Amint a szanaszét guruló sok gombot, kapcsot, gombolyagot, üveggyöngyöt, tűt, ollót elnézte, nagyon megijedt és az a reménytelen érzése támadt, hogy ezt soha többé nem lehet összeszedni.

Most majdnem hasonló helyzetben volt.

A háboru egy mennydörgő csapással földhöz vágta az ő életének tartalmát. A borzalmak után, amiket átélt, csak nem lehet többet kávéházba járni, adomákat mondani, vasalt nadrágban sétálni?

Ő elvesztette magát, lemondott magáról, le az életről.

Hidegséget és sötétséget érzett magában; semmi akarat, önérzet, vágy, remény nem tüzelt a vérében.

Ott ült egy helyben és óriás távolságból nézte életének sok cifra és haszontalan törmelékét. A homályosuló értelme azalatt valami titokzatos kis szörnyeteggel viaskodott, amely belefúródott agyába, amely döfködte, szívta, gyötörte.

Nem tudta, hogy mi az, honnan jön, miért kínozza. Csak nevét tudta és most is ismételgette, halkan, kérdően, fájó töprengéssel:

— Zaklikov!

Goldmark suite-je.

A zólyomi temetőben van egy sarok, melyet a gyöngébb idegzetű temetőlátogatók szándékosan kerülni szoktak. Ha valaki mégis odatéved, összeszorul a szíve, mert nyolc egyforma kis sírkő áll egymás mellett, szép egyenes sorban, mint engedelmes kisfiúk.

Milka Tódor, a gazdag tót vászonkereskedő oda temette nyolc fiát. A legnagyobbik tizenhárom esztendős, a legkisebbik hathónapos korában került a vaskarikás nagy kőlap alá.

A természet szent irgalmatlansággal kimondta itéletét, hogy nem óhajtja fenntartani ezt a fajt, amelynek vérét valami átöröklött átok apasztotta.

Milka Tódor kilencedik gyereke azonban mégis kegyelmet kapott. A kis Károlyt ki tudta könyörögni, el tudta lopni édesanyja a halál elől. Úgy látszik, az anyaszív néhanapján mégis meg tudja fordítani a természet rendjét.

De Kari olyan hitványka volt, olyan pityergős és reménytelen, mint az októberi költésü csibe.

Jóformán vattában nevelték és hatéves korában már kész kis hipokonder volt. Maga nézegette hegyes nyel-

vét a tükörben, asztalnál pedig gyakran letette a kanalat, hogy anyukám nem fog ez nekem megártani?

A szomszéd gyerekek ordítozva kergetőztek a hegyen és kalapszámra falták az éretlen gyümölcsöt, Milka Kari pedig gondterhes pofácskával állt a kályha mellett és pedáns pontossággal szedegette a vasport meg a csukamájolajat.

Mindig asszonyokkal volt és asszonyos hajlamai fejlődtek. Szeretett főzőcskét játszani a konyhában, női kézimunkát készíteni és hiú volt hosszú, göndör hajára.

Iskolatársai ezért megpofozták és Karola kisasszonynak csufolták.

Az is nőies vonás számba ment nála, hogy olyan forró és fülledt szeretettel kivánta a muzsikát. Magá is játszott, majd minden hangszerrel megpróbálkozott, de a tehetsége mindvégig csak vadul burjánzott, mert a rendszeres tanulást, a fárasztó gyakorlatot, nem bírta volna a vézna gyerek.

Nagy szívszorongások között várta tizenegyedik születésnapját. A családban az a babona tartotta magát, hogy ez a Milka-gyerekek kritikus napja. Aki túléli, abból akár Matuzsálem is lehet, de a Tódor gyerekei közül még egyik sem próbálta meg.

A veszedelmes nap elmult. Miután az öreg óra elütötte az éjfelet, a hálószoba csöndjében egy boldog és csodálkozó hang szólalt meg:

— Anyukám én még élek!

A halál angyala visszafordult a küszöbön.

Kari, mintha csak valami titokzatos veremből szabadult volna, a napfényen váratlanul nőni és izmosodni kezdett. Még pedig oly rohamosan, oly nagyszerűen, mintha a végleg megbékült természet elégtételt akarna neki adni a múltakért is.

Tizenhét esztendős korában már egész fejjel nagyobb volt tulajdon édesapjánál.

Ilyet még sohasem láttak a Milkák manó-családjá-

ban: hatalmas tagú, piros arcú, fényes szemű ifjú-óriás lett belőle.

Most már egészen más szemmel nézték a városban. A szülei büszke imádattal csüngtek rajta, (ha együtt látta őket az ember, a kuvasz-anya oroszlán-fiára gondolt), — pajtásai tisztelettel tekintettek föl hozzá, de még a zólyomi tótleányok is, ha elmentek mellette az utcán, elpirultak és szendén riszálták derekukat.

A különös az volt, hogy az egész nagy változás csak külsőséges maradt, bensejében az óriásgyerek megmaradt annak, aki volt: töprenkedő, gyöngéd és bágyadt kis törpének — Karola kisasszonynak.

Úgy hurcolta saját hatalmas fizikumát, mint Hőköm Mátyás az öregapja subáját. Csibelélek maradt a sas-testben.

De ez az ő féltve őrzött titka volt. A világ szeme elé, mint nyilt tekintetű, büszke tartású, egyenes és kissé goromba beszédű legény lépett. Nagy gonddal és sok szinészi tehetséggel mimelte a robusztus izom-embert.

A nőkhöz sohasem vonzódott valami különösen, de kötelességérzetből mégis úgy viselkedett, mint afféle javíthatatlan szoknyavadász. A bort nem szerette, nem is birta, de azért sokat korhelykedett katonatisztek társaságában. A mulatozása annyiban volt, hogy kivette a cigány kezéből a hegedüt és szilaj nótákat játszott pajtásainak.

Hogy gyávának ne tartsák, ok nélkül kihívó és erőszakos volt. Úgy járt-kelt a városban, mint a túltáplált ifjú tenyészbika. Ennek azonban meg voltak a maga veszedelmei, rossz idegeivel és elpuhult izmaival állandóan attól kellett rettegnie, hogy egy szép nap szembe kerül a maga Dávidjával, aki leszedi róla a Góliát-vértet.

Szerencséje volt, hogy külseje nagyon imponált az embereknek és az utolsó próbára sohasem került a sor.

Későbbi éveiben megértette, hogy valamint az ereje nem igazi erő, hanem csak vágyakozás az erő után: úgy egész élete is csak honvágy az élet után.

A legzajosabb társaságban is elhagyottnak érezte magát, nem tudott ember lenni emberek közt, mindig csak emberi alakban járó kisértet volt. Pedig hogy szerette, hogy kereste az embereket!

A bolygó hollandi... A hajója vágyakozva kerülgette az élet virágos partjait, de kikötni nem tudott.

Az ő dőzsölései, kalandozásai, barátkozásai, az ő fájdalmai és élvezetei nem igaziak, csak reflexérzések, miket nagy távolságból szuggerál neki az élet. A galvanizált békacomb élete volt ez.

Az epedő vágy, mely a Milka-családban az erő után élt, a katonasághoz vitte Karit. Olyasmit remélt, hogy magára kell csak vennie a tiszti dolmányt és az ő felemás élete egyszerre meg fog telni büszke erővel, forró valósággal. Az izomparvenü az erő arisztokratájává szeretett volna lenni.

A puha szívén erőt véve, arra kényszerítette magát, hogy szigorú fölebbvaló legyen. És ekkor úgy járt, mint a gyönge emberek szoktak: erős nem, csak kegyetlen tudott lenni.

A hadüzenet hirét látható örömmel fogadta. A háború brutális valósága talán mégis össze fogja törni az ő mozgó börtönének vastag kristályfalait és a résen át ki fog szabadulni az életbe. Ő mindig külső eseményektől várta a maga megváltását.

De midőn a borús lengyel ég alatt meghallotta a közeledő ágyúmorajt, elszorult a szíve és sejteni kezdte, hogy most bírói szék elé kerül életének minden hazugsága.

Ez nem volt gyávaság, — hiszen minden lélegzetvétele imádság volt: bár jönne már a szabadító halál! — az idegei egyszerűen csak kidőltek, elfeküdtek, mint agyonhajszolt igásállatok.

Mások birták. A főhadnagya az égő házak tűzfénye mellett jelentést tudott írni az ezredeshez... És látta Ijjártó káplárt, amint pipával agyarában töltögette fegyverét... Az Arató-fiúk pedig, ezek a leányos képű

suhancok, szuronyt szegezve, démoni üvöltéssel szaladtak neki az ellenségnek, csak úgy, mint egypár évvel ezelőtt Oltván a nyelvüket öltögető oláh gyerekeknek...

De ő ezt nem bírta, ő ezt nem értette.

Tompa aggyal, hüledező szívvel, dermedt tagokkal állott az orkánban. Tétlenül és tehetetlenül.

Hajnalban végül jött a nagy ütés, a gránátrobbanás. Minden összeomlott és szilánkokra tört.

Az erő komédiája véget ért. Eloltották a lámpákat. Milka százados egyedül maradt a sötétségben és nem törődött többé az emberek tapsával. Nem akarta már, hogy erős embernek tartsák.

Annak az embernek, akit kihúztak a fedezék romjai közül és aki most itt ült a kórház tiszti szobájában, alig volt már valami köze a délceg kapitányhoz.

Ez megint a Milka Tódorné félénk, szegény kis fia volt, akit egykor Karola kisasszonynak csúfoltak pajtásai...

— — — — — — — — — — — — —

Édes jó uram!

A fiúk dolgában magam vagyok a hibás. Ők rendesen írnak, de én nagy elfoglaltságom miatt nem jutottam hozzá, hogy Maga után küldjem tábori lapjaikat. Nem haragszik, ugy-e?

Többször voltak már tűzben, szegény, vitéz gyerekeink, de úgy látszik, azért jól érzik magukat, legalább mindig jókedvvel írnak. Azt írják, hogy az én Szent Katalinom szerencsét hoz nekik.

Én jól vagyok, bár nagyon sok a dolgom. A kórház reggeltől estig elfoglal, sokszor éjjeli transzportunk is van.

Az oltvai Álarcos Szűz tanúm, hogy Magának és Magáért dolgozom, miként minden cselekedetem és gondolatom különben is a Magáé.

Milka százados — a fiúk kapitánya, hiszen megírtam, hogy idegsokkal került hozzánk, — búskomorság

jeleit mutatja. Ha látná, mi lett ebből a hatalmas szál emberből! Borzasztó, borzasztó a háború!

Lássa, már megint hívnak a műtőbe! Nem írhatok többet. De talán sikerül, hogy az éjjel Magával álmodjam. Gondoljon reám és szeressen.

Sokszor csókolja

szegény fáradt Katája.

— — — — — — — — — — — — —

Zaklikov: oroszlengyelországi falu a Szanna partján...

Egy pár hét mulva Milka százados is tisztába jött ezzel az igazsággal és ekkor már nem is ismételgette a falu nevét.

De beszélgetést most sem lehetett vele még kezdeni és arra sem volt rávehető, hogy elhagyja szobáját.

Mert amint előbújik odujából, csattogó fogú fenevadként ráveti magát és maga alá teperi a szégyen érzése.

Rettenetesen, kimondhatatlanul, halálosan szégyelte magát!

A fogait csikorgatva tapogatta körül szobájának falait... Hogyan menjen ő ki innen? Hogyan menjen most már emberek közé? Hogyan játssza megint a régi Milka százados szerepét?

Inkább beásná magát a padló alá, a földbe. Jó volna beleolvadni, eltünni az örök sötétségbe, a csendbe . . . Megnémulni, megvakulni... Hogy ne nézzen szemébe senki, ne kérdezzenek tőle semmit . . .

Kádár tanár megsejtette, hogy mi baja a századosnak.

— Ezt nem lesz könnyű visszacsalni az életbe... Valami hidat kellene neki verni, egy Ariadne-fonalat vetni... Akkor — talán...

— A zene! A zene hatalma! — mondta Katalin.

Hallott egyszer egy betegről, akit a muzsika fáklyája vezetett ki az örök éjszakából... Milka nagy muzsikus, az ikrek gyakran emlegették.

— El kell hozatni a kisbőgőjét! — indítványozta Stowasser, a lófőszékely, aki fehér sisakba pólyált fejével lebzselt a folyosókon.

A zászlós azt mondta, hogy Milka minden hangszerrel tud bánni, legszívesebben mégis a gordonkáján játszik.

Katalin már intézkedett. Némi utánjárással megkerült a százados violoncellója, melyet bútoraival együtt valami raktárban őriztek.

Estebéd idején egyik kórházi népfölkelő bevitte a százados szobájába és utasításához hiven, szó nélkül a sarokba állította a fekete-lakkos hangkoporsót.

Azután valamennyien lesbe feküdtek, belekap-e a hal a csalétekbe?

Jó ideig hiába vártak. De azután egyszerre...

Egy bűvös hang zendült meg az éjszaka csendjében. Messziről és mélyről jött, mint a bányában daloló tündér hangja.

Halkan, a zokogását elfojtva, bátortalanul tapogatózva jött közelebb, mintha kételkednék benne, hogy van-e joga az élethez.

Azután hizelegve, forró, édes könyörgéssel kúszott még közelebb...

Egyszerre mohón és szomjasan fölemelte fejét...

— Goldmark Suitejét játssza, — mondta az asszisztens, aki értett valamit zenéhez.

Valami egészen különös muzsika volt az. Vadul buggyant ki a Milka szláv véréből és sok tarka kavicsot sodort magával, mit ismeretlen mélységekben elterülő kőzetekből mosott ki.

A kapitány idegrostjain átszűrődve, minden zenei gondolat hihetetlenül lágy, édes, tüzes és érzékies lett.

Az ő vonója minden sarkot legömbölyített és minden szögletet lecsiszolt.

A zeneszerzők közül szerette a nagyokat, mindegyiket követni tudta röptében, de csak úgy, mint az elhízott vadruca a fennszálló gémet: lábát a békanyálban húzva.

Nála még Bach is édes lett, Beethoven is ellágyult. Ő a titánokból, akik világgömböket emelnek vállukon, hájizmú, barok virághordókat csinált. A zengő kathedrálisokat megtöltötte művirággal, selyemmel és pézsmaszaggal.

Neki a zene bűnös szenvedélye volt, narkotikum, hasis, melyet mohón és pirulva szítt magába.

A zene tüzében kiolvadt lelkéből minden, ami erős és férfias volt és csak Karola maradt vissza, Karola, aki lágyan remegve csuklott össze régen elhamvadt zeneheroszok energiája előtt.

A zene földalatti, titkos üregeket vájt lelkébe, ahol különös, színtelen, álomszerűen valószínűtlen lények csíráztak.

Tisztkorában, midőn Budapesten volt állomáson, oda tudott férkőzni a művészek, főleg a festők és szobrászok tanyáira. A „fiúk" szívesen látták, nekik egyáltalában gyöngéjük az ilyen „pompásan buta tenyészember".

Néhanapján játszott is nekik és a művészek nyugtalanítóan érdekesnek találták a muzsikáját és azt mondták, ez egy magyar genie.

Egy ilyen alkalommal a nagy szobrász, aki hallgatói közt volt, valami torzképet rajzolt a márványasztalra.

Milka később, miután a mester már otthagyta a társaságot, megnézte a rajzot és megdöbbenve ismert önmagára.

A kép egy szfinxet ábrázolt, amelynek puha nőstényoroszlán testén Milka feje ül. A szfinx meredek sziklaobeliszk tetején áll, ahonnan nem tud lejönni, és előrehajolva, mint macska a háztetőn, ábrándos epedéssel sandít le a mélységbe.

Mit keresett odalenn, — a halált, az életet?

Vajjon a szeszélyes véletlen vezette a mester kezét, vagy Milka muzsikájának géniusza materiálizálódott benne?

Most tehát a kórház tiszti szobájában szólt a százados gordonkája...

A szfinx édes üvöltése felhangzott az éj csendjében.

Katalin a folyosón állott, az ajtófának támaszkodva. Két karját a mellén összefonva, áhitattal hallgatta a zenét.

Ugy érezte, hogy odabenn valami nagy és szent dolog történik. Egy emberi lélek lerázta magáról a sötétség békóit és boldogan szárnyal a világosság felé.

De a muzsika hirtelen megszakadt és Katalinnak az az ijesztő kép villámlott el a szeme előtt, hogy odabenn a küzködő ember fejjel visszazuhant a sötétségbe.

Gondolkodás nélkül benyitott a szobába.

Milka százados az asztalnál ült, homlokát tenyerébe hajtva, könnyei patakokban folytak. Ezek a könnyek imádságszámba mentek: a partravetett hajótörött édes könnyei voltak.

És Katalin szeme is megtelt könnyekkel.

— — — — — — — — — — — — — —

Drága, édes, egyetlen Istvánom, nekem jó uram! Hüséges szeretettel köszöntöm Kegyelmedet és örömmel jelentem, hogy Milka kapitányt, akit olyan súlyosan meglátogatott az Úr, sikerült megmentenünk.

Azaz, hogy tréfa és szerénytelenség nélkül mondhatom: nekem sikerült megmentenem!

A tudós doktorok nem boldogultak vele, de nekem, szegény, együgyű asszonyi állatnak, egy ötletem támadt és az fényesen bevált. Majd ha Maga hazajön, részletesen elmondom az egész esetet, tudom, érdekelni fogja.

Láthatja tehát, a Maga szegény kis oldalbordája nem lopja a napot a kórházban.

Komolyan mondom: igazán boldog vagyok, hogy a nagy nyomorúságból, mit ez a rettenetes háború reánk hozott, egy parányit nekem is sikerült enyhítenem.

Kádár azt mondja, a csodakúra után diszdoktornak fog előterjeszteni az egyetemen. Azt válaszoltam neki, beérem vele, ha nem jelent fel kuruzslás miatt.

A fiúk levelezőlapjait itt küldöm. A kozákok rémei csokoládét kérnek. Különben jól vagyok és Kántorral ketten hü szeretettel gondolunk a mi jó gazdánkra. És azon felül még százezer csókot is küld

Katóka.

A szfinksz és a nő.

Minél jobban elmaradoztak a multban a zaklikovi emlékek, annál nehezebben tudta Milka önmagának elhinni, hogy ő valóban beteg volt.

Később már csak úgy volt, mint a kis fiú, aki merő makacsságból nem akar előjönni a sötét kamarából, ahová büntetésül zárták.

Csak abba ne hagyja! — gondolta magában, midőn Katalin megkezdte mentő kisérleteit.

De effelől ugyan nyugodt lehetett: a fiatal asszony annyira büszke volt a harcra, mit a sötétség szellemei ellen indított, hogy nem engedte ki többet a prédát rózsás karmaiból.

A szőke óriás pedig engedelmes gyermek volt és bágyadt megadással engedte át magát „Katalin nővér" vezetésének. Az ő rendeletére evett, ivott, pihent és sétált, szedte az orvosságot és játszott a gordonkáján.

Senki sem kérdezte, honnan szerezte szokatlan hatalmát az asszony: idegbetegnél a legszokatlanabb dolog is megszokott.

Katalin mindennap, ha már elvégezte körútját a kórtermeken végig, bement még az ő külön betegéhez.

Többnyire a doktorok társaságában, néhanapján egyedül. (Arató István felesége megengedheti ezt magának!)

Folytatták a muzsikális gyógymódot és a kapitány az asszony egy szavára már térdei közé fogta gordonkáját.

Ma megint Chopinnál időzött igen hosszasan.

A Nocturne forró áradásába a százados beleolvasztott egy hordónyi cukrot a magáéból és most, mint saját művészetének áldozata, kifordult szemekkel úsztatott a muzsikális puncslében.

Az asszony, ha négyszemközt voltak, sohasem ült le, hanem az ajtó mellett állva hallgatta a zenét, miközben a doktoroktól eltanult kutató tekintetét a beteg arcán tartotta.

Ez az arc ma játék közben mindjobban elváltozott. A szemét erősen lehúnyta, duzzadt ajka meg-megvonaglott...

Katalin már tudta, hogy mi fog most történni: Milka százados keble annyira megtelt érzelmekkel, hogy az erőszakos kirobbanás elkerülhetetlen.

Már fel is ugrott és hangos szóval vágta el a mélabús párbeszédet, amit Chopin szellemével folytatott.

— De hát minek élni? Igen — minek?

A beteg egy-egy pillanatra visszaesik megint régi idegességébe; az ilyen szakadékon szelid kézzel kell átsegíteni...

És talán éppen a szelid kéz érintése az, amit a beteg efféle összecsuklásaival el akar érni.

— Hagyjuk mára a zenét, százados úr. Elég volt. Kissé fel is izgatta magát, — mondja Katalin.

— Amint parancsolja, — válaszol Milka tompán.

— Holnap megint eljövök, akkor folytatjuk. Jó lesz? — kérdi Katalin jóságosan.

Milka fölriad — a gondolatai elkalandoztak valahol...

— Oh, nagyon jó lesz!

Az asszony keze már az ajtókilincsen van, de újra megszólal:

— Ami pedig azt a kérdést illeti: minek élni... Én Istenem! Az embernek vagy van valamije, amiért érdemes élnie, vagy nincs semmije...

— Nekem semmim sincs! A világon semmim sincs! — mormogja Milka keserűen.

Katalin komolyan tekint reá.

— Nos, ha nekem semmim sem volna, akkor is volna valamim. Megvolna az a tudatom, hogy homo sapiens vagyok, nem ruhás baba... Nem a nemesség, hanem az értelem kötelez. Arra kötelez minket, hogy viseljük el tőlünk telhető méltósággal az élet nyomorúságait... Mert az élet nem majális!

— Milyen erős ön! Hogy irigylem! — csodálkozik Milka és a világos nagy szemével úgy nézi Katalint, mintha most látná életében először.

Valamit akar még mondani, de hirtelen megrázza fejét: eh, minek? — és a fantáziája fáradtan, mint a hulló falevél, libeg a mélység felé:

— Esküszöm önnek, méltóságos asszonyom, a legokosabb, amit tehetnék, az volna, ha egy Frommer-golyót lőnék koponyámba.

Katalin nővér összevonja fekete szemöldökét fehér főkötője alatt.

— És én esküszöm önnek, százados úr, ha nem tudnám, hogy ez az életuntság is betegségi szimptoma, akkor most egy kicsit lenézném érte. Öngyilkosság? A zavaros fejű, félművelt emberek kibúvója.

Milka szőke nagy koponyája bűnbánóan lekonyul.

— Milyen erős! — mormogja fanatikusan.

Katalin arcát ekkor egy meleg kismama-mosoly világítja meg.

—Tudja mit, kapitány? Feküdjék le szépen, aludjék reggelig. Ha nyolc órát aludt, — de nem szabad csalni! — akkor megengedem, hogy reggeli után meglátogasson a fehérnemű-raktáromban.

Menni akart, de Milka összekulcsolta két kezét és forró könyörgéssel nézett reá.

— Egy szóra még! Engedjen meg egy kérdést... Régóta küzködöm már ezzel, de végül meg kell kérdeznem... Mondja, nem vet meg engem?

— Megvetni? Kata enyhén mosolygott, mint a fiatal anya, mikor a kisfiú valami nagy ostobaságot kérdez. Ez a mosoly igazán széppé tette arcát.

— Megvetni? És miért? Mert egy gránát, amely egy templomtornyot is le tudna dönteni, leütötte lábáról? Kedves százados úr, én még a templomtornyot sem vetem meg, pedig az szilárdabb anyagból készült, mint ön.

Megfogta Milka kezét és így folytatta:

— A tornyot újra fel lehet építeni, az embert pedig talpra kell állítani! És az embernek azért van esze és akaratereje, hogy ő is segítsen nekünk kissé a talpraállításnál... Nem gondolja?

Fölemelt fejjel, kedvesen fölényes mosollyal állott előtte a fehér ruhájában.

Olyan erős, olyan tiszta és büszke volt, mint márványszikla a hegytetőn.

A kapitány nem emelte ajkához, hanem mélyen meghajolva csókolta meg megmentőjének aether-szagú kis kezét.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Milka különben már a vasúti találkozás után is sűrűn gondolt Aratónéra. A gondolatai akkoriban valami furcsa, töprenkedő kíváncsisággal tipegték körül karcsú alakját.

Az asszonyt senki sem ismerte a fővárosban — Aratóék visszavonultan éltek, — de azért előkelő és vonzó híre volt. Egy nő, aki annyira le tudja kötni Arató Istvánt, maga is egy női kiadású Arató lehet.

A jó híre hófehér gyöngykoronaként fénylik okos homlokán.

Midőn most az irgalmasság lágy és komoly gesztusával lehajolt az egyszerű katonatiszthez, Milka egyszerre ráismert. Ő, aki egyébként olyan idegenül állott szemben a nőkkel, most megtalálta önmagában Katalin képét, mint ifjúkori álmainak édes ismerősét.

Micsoda asszony ez!

Olyan igaz és egy darabból való, olyan drága, mintha

egyetlen nagy kristályból faragták volna. Megérzik már a teste üde illatán is, hogy a hazugság szennyje sohasem érintette.

Mindaz, ami után Milka vágyódik és amiről már-már azt hitte, hogy csak álomképekben van meg a csillagok alatt, mindaz mint szent valóság izzik és világít az asszony lelkében.

Milyen jó, hogy mégis vannak ilyen nők a rikácsoló nősténypávák seregében! Ők azok, akik meleggé, illatossá és otthoniassá tudják tenni ezt a nyomorúságos, rosszszagú életet.

Az élet! Milka most már nem tudott volna jobbat kezdeni visszanyert életével, mint hogy odarakja Katalin keskeny fehér cipője elé.

Odarakja áldozati ajándékképpen, hálából azért, hogy Katalin a világon van. Odarakja remény nélkül, mert hiszen tudja, hogy Katalin élete felhők magasságában vonul el az övé fölött.

A Chopin-est után bizonyossá lett előtte, amit eddig hinni nem mert: ő is lehetne még ember az emberek közt.

Egy ilyen nő meg tudná váltani a bolygó hollandit. Egy mosolyával meg tudná oldani Milka szfinx-életének minden fájó rejtélyét.

Odafenn máris megmozdultak a néma havasok. Amit eddig örök jégnek hitt Milka, az tavaszi virágzássá változott át.

És minden, amiben eddig nem mert hinni: az élet, az ifjúság, az erő, a nő, a szerelem: bódító illatú virág-lavinaként siklik feléje.

— — — — — — — — — — — — — —

A Chopinnak szentelt est után Kata lefekvéshez vetkőzött.

Egy pillanatra megállott az öltözőszoba nagy tükre előtt és ekkor bensejében egy pajkos hang azt kérdezte: vajjon tudja-e a nagy katona, hogy milyen csinosak vagyunk mi?

A hang egy valakié volt, aki Kata iskolás leánykora óta ott tanyázott lelkének hetedik kamrájában és aki ma is szakasztott olyan kotnyeles volt még, mint tíz esztendővel ezelőtt.

A fő-Kata azonban csendre intette a mellék-Katát, ő ma merengő kedvében volt, nem szerette az efféle léhaságokat.

Annyi bánatos méltósággal, amennyi egy hálóingben levő, mezítlábos úriasszonytól kitelik, átment a kék bársonyszobába és sóhajtva bemászott özvegyi ágyának paplanja alá. A hableány barlangja ma különben hideg volt.

Nem volt még álmos, de azért rögtön eloltotta a lámpát, nyakszirtje alatt összefonta két karját és várta rendes éjjeli látogatóit...

Éjjeli látogatói: Milka kapitány gondolatai. Ebben a csendes órában mindig odatalálnak az asszonyhoz, mint Bacchus isten szelid párducai Ariadnehoz.

Ezúttal a Nocturne forró fuvallatának szárnyán érkeznek, az éjféli égbolton vonuló fellegekkel. Aranyfényű, lágy hullámzással magukhoz emelik és magukkal úsztatják az ellenállásra képtelen asszonyt.

Szóval: Arató István felesége a széles Jacarandaágyban, mit egy székely ezermesterrel faragtatott neki ura, egy bakakapitányról ábrándozott...

Katalin asszony ezúttal önmagának játszott az aranyhegedűn.

Ez a legtisztább, leggyönyörűbb emberi érzés, a mi valaha nő szívét megdobbantotta. De nem! Más nő, közönséges asszony, kinek udvarláson, mulatságon jár az esze, ilyet sohasem képes érezni.

Mert őt valami titkos lelki anyaság szálai fűzték ehhez az emberhez. Milka az ő teremtménye, az ő nevelése, az ő tulajdona volt.

Látta a kapitány, mint növényi életet élő, hangtalan embriót; látta mint gügyögő, botorkáló gyermeket; a gyógyulás későbbi fokán mint szégyenkezve bujkáló ka-

maszt; ma pedig mint egész férfit látta viszont a fölépült embert.

Csoda-e, ha most a nagy gyerek szőke feje gyöngéden és melegen tükröződött Kata lelkében?

— — — — — — — — — — — — — —

A valóságban azonban még sokkal nevezetesebb dolog történt, mint Katalin maga is hitte volna.

Az történt, hogy a szép Zolky leánya új szerepkörbe lépett át.

Eddig csak szerepeit cserélgette az élet színpadján. A jelmezei változtak és változtak a nóták, miket elpengetett arany hegedűjén, de szerepköre mindig a régi maradt: ő volt a híres ember kicsi Katókája.

Ezúttal azonban új és magasabbrendű szerepkörbe lépett. át. A bájos kis Senkiből Valaki lett. Egyéniség. Ember, akinek feje fölött egy emberi sors fellegei gyülekeznek.

A sok Katalin közül, aki egymásután már előlibbent fantáziájának függönye mögül, egyik sem volt olyan újszerű, olyan ingerlően érdekes, olyan komoly és nagyszabású, mint az, akinek képét most Milka kapitány szemtükre verte vissza.

Ez nem volt többé a bájos és jelentéktelen szubrettpofácska, hanem a heroina nemes, erélyes és megragadóan emberi profilja.

Milka századosban most megtalálta az ő legmegértőbb közönségét és így meg volt róla győződve, hogy megtalálta önmagát és életének igazi célját.

Proteus leánya mostani alakjában aratta legnagyobb sikereit és ennélfogva most élte legigazibb életét.

Az Aratók.

Egy hónapig nem látta Kata az urát, a nagy zűrzavarban híradásai is rendetlenül érkeztek az északkeleti országhatár különböző pontjairól, de azután egyszerre táviratot küldött Kassáról.

Mind a két fiú megsebesült. Sebesülésük nem veszedelmes. Aggodalomra nincs ok. Kérek számukra helyet a kórházadban. Holnap délben érkezem velük a máltai vonaton.

Katában megdermedt a lélek.

Ő csodálatosképpen sohasem gondolt még arra, hogy a fiúkat valami komoly baj érhetné. A szíve legmélyén az a gyermekes babona élt, hogy őket, Aratóékat, kivételes elbánás illeti meg a sors részéről.

Kádár professzor tőle telhetően vigasztalgatta. Ha nincs komolyabb baj — Arató mondja és így nincs is — akkor még inkább örülni lehet az esetnek. Egy időre legalább szárazra kerülnek a fiúk és az sem fog nekik ártani, ha rendesen kialusszák magukat.

Késő este lett, mire a máltai vonat megérkezett. Katalin és az asszisztens a pályaudvaron várták a három Aratót és autón vitték őket a kórházba.

A gyerekeknek igazán nem lehetett komoly bajuk, mert útközben szakadatlanul járt a szájuk. Jól is esett nekik, de restelték is a nagy feltünést; azt mondták, szót sem érdemel, ostobaság az egész. Csupa szerénységből igen hangosak voltak.

A villamfényben úszó hófehér kötözőben maga Kádár szedte le róluk a régi kötést.

Ezek a fiúk a születésük pillanatától fogva szinte babonás következetességgel osztoztak egymás sorsában. Kanyarójuk is együtt volt, a kolozsvári gimnáziumból is együtt tessékelte ki őket a tanári értekezlet és most is ugyanegy orosz gépfegyver tüzében sebesültek meg.

Péternek felső karcsontján, Pálnak vállizmán szaladt keresztül a golyó.

— Mikor kaptátok a lövést? — kérdezte Kádár.

— Hat nappal ezelőtt.

— Ebcsont! — mondta a főorvos, aki szerette a goromba doktort adni. — Köszönjétek apátoknak, hogy ilyen jó vért hagyott rátok!

Megfürösztötték és ágyba fektették őket. Kissé lesoványodtak, míg oda voltak, talán meg is nőttek, arcuk megbarnult, vonásaik megkeményedtek.

Katalin, mielőtt hazament volna az urával, még benézett a különszobába. Egy-egy sztaniolba csomagolt töltött csokoládét vitt a fiúknak. A nyakukon, a nyitott hálóing alatt, ott látta Szent Katalin érmét.

— Mit üzentek Kántor mesternek? — kérdezte.

— Tiszteltetjük és holnapra várjuk a látogatását.

Péter és Pál azután magukra maradtak. Kiszámított lassúsággal ették a csokoládét, közben hangosan örvendeztek, mint vakációra hazaszabadult iskolásfiúk.

— Hűj, de finom ágy!

— Holnap kilencig alvás.

— Reggelire kávé. kifli.

— Két tojással. Nekem két tojással. A hálás haza nekem két lágy tojással adósom...

— Ahogy én ezt a Kádár professzort nézem, hatnyolc hétnél előbb nem ereszt vissza a csapathoz.

— A hatból négyet István bácsiéknál töltünk, mint magánáponcok.

— Jó lesz megint egyszer a díványon hasalni és Kárpáthy Zoltánt olvasni.

Azután édesen elaludtak, mint egykor édesanyjuk ölében. Az orosz nehéz ütegek pergőtüze, a támadó szibirjákok urrá-kiáltása, a mult heti szuronyharc vad képei nem zavarták őket.

Álmukban is élvezték a szoba enyhe melegét és a ruganyos ágyat. Mind a ketten valami egészen halk és

kimondhatatlanul kedves zenét hallottak: a vérük zsongott és muzsikált fülükben.

Az idő már éjfélre járt, midőn Arató és Katalin lakásukba érkeztek.

István útközben elmondta, hogy a fiúkat a harctérről először Kassára szállították. Ők a család előtt el akarták titkolni sebesülésüket, de a kassai kórházparancsnok, midőn megtudta, hogy a két önkéntes Arató tanár öccse, távirati értesítést küldött Istvánnak.

A tanár különben szokatlanul nyomott kedvében volt. A tifusz-járvány robbanó erővel terjed az északi hadseregnél, a védő-oltások pedig lassan haladnak... A hajnali vonattal maga siet a frontra, hogy gyorsabb ütemet vigyen bele a munkába...

Mindjárt lefeküdt és két perc múlva már mélyen aludt.

Hajnalban csizmásan, kardosan Katóka ágyához lépett, hogy megcsókolja. Az asszony érezte a bőrszagot, pillái közül látta az aranygallér csillogását. de annyira fáradt volt, hogy csak halk nyöszörgéssel terjesztette szét két karját, midőn arcán érezte az ura száját. beszélni nem tudott.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Péter és Pál jól érezték magukat a kórházban.

Megengedték nekik, hogy naponta néhány órát fennjárjanak és ők fölfedező utakra indultak a termeken végig és hamarosan összebarátkoztak a doktorokkal, ápolónőkkel és betegekkel.

Midőn megtudták, hogy Milka százados úr is a kórházban van, egy gyors, ijedt pillantást váltottak egymással... Midőn pedig véletlenül összetalálkoztak vele a folyosón, valósággal megdermedtek nagy zavarukban.

A kapitány azt hitte, hogy a nagy tisztelet bántja őket, pedig a fiúk csak szégyelték magukat, mivel olyas, mit képzeltek, hogy a Milkának kinos lehet a velük való találkozás.

Annál nagyobb volt örömük, hogy fölfedezték Ijjártó káplárt. Vidám üvöltéssel rohanták meg és azontúl idejük egy részét a hármas számban töltötték. Úgy látszott, hogy ezt a parasztembert nagyon szívükbe zárták.

Háborús élményeket nem tudtak mesélni, hiába faggatta őket egy csúcshurutos önkéntes, aki még nem járt a fronton. Olyanformán voltak a háborúval, mint a hazaszabadult diák az iskolával: úntak rá visszagondolni.

Csak jelentéktelen epizódok foglalkoztatták őket, a háboru arabeszkjei. A barna kis kutya, mely a zászlóaljhoz szegődött; a gólya, mely az égő parasztház fölött keringett; a Botlik őrmester kiégett nadrágja.

Azzal hamar tisztába jöttek, hogy Katalinnal valami baj van. Hármuk közt azelőtt valami szabadkőmüvesegyetértés volt, amely főleg abban érvényesült, hogy más emberfia előtt érthetetlen okból olykor a pukkadásig tudtak kacagni.

Most azonban hiába dobálták apró arany horgaikat a sógornő felé, azok lesiklottak az asszony zárkózott lelkén.

— Dehát a háború! — vigasztalták egymást.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Sárréthy főhadnagy, a pótzászlóalj segédtisztje, a kórházba jött, hogy meglátogassa a lófő Stowassert.

Ott véletlenül meglátta az Arató-fiúkat.

— Na nézd, hát ti itt vagytok? Az ezred meg mindenütt kurrentál... Éppen most írtam át a kassai kórháznak, hogy mi van veletek?

— Mi baj? Történt valami? — kérdezték a megszeppent fiúk.

— Az történt, hogy mind a ketten soronkívül zászlósok lettetek. Egyiktek azonfelül megkapta az arany vitézségit, a másik a nagy ezüstöt. De hogy melyiket kapta Péter és melyiket Pál, azt nem tudom, talán maga a honvédminiszter sem tudja.

— Lóvá akarsz tenni, főhadnagy úr?

— Becsületszóra! — mondta Sárréthy szigorúan.

— Tiszti becsületszóra?

— Az én felelősségemre felvarrhatjátok az arany-sávot. Az érmeket pedig délig ideküldöm.

Valami kitüntetést ugyan vártak, tudták, hogy fölterjesztették őket, de ennyit még sem reméltek. Nem is műveltek ők valami különös dolgot. A visszavonulás alkalmával parancsot kapott a századjuk, hogy a luznai hídfőt tartani kell, tartani minden áron, míg át nem kelt az utolsó trénkocsi a túlsó partra.

Ők hát tartották. Akkor is, mikor már mind a két tisztjük és a legénység kétharmada az árokban feküdt. Az alezredes parancsolta, hát hogy mert volna engedetlen lenni a két fiú?

Hanem ebből most már nagyszerű meglepetés lesz Katalin és Ijjártó számára...

Este a fiúk zászlósi díszben, a vitézségivel mellükön — Pál kapta az aranyat, Péter a nagy ezüstöt, bár fordítva is eshetett volna — beosontak a fehérnemű-raktárba.

Ez volt a Katalin saját külön birodalma. Egy kis íróasztala volt az ablak mellett, az asztalon két szál rózsa virított a pohárban.

Péter és Pál elbújtak a fehérnemüs polcok közt és türelmesen vártak.

Jó ideig tartott, míg végül megnyílt az ajtó. A fiúk igen ravasz arcot csináltak... Valóban Katalin jött. De nem egyedül! Valaki vele volt: Milka százados úr...

A fiúk visszafojtott lélegzettel lapultak meg búvóhelyükön, azok ketten pedig beszélgetve mentek végig a polcok között.

Azaz csak a kapitány beszélt...

A terem végén kinyílt a másik ajtó, mely a kötözőbe vezetett, majd becsukódott megint a távozó pár mögött...

Az ikrek még most is ott állottak búvóhelyükön... Krétafehér arccal néztek össze. A lábuk remegett, meg kellett kapaszkodniok a polcokban, hogy el ne vágódjanak...

Mit mondott az az ember Katalinnak? Mit merészelt —? Katókának, az István bácsi feleségének! És a sógornő némán hallgatta... Nem ütötte arcul, nem szaladt el, nem kiáltott segítségért!

Ez annyira monstruózusnak tetszett előttük, hogy meg sem merték érteni...

Katalin! Az ő Katókájuk! István bácsi felesége!

Hiszen ők is láttak már valamit az életből. Tudtak egyet-mást a nőkről. De abban a szent hitben nőttek fel, hogy van a nőknek egy osztálya, amely csillagok magasságában fölötte van minden gyanúnak és gyöngeségnek, fölötte talán a természet rendjének is, azok nem is emberek, azoknak nincs is nemük, édes, tiszta, szent és jóságos semleges lények; ők az Arató-család asszonyai.

A két fiú valósággal rosszul lett... A gyomruk émelygett... Levették mellükről az érmet, zsebükbe gyűrték és a szégyentől betegen visszabújtak szobájukba.

Katalin, mielőtt hazament volna a kórházból, egy percre még benézett az ikrekhez. Azok már ágyban voltak.

— Éppen most beszéltem Kádár professzorral, — mondta a sógornő. — Jövő héten meglesz az engedély, háziápolásba mehettek és akkor nálunk fogtok lakni.

Hosszú szünet. Végül megszólalt Péter. Csendesen és szárazon mondta:

— Jövő héten mi már nem leszünk itt.

— Nem? Hát hol lesztek?

— A fronton. Holnap reggel szolgálattételre jelentkezünk.

Kata meglepetten nézett hol az egyikre, hol a másikra.

— Elment az eszetèk? Mért akartok most egyszerre visszamenni?

— Ott jobb nekünk, — válaszolt Palkó szárazon.

— Jobb, mint itt?

— Jobb!

Az asszonynak feltünt, hogy egyikük sem viseli már nyakán az ő Szent Katalin-érmét...

A szájuk körül az a bizonyos kemény vonás vonaglott, amellyel Arató István szokta leplezni a felindulását. Az oltvai mosoly! Most valóban meglepően hasonlítanak az Álarcos Szűz trónja mellett álló ifjú trombitásokhoz.

Katalint elfutotta a hirtelen méreg. Vállat vont és faképnél hagyta őket. Úgylátszik, a sihedereknek fejükbe szállott az általános kényeztetés! Nos, holnapig talán megjön az eszük...

De azoknak nem jött meg az eszük. Komor elszántsággal, dühös türelmetlenséggel mentek előre, amerre a rögeszméjük hajtotta őket.

Jártak, keltek, fölebbvalóiknál jelentkeztek, folyamodásokat írtak, protekciót kerestek, könyörögtek és ravaszkodtak, csak küldjék őket már ezredükhöz.

A pesti levegő méreg nekik, sem enni, sem aludni nem tudnak már itt, minden lélegzetvétel kín.

Katalin növekedő nyugtalansággal figyelte őket. A szíve fájt. És mit szól majd ehez István?

Milka százados, akinek elpanaszolta baját, magára vállalta, hogy beszél velük. Bízott benne, hogy fölebbvalói tekintélyével megpuhitja a gyerekeket.

Alkonyatkor föl is kereste őket szobájukban. Csukaszürkében voltak már, lábszárvédővel, sárga pisztolytokkal oldalukon. Melegen és bizalmasan, az apai jóbarát rezgő basszus-hangján szólott hozzájuk. Tegezte őket.

Azon kezdte, hogy a Kárpátokban most véres harcok dúlnak, ecsetelte a téli hadjárat borzalmait, elismeréssel emlékezett meg eddigi magatartásukról, egyszersmind azonban óva intette őket attól, hogy fiatalos buzgalmukban túlzásokra ragadtassák magukat... Mert hiszen két emberen úgy sem fordul meg a háboru sorsa!

A fiúk némán hallgatták. Feszes vigyázz-állásban voltak, de mind a kettőnek arcán kaján gúnymosoly jelent meg.

Milkát ez némi zavarba hozta... Úgy gondolta, hogy jószándéku buzgalmában talán békésebb nézeteket is talált vallani, mint katonához és fölebbvalóhoz illik és igyekezett kimagyarázni szavait. Hogy ő nagyon lelkesedik a személyes bátorságért, szépnek találja a hősi halált is, de persze csak úgy, ha azzal valami magasabb célt szolgálunk...

Az ikrek gúnyos mosolyából most már gőgös és megvető vigyorgás lett. Ifjú arcukon olyan különös volt a kegyetlenség kifejezése, mint májusi hó a muskátli-ágyakon.

Milka megsejtette, hogy azok most mire gondolnak. A saját arca forróságából érezte, hogy elpirult... Tovább beszélt, közbe mind nagyobb zavarba jött, mert érezte, hogy már csupa sületlenséget fecseg.

Egy pillanatra fölágaskodott benne a hajdani Milka százados, az irgalmatlan vasember. Hiszen majd ráncba szedi ő ezt a két elbizakodott fajankót!

De amint közeledett a feszesen álló ikrekhez, a sötét szobában két gonosz, acélkemény, a gyülölettől szikrázó szempárba tekintett.

A kapitány nem értette a féktelen gyülölet okát, de érezte, hogy ez a két megvadult farkaskölyök most mindenre képes.

Megint azt a hideg zsibbadást érezte szíve körül, mint a zaklikovi éjszakán...

Zavartan hebegte:

— Hát tegyenek, amit akarnak...

És kiment a szobából.

Péter és Pál egész idő alatt egyetlen szót sem beszéltek.

A kapitány akkor háborgott csak igazán, mikor már a fehérnemű-raktárban beszámolt a küldetésével. Biztos volt benne, hogy a két arrogáns kölyöknek az ő idegsokja ellen van kifogása, de ezt persze nem mondta meg Katának, aki egyébként maga is ilyesmit gondolt.

— Óh, azok az Aratók! Hallatlan, hogy mit merészeltek velem! Úgy látom, teljesen megbóditotta őket a

vitézségi érmük... Szóba sem állottak velem, hátat fordítottak, a szemem közé nevettek!

Katalin ijedten kapott a százados keze után, mintha meg akarná védeni...

Milka folytatta:

— Soha életemben nem bántak velem ilyen sértőn, mondhatnám: ilyen megvetően... Mintha nem is fölebbvalójuk, hanem valami egészen közönséges — mintha a legutolsó nemtudommicsoda volnék... Ha nem tekinteném, hogy az ön rokonai — !

Abba hagyta és lemondóan legyintett. A hangja egyszerre nagyon mélyen zengett, amint azt mondta:

— Legyen nyugodt, semmit sem fogok ellenük tenni. Semmit. Mindent eltürök tőlük. Mindent. Ők azt a nevet viselik, mint ön!

Katalin szeme könnyes volt, a szíve teli volt keserűséggel.

— Köszönöm, — mondta, — köszönöm és bocsánatot kérek öntől... Mindennek én vagyok oka. Sejtenem kellett volna, — hiszen ismerem az Aratókat!

Oh, azok az Aratók! Most már nagy távolságból nézte őket, mint valami idegen fajt. Minden Arató hideg, gőgös és gúnyolódó. Mind azt hiszi, hogy az emberek feje fölött járhat. Egy kicsinylő mosollyal akarnak végezni az élettel és a halállal... Az ikrek is ilyenek, István is...

Kata fejében megfoghatatlan sebességgel rajzottak a gondolatok... És egyszerre felbukkant előtte a keserű kérdés: Vajjon szereti-e feleségét István?

Vajjon tud-e egyáltalában szeretni? Szüksége nincs az asszonyra, annyi bizonyos. Épp oly kevéssé, mint a templomtoronynak nincs szüksége a fecskére, mely az eresze alatt fészkel.

De erről beszélni sem lehet István előtt. Mert mindjárt megjelenik arcán az a bizonyos Arató-mosoly... Oh, hogy fázott Katalin az oltvai bikaölők kaján mosolyától!

— Milka, — mondta a síró nők édes és puha hangján, — felejtsük ezt el... És ha jó akar lenni hozzám, ha nagyon jó akar lenni, akkor hozassa most át gordonkáját. Ma Schumannt szeretném hallani. Ő meg fog gyógyítani...

Katalin eddigelé nem sokat értett zenéhez, de Milka művészete megnyitotta előtte a harmóniák kapuját.

Ezt a zenét megértette, ez olyan volt, mint a forró fürdő, melyben fázó lelke kéjesen alámerülhet, ennek ingerét minden csöpp vérével szomjazta.

Valahányszor a gordonka szólott, elszabadult gondolataik párhuzamos szárnycsapásokkal kalandoztak és ha Milka végül letette a vonót, szinte különös volt, hogy akkor megint a hétköznapok közömbös nyelvén tudtak egymással beszélni...

— — — — — — — — — — — — — —

Péter és Pál már útrakészen voltak.

Ijjártó, aki ugyanazzal a menetzászlóaljjal indult a Kárpátokba, előrement a vasútra a podgyásszal, azok ketten pedig még sietve búcsút mondtak a kórháznak.

Az orvosok és ápolónők szidták őket és mindenki sajnálta őket.

Katalintól is el kellett búcsúzniok. Kezet csókolnak neki, egy szót sem szólnak, mennek...

A raktár előtt egy sárgaképű apácával találkoztak össze.

— Benn van a sógornő? — kérdezte Pál.

— Benn van.

— Ki van vele?

— Ki volna? A kapitány! — sziszegte a szürke néni. Egy szúrós pillantást vetett reájuk és elment, sokráncú szoknyáját suhogtatva.

A fiúk leforrázottan állottak az ajtó előtt. Odabenn fülledt csönd volt. Pedig ha beszélnének, kihallatszanék a hangjuk... Miért nem beszélnek?

Péter és Pál nem mertek egymás szemébe nézni.

Szégyellték magukat és ifjú szívüket keserű féltékenység marcangolta.

Egyszerre hangot adott a csönd. Odabenn megszólalt a gordonka. Vontatott, forró, buján remegő hangon... A szfinx-kandúr miákolt az esthomályban.

A fiúk visszafojtott lélekzettel füleltek. De aztán egyik is, másik is lerázta magáról a hanghinár langyos ölelését.

— Gyerünk!

És istenhozzád nélkül elmentek.

Az utcán azt mondta Pál, hogy Kántor kutyától mégis el kellene búcsúzni. Péter ezt rendjében valónak találta. Ha az ember háborúba megy, akkor azt akarja, hogy valaki sajnálja egy kissé.

Kántor nem mutatta magát érdemtelennek a fiúk rokonszenvére, minden áron velük akart menni a harctérre és még akkor is szűkölve kaparta az előszoba ajtaját, mikor távozó jóbarátai már lenn jártak az utcán.

Katalin igen elkeseredett, midőn megtudta, hogy sógorai búcsú nélkül ugrottak meg.

— Óh, azok az Aratók! Szíve egyiknek sincs! De ezt majd el fogja panaszolni Istvánnak.

Péter és Pál azalatt egy bérkocsiban ültek, amely elé igen nagy, sovány pej volt fogva. A pej furcsa ugrásokban haladt előre, közben mindig bal felé rázta nagy fejét.

A körúton, amelyen végigmentek, vakítóan ragyogtak a mulatók lámpái. Egy-egy fényárban úszó kapú előtt csoportosan állottak a föltűrt gallérú urak és a kurtaszoknyás, magascipős hölgyek...

Végre — végre benn ültek a homályos, szivarfüstös másodosztályú fülkében és a vonat csikorogva, döcögve megindult alattuk...

Még hat tiszt volt velük a fülkében és mind a hat már javában aludt. Ki jobbra, ki balra dőlve az ülésén, némelyik gőgösen horkolva, a többi szerényen szuszogva.

Jó volt, hogy aludtak az urak, így a két Aratónak nem kellett restelkednie a forró gyermekkönnyek miatt, amelyek addig peregtek szemükből, míg végül álomba nem sírták magukat.

Tavasz a kórházban.

Az asszisztens egy orvosnövendék kiséretében gyors zergeugrásokkal vágtatott le a földszintre.

A medikus, aki borotvált képével és elszánt arckifejezésével a magyar-amerikai tipus képviselője volt, a pesti nyelvhumor szándékosan éneklő hangsúlyozásával mondta:

— Úgy látszik tavaszodik, „mamuska“ szerelmes.

A lépcsőfordulón a két fiatalember majd hogy bele nem ütközött az emeletre fölhaladó aranygalléros katonaorvosba.

Az asszisztens belesápadt nagy zavarába, amint meghajolva köszöntötte.

Odalenn a földszinten halkan és dühösen hördült rá a növendékre:

— Tudja maga, ki volt az? Arató professzor!

A medikus az öklével a homlokára ütött és fojtott hangon hörögte vissza:

— Látott már ilyen állatot, mint én vagyok?

Arató István időközben fölért a lépcsőház hatalmas ablakához. Onnan le lehetett látni a kórház udvarára.

A tanár szeme idillikus kis jeleneten akadt meg.

Az udvaron vadgesztenyefa áll. A fa fekete váza könnyed eleganciával nyújtja ágait ég felé. A délutáni verőfényben izzó rügyek — ezer kis arany ököl — remegő erőlködéssel szorongatják markukban a feszülő, bontakozó tavaszt.

Holnap szétrobbannak az öklök és aranyzöld lombbal szórják teli az ágakat.

A fa alatt heverőszék áll, a székben egy délceg, szőke katonatiszt pihen. Sebkötése nincs, de szenvedőnek látszik. Mellette fehér-főkötős, karcsú ápolónő ül és édes komolysággal olvas a piros kötésű könyvből.

Ilyenféle képeslevelezőlapokat tíz fillérért árulnak a szerényebb igényű közönségnek. „Tavasz a kórházban".

De nini, hiszen az ápolónő Katóka!

Arató, aki ebben az órában érkezett vissza a fővárosba, egy pillanatig habozva állott az ablakban, de azután mégis úgy határozott, hogy előbb Kádár kollegájával fog beszélni.

Az talán meg tudja neki magyarázni, mit jelent Péter és Pál elhamarkodott bevonulása, amiről csak elkésetten értesült Katóka panaszos leveléből.

Kádárt azonban hiába faggatta.

A fiúk eleinte ugyancsak élvezték a kórházi vakációt, de aztán egyszerre olyan szilaj türelmetlenséggel rohantak vissza a harctérre, mintha angyalok szólongatnák őket aranytrombitákkal.

Ennyit István is tudott.

Katalinnal a lépcsőn találkozott. Fáradtan vonszolta fel magát és szó nélkül csókra nyújtotta hideg homlokát.

— Azt hiszem, egypár napig itthon maradhatok most, — köszöntötte a tanár. — Addig te is szabadságot kapsz a kórháztól.

Az asszony meghökkenve emelte föl komoly arcát.

— Lehetetlen, István! Nekem itt annyi a dolgom, — annyi a dolgom... És ha az ember valamit elvállalt —

Az éretlen fanatizmusával már szinte idegessé tette Aratót.

— Éppen most beszéltem Kádárral... Azt mondja semmi olyan dolgod nincs most, amit helyetted akár melyik nővér el nem végezhetne... Rád fér már egy kis pihenés, — fáradtnak látszol.

Katalin megadással csüggesztette le fejét.

Egy[illegible]ban mégis el kellene még intézni

A raktárkulcsokat is át kell valakinek adni... Szóval, István menjen csak előre, estebéd előtt ő is otthon lesz.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Arató szobája mellett volt a fiúk egykori tanyája. Most is teli volt még az ő tartalékba került civil holmijukkal: furcsa szabású sportruhákkal, vívókeztyükkel, tennisz-ütőkkel, tornázó, lovagló, csónakázó és fürdő ifjak és leányok képeivel.

István szimatolva állott a küszöbön, mintha itt keresne választ a kérdésre, amely mindjobban nyugtalanította.

Mi történt a fiúkkal? Azelőtt minden apró-cseprő ügyükben ki szokták kérni bátyjuk véleményét, — még golyvás galambot is dehogy vettek volna az ő hozzászólása nélkül! — ezúttal azonban úgy viselkedtek, mintha éppen ő előle szöknének.

Kató azt mondja: „fejükbe ment a vitézségi érem".

Ez azonban semmiképpen sem vall Péterre és Pálra, sőt a mondás maga nem vall Katókára.

Az asztalon fekete bőrdoboz áll. Ez is egyik fiúé. A zára megromlott és gazdája fiatalos feledékenységében elmulasztotta megcsináltatni.

A dobozban lepecsételt nagy boríték van: „Végrendeletünk, — csak haláiunk után bontandó föl".

Az ünnepiesen lendülő íráson látszik, mennyire hízelgett a fiúk önérzetének, hogy ők végrendeletet írhatnak...

Igaz azonban, hogy mikor első ízben vonultak hadba: kisebb gondjuk is nagyobb volt a végrendelet-írásnál.

Kerek kis gyógyszerész-skatulya indult meg zörögve István ujjai alatt.

Kinyitja: vékony láncon egy-egy aranypénz, — a Katalin-érmek, miket a sógornőtől kaptak.

Itthon hagyták?

A tanár visszaemlékezett rá, hogy milyen mélységes örömet szerzett a fiúknak az amulett... A Mária Terézia-rendért sem lelkesedhettek volna jobban és azzal a szilárd

eltökéltséggel akasztották nyakukba, hogy a halál sem fogja leoldani onnan.

És most mégis önként levetették... Péter és Pál már nem akarják viselni Katóka emlékét.

Itt valami fájó titok lappang... Száz kérdés rajzott fel István fejében, de a fiúk alkalmasint éppen azért szöktek meg, hogy ne kelljen válaszolniok ezekre a kérdésekre.

— — — — — — — — — — — — — —

A lakás végében megcsendült Katalin hangja.

Úgylátszik, már az imént hazajött, de nem jött be Istvánhoz, hanem a konyhában érdeklődött az estebéd iránt.

A tanár nagysietve civilbe öltözött. Cipőgombolóra volt szüksége, de nem találta meg és csöngetésére nem jelentkezett senki.

Egy idő óta mintha bomladozóban volna az egész háztartás. A cselédek hatásköri összeütközéseket rendeznek és igen önérzetesek lettek, az örökké fáradt Katóka pedig hallgat és nem törődik semmivel.

A tanár a magára hagyott férfi ügyefogyottságával jár-kel és keresgél a szobákban.

Olykor egy gyöngéden érdeklődő szempár tekintetét érzi: Kántor kutya mindenütt a nyomában van. Oh, csak tudott volna segíteni, szegény Kántor, milyen édes-örömest megtette volna!

A kutya az asszony kék-szobájába is követte gazdáját, aki ott férfiszokás szerint a legvalószínűtlenebb helyeken kereste a cipőgombolót.

Még a Katóka éjjeli szekrényének fiókjába is belenyúlt. Gombolót ott sem talált, ahelyett egy fotográfia akadt kezébe: Milka százados képe.

Ez mit keres itt?

Kétszer-háromszor fogott kezet a kapitánnyal és mindig azt a csendes és titokzatos kis undort érezte, amellyel az ő természete bizonyos emberi fizikumokkal szemben tiltakozni szokott.

Tudta azonban, hogy Katóka kedveli a századost, aki „neki köszönhette életét" és azért leküzdötte idegrendszerének előítéletét.

De mégis — mit keres Milka a felesége fiókjában?

Egyszerre valami förtelmes gyanú vicsorgatta rá pofáját, — hirtelen jött, mint a skatulyából kipattanó ördög.... De ő rögtön elnyomta megint.

Még csak az kellene! — Milyen komiszak is vagyunk mi férfiak tulajdonképpen. A legtisztességesebb közülünk is annyi mocskot látott már életében, hogy nehéz hinnie a tisztaságában.

Katalin! Katóka! Az ő felesége!

Alapjában véve István is, bár sok mindent látott már életében, úgy osztályozta a nőket, mint az Arató-fiúk: a miénk és a másé. Ember- és nőismeretünk szabályai csak a más asszonyára nézve érvényesek.

Később a dolgozóban találta a feleségét.

Bolyhos nagy kendőjébe burkolózva, fázékonyan, magába süppedve ült a karosszékben.

Most is szórakozottnak és levertnek látszott, mint újabban mindig. (Szegény gyermeket hogy kimerítette a kórházi munka!)

Ideges ujjai körül egy ezüstláncot forgatott, a láncon olló és fehér kis írótábla kalimpált. A kórházi ruhája övén szokta ezeket viselni.

A tanár szándékosan nem vett tudomást felesége rosszkedvéről, hanem a jövő kilátásairól kezdett beszélni. Közben azonban Milkára és az Arató-fiúkra is gondolt.

A jövő kilátásai nem voltak valami verőfényesek. Ha az ellenség, aki véres csökönyösséggel ostromolja a határszorosokat, fel tud jutni a rahói hágóra, akkor ki kell üríteni a hármas számú nagy barakkórházat...

— Imádkozzál, Kató, hogy ne jöjjön távirat, — fejezte be halkan Arató. — Ötezer beteget a hegyeken keresztül költöztetni: hátborzongató gondolat!

Katóka azonban szót sem értett abból, amit ura mondott.

Mozdulatlan gunnyasztott, szeme üresen bámult maga elé, szájára valami idegen mosoly fagyott rá — csak kínos redőkbe vont homloka árulta el, mennyire únja István hangját és mennyire terhére van az örökös járkálása...

Arató meghökkenve mérte végig. Ilyennek még sohasem látta... Katóka most olyan, mint egy üres színpad, amelyről elhordtak minden dekorációt. „Itt ma nincs előadás, a társulat másutt vendégszerepel".

Igen, Katalin abbahagyta a játékot, nem akart tetszeni. Nem bánta, ha István üresnek, fakónak, közönségesnek találja is.

Ez az ellenséges nemtörődömség meglátszott arcán, amely elvesztette mosolygó szeretetreméltóságát, haján, amely rendetlenül lógott homlokára, nőietlen testtartásán, meglátszott még szoknyája félszeg gyűrődésén is . . .

Arató lelkén hirtelen villámfénnyel keresztül cikázott a meggyőződés, hogy ez az asszony most egy férfira gondol. Egy idegen férfira.

Férfivágyak fluidumja hizelgi körül az ő feleségét és az kéjes-tehetetlenül viteti magát a langyos árral...

Szinte érezte orrában az ellenség gyűlöletes szagát, — rémület, düh, undor fagyasztotta meg szívét!

Az ő különös intuiciójával, amely olykor néhány parányi elmosódó foltból, mit a górcső alatt látott, egész nemzedékek bűneit és bünhödését tudta kiolvasni, egyszerre megértett mindent, ami körülötte történik.

... Katalin szerelmes... Abba az emberbe, akivel ma is látta a vadgesztenyefa alatt... Akinek képét éjjeli szekrényében őrzi... Régebben nagyon sokat írt róla leveleiben, újabban nagyon sokat hallgat róla...

A gondolatai villámgyors cikázással rajzottak fejében... Eszébe jutott a borotváltképű medikus ordínáré pesti mondása: „mamuska szerelmes..."

István a fogait csikorgatta — mit csinált ez az asszony az ő nevével?!

És most már világos volt előtte Péter és Pál dolga is! A fiúk megtudtak valamit, talán megláttak valamit a kórházban... Elmentek, István elől szöktek, vádolni nem akartak, hallgatni nem tudtak... Vérző szívvel, hitüket vesztve, büszkén hallgatva és halálra szántan mentek vissza oda, ahol az ágyúk mennydörögnek.

Igen, ez a „kibúvó" rávallott az Arató-fiúkra!

De hát kivel élt ő együtt öt esztendeig?

István szembe ült a mitsem sejtő asszonnyal és egy ujságlapot vett kezébe. Katalin is ujságba temetkezett. Egyikük sem olvasott azonban. A felesége meredt szemekkel nézte a hirdetéseket és a kapitányára gondolt, a férj gondolatai pedig leselkedve követték a magasból, mint vércse a vonuló fürjet.

A tanár kutató tekintete megtalálta Katalin kis írótábláját, melyet az imént az asztalra dobott. Idegen kéz furcsa, önmagukba visszakunkorodó vonásokkal betűket és számokat írt rá:

Szt. Ján. I. l. IV. 18.

A hirtelen undorból, amit érzett, tudta, hogy ki írta.

Letette kezéből az ujságot, fölkelt és lassan a könyves-polchoz lépett, hogy megkeresse az új testámentumot, de nem találta helyén.

Erőt vett magán, cigarettára gyújtott és sétálva cserkészett a lakásban.

A fekete kis könyv ott feküdt a zongorán, ahol Katalin felejtette.

János apostol első levelében ilyen szavakat talált:

„A rettegés nincsen a szeretetben, hanem a teljes szeretet kirekeszti a rettegést: mert a rettegésnek gyötrelme vagyon: aki pedig retteg, nem tökéletes a szeretetben".

Katalin tehát még fél és a szentírásban járatos kapitány az apostol szavaival bátorítja!

Istvánt ugyanaz a fizikai rosszúllét környékezte, amely néhány nappal ezelőtt gyomorémelygést okozott a fiúknak.

Miféle asszony ez?

Öt esztendeig éjjel-nappal együtt voltak, akkoriban Katalinnak minden gondolata az övé volt... Most először hagyta magára és az első ember, aki az utcán jött, fölnyalábolta és magával vitte, mint valami gazdátlan jószágot.

Ez volt Arató Istvánné? Kántor kutyával sohasem lehetett volna ilyet tenni!

Kivel élt ő együtt annyi ideig?

Perzselő kiváncsisággal nézte feleségét, mintha most látná életében először. Bátran nézhette, az asszony oly mélyen alámerült langymeleg ábrándjaiban, hogy semmit sem vett észre abból, ami körülötte történik.

Aratónak valami furcsa, babonás ötlete támadt:

Az ő Katókája meghalt. Aki szemben ül vele, egy idegen asszonyszemély, gonosz komédiából vette magára Kató lárváját...

Hiszen a két nő külső hasonlatossága sem valami nagy... Hová lett az igazi Katóka arany mosolya, amely még álmában is ott világított arcán? Hová gyermekded szerénysége, kecses méltósága?

Az arcot, amelyet most maga előtt látott, valami édeskés, fülledt melanchólia, valami éretlen fontoskodás vonásai torzították furcsává...

Egyszerre az a keserű gyanúja támadt, hogy a régi Katóka sem volt soha az övé. Katóka bájos alakját talán csak ő álmodta meg és az ő játszó fantáziája vetítette reá egy idegen asszonyi testre...

Hiszen valahányszor bele akart nézni, mindig csak a maga képét látta Katóban, más semmit. Kató lelke tele volt Arató gondolataival, szíve Arató érzéseivel, szája Arató szavaival, homlokán Arató büszkesége világított... De hol volt maga Katóka?

Lehet, hogy nem is igazi ember, csak egy üres tükörkeret, amelyben minden férfi, aki akarja, önmagát találja meg.

De azért Arató mégis tüzes dühre lobbant, ha arra

gondolt, hogy ez a nő az ő férfilelkének intimitásait odavitte és odaajándékozta egy idegen himnek.

Mert mindaz, amit Milka megkívánt az asszonyban, nem a Gráczián-, hanem az Arató-faj tulajdona volt. Ennek a furcsa és fajtalan keveredésnek gondolata fölháborította és lealázta.

Ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy ráijesszen az alvajáróra. Vajjon fölébred-e? Ha durva kézzel megérinti szívét, vajjon fölsír-e?

— Mondd csak, sok betegetek van még? — kérdezte.

Katalin csodálkozva bukkant föl álmainak mélységéből és szomorúan nézett rá üres szemével. Jó ideig tartott, míg megértette, hogy válaszolnia kell.

— Nem sok, nem nagyon sok, — mondta mély, fátyolos hangon.

— Az a szimuláns kapitány ott van még nálatok? — kérdezte István gonosz nyugalommal.

Katalin fölneszelt.

— Miféle szimuláns — ?

— Milka kapitány...

Az asszony elfehéredett. Mozgatta a száját, de jó ideig nem beszélt. Később keserű és kihívó kis mosoly torzította el sápadt ajkát.

— Szimuláns! — sziszegte. — Hogy beszél maga az emberekről! Persze — csak maga! Csak maga — !

A megvető mosoly oda ragadt szája széléhez. Az orrcimpája vonaglott. A szíve pedig forrt és reszketett a lázadó rabszolga alattomos gyűlöletétől.

Egy másodpercig csodálkozva farkasszemet néztek a szakadáson keresztül, amely köztük támadt.

A tanár nem tudta tovább nézni. Fölkelt, átment a szomszéd szobába.

Valaki utána osont: Kántor kutya. Ő gazdája pártjára állott...

István úgy érezte magát, mint valaki, akit orvul belöktek egy hideg, fekete mocsárba, ahonnan nincs többé szabadulás.

A társa lökte le, akivel az imént még kart karba öltve, bizalmasan, boldogan jártak. Micsoda gyalázat!

A feje szédült, szíve fájt és zakatolt...

A könnyfátyolon keresztül, mely szemét takarta, egy méla önhittséggel mosolygó, szőke férfifejet látott.

És ekkor régóta elporladt őseinek, a hirhedt zsoldos katonáknak vére pezsdült meg ereiben.

A bosszú, a botrány, az erőszak, a vérontás vágya lobogott benne, mint sűrü éjjeli villámlások a sötét hegyhátak mögött.

Talita Kumi.

Amitől félni kellett, az bekövetkezett.

Távirat érkezett. A kárpáti nagy barakokat sietve ki fogják üriteni, az ellenség megszállotta már a rahói hágót.

Hajnalban autók indulnak a határra, Arató velük fog menni.

Zsebre gyűrte a táviratot. Katalin a szobában volt, de nem kérdezett semmit. Bánta is ő most a rahói hágót, bánta is ő az egész háborút!

Megint fülig beágyazta magát a puha ábrándiszapba, édesen és bágyadtan sütkérezett, amellett azonban kész maradt arra, hogy az első ellenséges érintésre mérgesen fölhorkanjon.

Az ura azonban nem akarta már bántani.

Az üvegerkélyen állott, elnézett a Dunára.

Miféle világ ez? A tavaszi levegő tele van vészharangok kongásával, egy egész világrész fölött állandó véreső permetezik, a barakokban ötezer csontvázzá aszott férfi fekszik és lázban égő szemmel hallgatja a közeledő ágyúzengést, — itt pedig gondtalan urak cigarettáznak a Dunaparton, vidám nők mutogatják nekik a lábszárukat, a szobában meg egy asszony ül, aki ajkát harapdálja és

aki meg van róla győződve, hogy a világ minden fájdalma nem ér föl az édes kis borzongással, amit ő most idegeiben érez.

Ki tud kiigazodni ebben az összevisszaságban?

Odaát, magasan a királyi vár fölött, fényes tavaszi felhők sétálnak a menny acélkék rétjén.

Nyolc-tíz egyforma alakú felhőfoszlány, a kisebbek elől, az öregek hátul, szeliden és illedelmesen, mint egy túlvilági leánynevelő növendékei.

Arató elnézte őket. Úgy tetszett neki, hogy régi jó ismerősei. Egyszer már látta őket, talán kisfiú korában. Akkor is tavasz volt a Harkály-hegy fölött, akkor is ilyen békésen vonultak és szerényen örvendeztek rózsaszínű ruhájuknak.

Lehet, hogy akkor éppen iskolába mentek és a leckeórájuk most ért véget. Lehet, hogy a felhő-iskolában harminc esztendeig tart egy óra.

Sokáig nézte a levegő leányainak tündöklő játékát és akkor megint az történt vele, amit a lelki ernyedés óráiban már többször is tapasztalt...

A felhők fölismerték az erkélyen álló halandóban az ő garabonciás játszótársukat és alattomos süldőleány-gyöngédséggel fölszívták magukhoz, a napfényes magasságokba.

A tavasz gigantikus folyamából, amely láthatatlanul áramlott végig az égboltozaton, egy hullám átcsapott Arató lelkébe. Az egész ember egyszerre megtelt kristálytiszta nyugalommal.

Ugyanaz a természeti erő emelte a magasba, amely a felhők vonulását szabályozta. A felhők: az ő édes hugai.

A kuszált és kicsinyes hangzavar, amely az imént még remegésben tartotta idegeit, eltompult, elhalkult, elhalt a mélységben.

Arató most már csak azt a grandiózus és szomorú szimfóniát hallotta, amelyben ötezer beteg ember halálfélelme lüktetett.

Ötezer ember várta őt a barakkokban.

— — — — — — — — — — —

István már ágyában feküdt. Katalin még öltözőjében motoszkált.

Vajjon átjön-e jóéjszakát mondani?

Most megroppant odaát az ágy... Lefeküdt! Nem jön át. A hableány barlangja elsötétedett. Hát így is jól van!

Csöndesen feküdtek, de egyikük sem aludt, mindegyikük visszafojtott lélegzettel fülelt át a szomszédszobába...

Tavaszi éjszaka volt és mégis nehéz, őszi ködök ereszkedtek le reájuk. Novemberi szél zizegett végig a hálószobákon.

Ez a búcsú éjszakája, a fonnyadásé, az őszé, a halálé.

Ami tegnap még virágzott és illatozott Arató lelkében, az ma száraz lombesőként hulladozott körülötte.

A múlt emlékei, a jövő reménységei, gyönyörü napok, mosolygó percek fáradt libegéssel szállottak az árnyékos mélységbe.

Kinek fognak most már nyiladozni a harkályvári fehér orgonák? Ki fogja etetni a pávagalambokat?

Kató türkizszínű kimonója, amelyet reggeli szél dagasztott az oltvai málna-bokrok közt, fonnyadt nagy virágként merült el a homályban...

A harkályvári zenélő-óra dallama, amelyet oly gyerekes áhítattal hallgatott, egy rút díszakkorddal kettészakadt...

Tájékok, melyeket együtt láttak, könyvek, melyeket együtt olvastak, érzések, melyeket együtt éreztek: elhervadtak, lehullottak, meghaltak...

Füstté lett a rozsdavörös Róma is, az ametisztszínű Páris, a gyöngykagylófényű Velence, hol együtt jártak a múltban és párává lett Athén elefántcsontsárga dicsősége, párává az arany Bizánc, ahová együtt akartak elmenni a jövőben...

Minden eltünt az őszi árnyékban.

Az enyészet melancholiája betöltötte az éjszakát és ránehezedett Katalin szívére is. És egy percre fölébredt benne a forró honvágy az elmúlt nyár után.

Egy ideig küzködött ellene, de a múlt erősebb volt, legyőzte, rabul ejtette, magával hurcolta az asszonyt. És István egyszerre neszt hallott a kék szobából: engedelmes kis lábak közeledtek feléje meztelen topogással...

Gyöngyvirágszagot érzett — az asszony ott állott ágya mellett.

Megkereste ura kezét, kissé viaskodott vele, azután hirtelen ráborult és elkezdett keservesen sírni.

Az éjszaka és a távolság ködén keresztül egy ismerős arc világított: Katóka régi, bájos arca. Katóka ámulva ismert önmagára és urára. Mi történt itt?

Arató nem szólt hozzá egy szót sem, csak szeliden magához vonta. A nyakán egymásután szaladtak végig az asszony forró könnyei.

Bizonyos, hogy visszaveheti, ha akarja. Holnap reggel mgával viszi és nem ereszti többet maga mellől... Kató meg fogja vele osztani a veszedelmeket és nélkülözéseket. Kolerásokat, tifuszbetegeket fog ápolni — igen, tegye meg, hiszen azért az ő felesége...

Egy hónap mulva elfelejti azt az embert. Két hónap múlva sírva csókol kezet urának: köszönöm, hogy nem voltál büszke, köszönöm, hogy megmentettél magamtól...

- És három hónap múlva? Három hónap múlva Katóka olykor minden érthető ok nélkül el fogja magát nevetni, a világért sem fogja megmondani, miért, — de István tudni fogja, hogy most arra a furcsa, pudvás Milka százados úrra gondol.

Óh igen, visszaveheti, ha akarja...

Katalin szepegve és forrón bújt az urához.

A tanár valami kis fájdalmat érzett a nyakán. Az amulett volt, mit keblén viselt az asszony.

De nem a régi Szent Katalin-arany, hanem valami új amulett: egy zománcozott kis kereszt.

No lám, a harmadik, az utolsó Szent Katalin is lekerült gazdája nyakáról!

— Nem viseled már a Katalin-aranyat? — kérdezte halkan.

Az asszonyban egyszerre megdermedt a lélek. Szinte érezni lehetett, mint hül ki teste.

— Nem viseled már?

— Elszakadt — a lánca elszakadt, — hazudta.

— Ezt a keresztet hol vetted?

— Ezt a keresztet —?

— Hol vetted?

— Kaptam.

— Kitől?

— Az — apáca főnöknőtől...

Tudta, hogy ura nem hisz neki.

Jó ideig mozdulatlanul, mereven és hidegen maradt István mellett. A lélegzetét is visszafojtotta, csak a szíve tétova kopácsolása hallatszott nagy távolságból.

Az alexandriai veretű régi Katalin-aranyat pedig még leánykorában kapta Istvántól. Már akkor tisztában volt vele, hogy az ajándék után az ajándékozó is övé lesz.

Az aranyból a székely ezermester medaillont csinált és Kata az ura arcképét őrizte benne.

A hátsó lapjára, parányi betűkkel, ezt a bibliai mondást vésette reá István:

„Légy hív mindhalálig és neked adom az életnek koronáját“.

Katának az a babonája fűződött hozzá, hogy addig lesz csak szerencséje, míg nyakában hordja. Egyszer elvesztette a tengeri fürdőben és akkor két napig beteg volt az izgalomtól, míg csodamódon meg nem került a kincse.

Akkor kijelentette, hogy az aranyat vele együtt kell majd eltemetni. Illetőleg *velük* együtt, Katalin ragaszkodott ötletéhez, hogy ő és ura egy napon fognak meghalni. És most levetette a medaillont egy kereszt kedvéért.

Egy zománcos kis keresztért, mit hosszas alkudozás után Ruzicska régiségkereskedőnél vett meg Milka százados.

És különösen: a hűtlenségnek ez a szimbóluma szinte jobban fájt Aratónak, mint maga a hűtlenség.

Nem, így mégsem lehet!

Visszalopni a feleségét a tolvajtól — ? Nem! Az ilyen esthomályban őrzött szerelemben több volna a lealázás, mint a boldogság.

Nem tudná többet magáénak tekinteni. Nem tudna többet szemébe nézni.

Vagy van lelke Katónak, vagy nincs.

Ha van, akkor határozzon a maga eszével és menjen a maga lábán oda, ahová mennie kell. Ahhoz, hogy István ölben hozza vissza, már nagyon is messzire elkóborolt hazulról.

Ha pedig nincs lelke, akkor — —

Amit az ember ilyen könnyen elveszithet, azt nem érdemes megtartania...

Ez tiszta számadás!

— Holnap korán kell kelnünk, — mondta István.

Katalin megértette. Azonnal fölkelt és szó nélkül topogott a zománcos keresztjével a kék barlangba.

Korán reggel Arató már útra készen volt.

Midőn benézett Katalin ajtáján, az asszony erősen lehunyt pillákkal feküdt ágyában.

A kék függönyön beszűrődő hideg reggeli fényben makacsul összeszorította száját.

A szeme alja karikás volt, tehát ő sem aludt az éjjel...

Nem mozdult, pedig biztosan ébren volt! Az egész márványfehér asszonyi test csupa makacsság, csupa tiltakozás és visszautasítás volt.

Nem akart már visszaemlékezni arra a Katalinra, aki az éjjel mezítláb kelt ki ágyából.

Megint állig beburkolózott bűvös köntösébe, mely kifelé jéghideggé tette, befelé pedig édes tűzzel sütötte tagjait. István jó ideig elnézte...

Nekik nem voltak gyermekeik. De mennyi szellemi magzatnak adtak életet! Azok most halva hevertek a hálószoba szőnyegén, megtört szemmel, rémülten kitátva kicsi szájukat. Édes anyjuk meggyilkolta őket, mint Medea a gyermekeit.

Édes anyjuk, aki most alattomosan lehúnyt szemmel, a hazugságtól megfertőzött ajakkal, sápadtan és csökönyösen feküdt ágyában.

Gonoszság ez? Oh, dehogy! Arató rajtakapta magát, hogy Katalint még jobban sajnálja, mint önmagát.

— Isten veled, Gráczián Katóka! — mondta halkan.

Midőn keresztülment a dolgozószobán, az asztalon látta Kató kis írótábláját.

Kezébe vette és az ő energikus kardvágás-betűivel két szót írt a Milka kapitány írása alá!

Talita Kumi!

Aki szereti a jámbor idézeteket, ezt is megkeresheti Márk evangéliumában. Aram nyelven van, magyarul annyit jelent, hogy: Leányzó kelj föl!

Tulajdonképpen csak azért írta oda, mert restelte már a bujkálást. Csodában azonban nem hitt, érezte, hogy Jairus leánya ezuttal nem alszik, hanem meghalt.

Egyedül ment ki az előszobába.

Ott azonban már várta és megrohanta valaki, valaki, akit nagyon boldogtalanná tett a búcsú gondolata.

Kántor kutya.

És milyen különös az emberi szív! — Arató Istvánnak jól esett a tudat, hogy mégis van valaki a házában, aki sajnálja távozását.

Lehajolt Kántorhoz, megveregette nyakát és mosolyogva mondta:

— Igen, Kántor, tudom: azért van hűség a világon!

Katalin még akkor sem mozdult meg ágyában, midőn ablaka alatt már fölzúgott az induló gépkocsi.

A szemét sem nyitotta ki, a pillái közül azonban nehéz könnycsepp szivárgott elő.

Katica.

Míg István itthon volt, a felesége mindig valami rohamra kész, bősz és tehetetlen ellenségeskedést érzett, mint a rab a börtönrács láttára.

Amióta távol járt, Katalin már minden harag nélkül, sőt bizonyos kegyeletes részvéttel tudott rá visszagondolni, akár valami tiszteletreméltó, idegen halottra.

Arató két hétig nem adott magáról életjelt, de az asszonynak ez jóformán föl sem tünt, olyan édes, olyan nagyszerű, olyan valószinűtlen holdvilágkedvében volt ő mostanában.

A szavakat, melyeket Milka mondott neki, a pillantásokat, melyekkel megsimogatta, úgy hordta emlékezetében, mint az eleven parazsat.

Estebéd előtt, ha a kapitány bejött a fehérnemű-raktárba, tündökölve föllángolt benne minden, ami addig csendes izzásban volt.

Aranyködben ültek. Semmit sem láttak, csak egy-egy szempárt, amelybe gyöngéden beleszédült a lelkük.

A fiatal medikusok, ha ilyenkor elmentek a raktár ajtaja előtt, gonoszul elfintorgatták arcukat. Pedig nem volt igazuk. — Milka meg sem csókolta még az asszonyt!

Ők csak beszélgettek. Igaz azonban, hogy egyes szavak úgy hullottak a zenétől elpuhult lelkükbe, mint remegő csókok.

A szerelem pünkösdi csodája megihlette és ékesszólókká tette őket. Fantáziájuk a szavak szivárványos szárnyán csodálatos magasságokba lendült és ott fönn édes ámulattal szemlélték egymást.

Jók, nemesek, egyszerűek és egymáshoz méltóak akartak lenni.

Milka, a hazugságok betege, az igazságot és tisztaságot imádta az asszonyban. Katalin pedig a kapitány-

ban a megfékezett erőt szerette, az erőt, amely engedelmesen jár utána selyempórázon, mint az oroszlán Erosz után.

— — — — — — — — — — — — —

Milka föltünően sokat foglalkozott Katalin elmult házaséletével. Úgy látszott, mintha szerelmes telhetetlenségében az asszony jövőjével együtt magába akarná szürcsölni a múltját is.

De tulajdonképpen ebben is csak az ő kisértet- és vámpir-természete nyilvánult meg. Szeretni csak úgy tudott, hogy magába szívta más ember szerelmének vérét.

— Őszinte lesz, ha kérdezek magától valamit?

— Tudja, hogy maga előtt nincs titkom, Károly.

— Úgy-e, magát kényszerítették, hogy Aratóhoz menjen?

— Nem, nem kényszerítettek, önként mentem hozzá.

Egy édes, mélabús és kissé gúnyos Leonardo-mosoly görbítette fölfelé az asszony ajkát. (Milyeneket kérdezel tőlem, — pedig tudod, engem csak *egy* dolog érdekel!)

A kapitány azonban kéjesen tovább ásta magát a Katóka multjába, mint rózsabogár a virágban.

— Én nem beszélek fizikai kényszerről. Egy szóval sem mondom, hogy magát erőszakkal hurcolták oltár elé... Egy tapasztalatlan fiatal leánnyal szemben azonban száz módja van az erkölcsi kényszernek...

— Hogy érti ezt, Károly?

— Gráczianék nagyon rosszul bántak magával.

Bágyadt kis martir-mosoly világította meg Katalin arcát.

— Szomorú ifjúságom volt, nem tagadom. Sokat szenvedtem. Hiszen tudja: a születésem —!

Erről már többször esett szó köztük és idővel Gráczián nagyapó, a nagyhid-utcai potrohos háziúr, afféle kevély és kegyetlen ballada-apává nőtte ki magát, egy újabb Tankred herceggé, aki képes volna arra, hogy el-

küldje az oltvai Ghismondának a kolozsvári Guiscardo véres szívét.

Milka szeme forró részvéttel simogatta Katalint.

— Gyakran imádkoztam, bár halnék meg, — susogta az asszony, aki roppantul szerette, ha sajnálják.

Lélekharang jajongott a szívükben, de azért ez a szomorúság is olyan édes volt!

— Szegény Katicám ...

Katicának nevezte és Aratóné szerette ezt a nevet, mellyel eddig még senki sem illette.

— Mikor Arató megkérte a kezemet, szabadítómat láttam benne.

— Pedig nem szerette, nem szerette!

— Hát tudtam én akkor, mi a szerelem? Én csak annyit tudtam, hogy elpusztulok, ha tovább is nagyszüleimnél kell maradnom ... Én akkor még igazi gyermek voltam, az életről csak annyit tudtam, hogy — fáj! ...

Ezzel a mondásával úgy meghatotta önmagát, hogy könnybe borult a pillája. De a kapitány világos nagy szeme is gyanús fényben úszott.

— Ez az, amit én erkölcsi kényszernek nevezek, — mormogta megilletődve.

— Nem szeretem ezt a szót, Károly! — kérlelte Katalin-Katica szelid komolysággal. — Az uram mindig jól bánt velem, megérdemli, hogy tisztelettel beszéljünk róla.

Milkának tetszett ez az előkelő fölfogás. Sőt ezt el is várta Katicától.

Az is tetszett neki, hogy Aratóné tegnap óta már nem viseli ujján a jegygyűrűjét ... Azzal az ürüggyel, hogy akadályozza a szükséges kórházi mosakodásoknál, levetette az aranykarikát.

— Én nem vádolom az urát, csak Gráczianékat, — mondta előzékenyen, — Arató Istvánt nálam senki jobban nem tiszteli.

Gyöngéden összemosolyogtak: így már megértették egymást.

— Arról nem tehet Arató, hogy nem tudta magát boldoggá tenni, — szólt később a kapitány.

— Én nem tudtam még akkor, mi a boldogság... hiszen gyerek voltam, — válaszolt Katica.

Milka keserűen mosolygott:

— Csodálatos, hogyan kötik nálunk a házasságokat! Egy fiatal leányt, aki sem az életet, sem önmagát nem ismeri, kiszolgáltatnak egy idegen embernek!

Ez ellen semmit sem lehetett fölhozni, mert hiszen, sajnos, igaz volt.

Katalin-Katica azonban szükségét érezte, hogy ma kiváltképpen nagylelkű legyen az urával szemben.

— Mint Aratóné egy nagy nevet viseltem, ezért áldozatokat kellett hoznom.

— A maga szempontjából igaza is volt, Katica, de Aratónak nem volt igaza, hogy elfogadta az ilyen áldozatot...

Milka jól tudott, szeretett is beszélni. Most nemes tűz lobogott hangjában.

— Egyik emberi élet annyit ér, mint a másik és minden embernek joga és kötelessége, hogy egyéni életet éljen... Maga gazdag és erős egyéniség, de Arató oldalán nem érvényesülhetett... Mi volt maga az ura házában, Katica? Virágtő, amely a szobát ékesítette, drágakő, amely István úr kezén fénylett — egyéb semmi! Ha keserű akarnék lenni, rosszabbat is mondhatnék... (Cselédet is mondhatna.) De elég ennyi: a maga élete nem volt emberhez méltó, a maga házassága nem volt házasság!

Az asszony fölemelte fejét.

— Engem senki sem hallott panaszkodni! — mondta halk méltósággal.

— Senki, mert maga büszke és előkelő természet.

Gyakran bonyolódtak bele ilyenféle beszélgetésekbe. Milka időközönkint szükségét érezte, hogy exhu-

málja Katica meghalt házasságát és hogy összemérje a maga eleven erejét Arató porladó csontjaival.

A halottal szemben valóban nagyon elevennek érezhette magát.

— — — — — — — — — — — —

A verőfény azonban addig sütött csak a szívekbe, míg a multban kalandoztak. Amint első ízben szóba került köztük a jövő, már fekete lett fölöttük az ég.

Ime, itt van egy asszony, akit a törvény egy idegen férfihoz láncol. Katica természetesen nem szereti urát, sohasem lehet boldog az oldalán, de az igazi nő gyönyörü rövidlátásával azt mondja: inkább meghal, semhogy megsértse a hálát és a tiszteletet, amellyel Aratónak tartozni vél.

Ha csak róla magáról volna szó, akkor önkezével megfojtaná a vágyat, mely benne a boldogság után sir, — eddigi életében már eléggé beletanult a lemondásba! — de neki Milkával szemben is vannak kötelességei...

Mert hiszen bizonyos, hogy a nagy gyermek nem tud már megélni Katica nélkül. Ha most magára hagyja, talán megint összeroskad és visszahanyatlik a sötétségbe, ahonnan kivezette.

Ez tragikus helyzet!

A kapitány igen komolyan kérte Katicát, hogy ő reá egyáltalában ne legyen tekintettel. Ha ő nem bírja el egyedül az életet, akkor majd talál férfihoz illő megoldást, tessék reá bízni! De őróla ne legyen szó, csak Katicáról.

Ő ismeri az asszonyt, a ritka agave-félék közül való, amelyek életükben csak egyszer nyilnak és akkor halálos a virágzásuk... Kérdés: szabad-e megéngedni, hogy ilyen nő elsenyvedjen egy szeretetlen férfi oldalán? Szabad-e megengedni? Ezen fordul minden!

Halálos szomorúsággal a szívükben valóságos doktori disszertációkat rendeztek „a boldogság kötelessége“ és „az egyéni élethez való jog“ témájáról.

Az önzetlenség csillagos magasságában kalandozó párbeszédük rendesen azzal ért véget, hogy Milka százados két térde közé fogta gordonkáját és eljátszotta az „Es waren zwei Königskinder“ című balladát.

A dalt ő maga szerzette Heine költeményére, helyesebben: akarta szerezni, mert eddig még csak nyolc taktus volt meg belőle, de ez annyira dallamos és édes, olyan lágy és szomorú volt, hogy az embernek akaratlanul is Mendelssohn-Bartholdy jutott eszébe.

— — — — — — — — — — —

A jövő!

Katica otthon volt és átöltözött...

A jövő! Nyugtalan lelke hiába kereste a kivezető ajtót: mindenütt sötét gránitfalba ütközött...

Félt Istvántól! Arató sohasem fog lemondani róla; ő legalább nem tudta elképzelni Istvánt az ő Katicája nélkül...

Nem szerette a botrányt, sőt a feltünéstől is irtózott. Neki előkelő hire volt, a híres tudós jó géniuszát, hű kis társát, szelid házitücskét mindenki kedvelte... Istenem, mit szólnak majd berlini vén imádói, a nagy professzorok?

Legjobb volna, ha minden úgy maradhatna, amint van — csak Arató István változnék át valami csoda folytán Milka századossá...

Mialatt a nagy tükör előtt fésülködött, a lelke gyermekszobájában megszólalt egy szemérmetlen és éretlen kis hang: István haljon meg!

Nem, nem, nem akarom!

Összekulcsolta két kezét és hadarva imádkozott: Ne hallgass reám, jó Istenem, nem én voltam, nem én mondtam!

Meglátta saját ijedt arcát a tükörben és ekkor elmosolyodott... Gyerekség!

Ki felelhet a buborékokért, melyek lelkében fölvetődnek?

Egy másik Katóka azalatt macskaléptekkel és áhitatos kandisággal körülsompolygott valami fantasztikus templomcsarnokban, ahol ezer és ezer kis mécses égett... Régi gyermekmesékből ismerte a titokzatos helyet: minden mécses egy-egy ember élete...

És ez itt az Arató Istváné!

Katóka rózsás két tenyerével védően körülfogta a nyugodt, fehér lángot... Nem engedem bántani, — ő mindig jó volt hozzám, mindig szeretett!

De valahonnan, egy gonosz kis szájból, jéghideg lehellet áradt a mécses felé... A láng libegett és sistergett, végül parányi kék fénnyé zsugorodott a kanóc körül...

Nem, nem, nem akarom! Nem engedem —! Nem tehetek róla —!

Megint meglátta magát a tükörben, amint ott ült ijedt nagy szemekkel, marékra fogva vastag barna haját...

Elnevette magát... Gyerekség!

— — — — — — — — — — —

Másnap a rendesnél jóval később ment át a kórházba.

A Dunapartot idegenarcu emberek lepték el. Ezüst óraláncos, külvárosi férfiak, fölemelt fejjel jártak és jókedvü hurrogással biztatták egymást.

A beszélgetésükből minduntalan egy szó ütköződött ki: Gorlice — Gorlice! És ez úgy hangzott, mint a vidám dobpergés.

Gorlice! Áttörve az ellenség vonala... Kergetik őket, verik, ölik őket... A honvédek tízezrével hajtják a foglyokat...

Az aszfalt kongott energikus lépteiktől, a vidám ritmus betöltötte a tavaszi levegőt, mint egy lidércnyomásos álmából fölébredt óriási szív dobogása.

Katica feje fölött egy virító nagy zászlót kapott szárnyára a dunai szél...

Kádár tanár a szobája ajtajában állott és komor arccal, látható meglepetéssel nézte az asszonyt.

— Hogyan, méltóságos asszony — eljött?

— Miért ne jöttem volna? — csodálkozott Aratóné.

— Hát nem tudja —? Semmit sem tud —?

— Gorlice? — kérdezte Katica jókedvűen.

De most vette csak észre, hogy Kádár arcát új, sötét redők torzítják el.

— Nagy szerencsétlenség történt... Rettenetes szerencsétlenség, — mormogta a tanár.

Intett, hogy jőjjön be a szobába, — le akarta ültetni.

Katica Milkára gondolt... Valami alattomos, fájó hidegség terjedt szét a mellében... Nem mert szólni, visszafojtott lélegzettel, meredt szemmel és hófehér arccal állott a szoba közepén.

— Az ön ura, Arató István tanár —

Ah! Az asszony nagyot lélegzett. A tanár megfogta a szék támláját és odatolta.

— Üljön le, kérem...

— Beteg? — kérdezte Katica. — István beteg?

S miközben az uráról beszélt, a hangjában még az a félelem remegett, melyet az imádójáért érzett.

— Nagy szerencsétlenség, borzasztó nagy szerencsétlenség...

Mélységes csend lett. Aratóné rettegve figyelte önmagát. A mécses sistergett és lobogott... Egy gonosz kis száj fújta, fújta...

Katica fölemelte a két kezét: nem, nem, nem — édes jó Istenem, nem nem!

De mialatt ezt hadarta, a szúrós szeme mohón fúródott a jövőbe...

Kádár úgy gondolta, legjobb lesz, ha fejest ugrik a hideg vízbe.

— Meghalt.

Igen, a hihetetlen, az elképzelhetetlen megtörtént...

Nagy csapás az országnak, az egész tudománynak...

A tanár leültette Aratónét és vizet adott neki. Sajnálta az asszonyt. Az utóbbi időben ugyan elég haszontalanul viselkedett — Kádárt mód fölött bosszantotta a kórházi flirtjével, — de most mindent megbocsátott neki, sajnálta.

— Nem igaz! Nem hiszem! Nem lehet igaz! — hajtogatta Katica csökönyösen. A fejét rázta, egyszer el is mosolyodott kissé: — Óh dehogy — én nem hiszem!

Pedig biztos volt benne, hogy igaz.

— Sajnos, nem lehet benne már kételkedni...

Édes, jó Istenem, te tudod, hogy én nem akartam. Hiszen imádkoztam is érte, — mondta magában az asszony.

A professzor örült, hogy Katalin ilyen erős. Ő semmitől sem félt annyira, mint asszonykönnyektől. Részleteket kezdett mondani, Aratóné csak fél füllel hallgatta...

A sok Katalin, aki lelkében lakott, az összes Katák, Katókák és Katicák, szárnyra keltek, izgatottan szétrajzottak, mint galambok, mikor az ölyv fekete árnyéka ráesik a dúcra. Vissza a multba — előre a jövőbe! Hogy volt eddig — hogy lesz ezután?

Csak egy Kató lapult meg gonoszul és gyáván a gyerekszobában, mintha veréstől félne.

Kádár pedig a megindulástól el-elfulladó hangon beszélt.

Már tegnap este távirat jött, de nem akarták elhinni, a dolog annyira hihetetlen és mostanában sok rémhír kering az országban... Most azonban már bizonyos. Ma hajnalban érkezett meg dr. Ember Sándor, egy fiatal ezredorvos, ő egyenesen a megboldogult ravatala mellől jött... Arató az oltvavölgyi barakban halt meg... Tífuszban! Megfoghatatlan, hogyan inficiálhatta magát... Ő, aki a védekezés módját jobban ismerte, mint bárki más... Már akkor is beteg volt, mikor a kárpáti nagy kórházat költöztette... Útközben állandó láza volt,

de nem törődött vele, erőt vett magán, mindenáron biztonságba akarta hozni betegeit... Az út fárasztó és izgalmas volt, a hegyek közt egy ízben meg is támadták őket holmi csatangoló orozsok... Úgy látszik, ezzel az útjával végleg tönkretette magát... A betegség szokatlan erővel lépett föl és rövidesen végzett vele... Ideiglenes sírba tették, később majd méltóbb nyugvóhelyet fognak neki keresni...

Még a kormányról és a sajtóról is mondott valamit a tanár.

Végül egy hideg kis tárgyat adott Aratóné kezébe:

— Ezt az ezredorvos hozta... A többi holmiját is elküldik majd a méltóságos asszonynak, most még minden a fertőtlenítőben van...

Egy arany karika feküdt Katica tenyerében: Arató-István jegygyűrűje.

A magáét nem viselte már az asszony, de ezt most ujjára húzta.

— Hazakísérem, ha megengedi...

A tanár ráadta a hosszú galléros köpenyt fehér ruhája fölé.

Aratóné úgy ment le a lépcsőn, mint az alvajáró.

— Özvegy! Özvegy! — ismételgette magában és kiváncsi borzongással körültapogatta a furcsa szót. — Özvegy!

Néha rácsapott valami, egy gonosz, ellenséges fantóm, de ő visszahessegette: Én nem tehetek róla! Én nem akartam!

Kádárral egész úton egy szót sem beszéltek.

A Dunán nagy fehér gőzös sistergett... Apró hullámokon arany fénypontok szikráztak... A város teli volt zászlókkal... Valahol zene szólt... Gorlice!

És az egész tavaszi szín- és hangszimfóniát felséges orgonazúgás és ezer harang kongása nyomta el.

De ezt csak ő hallotta — az özvegy!

Babonás áhítattal figyelte önmagát. Mindig sejtette, hogy a végzet titokzatos erői egyengetik az ő útját — hiszen minden sikerült neki életében! — de most elszédült és megrettent a felséges kíméletlenségtől, amellyel az ő ismeretlen pártfogói munkájukat végezték!

Kántor az eb.

Elmult télen, miközben a tanár a határszélen járt, az asszony pedig kórházában felejtette magát, az Arató-házban a családi élet folytonosságát csak az egy Kántor tartotta fenn.

A szakácsnő neki főzött, a konyhaleány őt kefélgette, a szobaleány őt sétáltatta.

Ha pedig a személyzet összeült a konyhában nyelvelni, mostanában nem az uraságot, hanem Kántort szapulták, hogy mennyi dolog van azzal a döggel!

Kántor, mint tudjuk, fehér nagy komondor volt.

A göndörfürtös subájában olyan tekintélyes és jómódú benyomást tett, mint az Esterházy számadó juhásza.

Ősei valóban juhászmesterségen is éltek és mindenkor becsülettel megállták helyüket mindenféle kétlábú és négylábú birkatolvajokkal szemben.

Az Arató-házban is megmaradt erősszívű pusztai kutyának, bár tagadhatatlan, hogy az úri módban kissé tempóssá lett.

Barátait a rokonszenv valamely titokzatos törvénye szerint válogatta meg és voltak emberek, akikkel semmiképp sem tudott megférni.

Megvesztegetni nem lehetett. Egyik fiatal összisztens, akit nem kedvelt, egyszer egy igen szép sonkacsontot hozott neki. Kántor megette ugyan a csontot, de az asszisztenst azontúl is megmorogta. Egy szegény komondortól ennyi következetesség is szép.

Paraszti módon konzervativ volt, szívéből gyülölt mindent, ami izgága, rikító és csélcsap, a macskanépség bársonytalponjáró alattomosságától pedig undorodott.

Sok ízetlenség lett abból, hogy nem akart megbarátkozni Katalin asszony kedves cicájával, de végül csak kitünt, hogy ezuttal is Kántornak volt igaza, mert a szendepofájú kis macska kanárimadarakra vadászott, a tavasszal pedig végleg megszökött egy csavargó vörös kandúrral.

A gorlicei győzelmet követő éjszakán Kántor kutyát az a tisztesség érte, hogy asszonya behívta magához a kék hálószobába és megengedte neki, hogy ágya mellé feküdjék.

Katalin ugyanis nem mert egyedül maradni özvegységének első éjszakáján. Amint eloltotta a lámpát, már látta Istvánt, aki besüppedt szemhéjakkal, összekulcsolt sárga kezekkel fekszik koporsójában...

Kántor azonban nem volt jó kisértetűző.

Félni ugyan nem félt, de valami baja neki is lehetett, mert akkorákat sóhajtott a sötétségben, mint a parasztember a patikában.

Katalin most már Kántortól kezdett félni és megint meggyujtotta a lámpát.

A kutya ott feküdt a szőnyegen, kerek nagy komondorfejét két első lába közé fogta, mint a búsuló medvebocs, vérrel erezett, borostyánkőszínű szeme pedig mereven nézte Katalint, mintha kérdezni akarna tőle valamit.

Az asszony eddig még sohasem törődött a nagy titokkal, mely az állat szeméből az ember elé mered, most azonban hirtelen fölvillant benne a kérdés: nem érez ez valamit? nem gondol valamit? nem tud valamit?

Eszébe jutott, hogy ennek a négylábon járó életnek is megvan a maga külön akarata és sorsa, neki is vannak emlékei és vágyai, az ő szeretete és gyülölete együtt haladhat vagy szembekerülhet az emberével és ettől a gondolattól szédülni kezdett, mintha egy ismeretlen világ mélységei nyílnának meg előtte.

Félénk kiváncsisággal figyelte Kántort: vajjon miért olyan szomorú?

Majd valami furcsa dolog jutott eszébe: mi lenne, ha Kántor most elkezdene emberi nyelven beszélni?

Hiszen lehet, hogy az állatok olykor valóban meg is szólalnak, de ezt lehetetlen rájuk bizonyítani, mert aki hallja őket, az szörnyet hal félelmében, vagy az őrültek házába kerül... Vagy pedig megöli a beszélő bestiát, mert az állatok szörnyű titkok tudói...

Katalin azon vette észre magát, hogy minden lélegzetvétele ijedt könyörgés: jaj, csak meg ne szólaljon!

Kántor nem szólalt meg. Csak feküdt mozdulatlanul, nézte az asszonyt szomorú, kérdő tekintetével.

Az özvegynek olykor úgy rémlett, mintha Faust fekete uszkárjaként elefánttá dagadna, mintha betöltené az egész teret és ködde akarna szétoszlani . . .

Az asszony szíve hol viharosan lüktetett, hol meg bágyadtan kopácsolt, mintha végleg el akarna aludni.

Végül odalenn a Dunaparton fölzúgott az első villamoskocsi.

Az első villamos azért száguld végig a fővároson, hogy a hajnali kakasszót pótolja és visszakergesse sírjukba az éjszaka rémeit.

Katalin Kántorra nézett: annak kutyafejéről már lefoszlott a sötét glória, nem volt már egy idegen világ démoni küldöttje, csak egy szegény parasztkuvasz volt, amely nagyon búsult a gazdája után.

— — — — — — — — — — — — —

Arany verőfény áradt a szobába, édes melegség szivárgott a fiatal özvegy szívébe. Napvilágnál minden egészen máskép fest. Nincs itt semmi baj!

István —? Ő mindig jó és szerető ura volt és ha ott, ahol ő most van, emlékezni és gondolkozni szokás, akkor most is jósággal és szeretettel gondol az ő Katókájára. Tehát minek félni?

De Milka százados? Óh Istenem, hiszen nem is tör-

tént semmi komoly dolog, meg sem csókolták egymást... Sokat fecsegtek a hosszú téli estéken, igaz, de csak fecsegtek és muzsikáltak... Milyeneket engednek meg maguknak más asszonyok!

István nem tudott semmit... Katalin visszagondolt az utolsó napra: kissé idegesek voltak mind a ketten, de István nem tudott semmit.

Talita kumi! Eszébe jutott a két szó, mit ura *akkor* a kis táblára írt. De két-három akkordot kellett csak fognia az arany hegedűn és már ez is rendbe jött.

Leányzó kelj fel! — ez tréfás megróvás is lehet, mely a későnkelőnek szól. Igaz is, Katóka akkor elaludta ura indulását...

Mennyire örült most, hogy mindvégig olyan tartózkodó volt a szerelmes kapitánnyal szemben! Meg sem csókolták egymást...

Fájó szívvel, de tiszta lélekkel és büszkén tekintett vissza elmúlt házaséletére. Ha az ember elgondolja, hogy milyen dolgok esnek meg más házasságokban —!

Öltözködés közben gondolta ezeket és a két szeme megtelt könnyel. Forró és fájdalmas, de egyszersmind tiszta és édes könnyek voltak.

A szíve pedig megtelt bánatos hálával a múlt és sok jószándékkal a jövendő iránt.

Halk kopogás az ajtón... A szobaleány! A szabótól meghozták a gyász-kosztümöt.

Katalin vidám kis kiáltást hallatott.

Máris? Pedig csak délre igérték... Na hát ez nagyszerű —!

De azután eszébe jutott minden és mire ajtót nyitott, már megint bánatos özvegy volt.

A ruha különben jól sikerült. Ha illenék észrevenni, akkor azt lehetne mondani, remekül sikerült.

Katalin hosszan farkasszemet nézett a fekete aszszonnyal, aki kiváncsian leselkedett a tükör arany mélységében.

Ez megint egészen új, egészen más Katalin volt, ez

a „híres ember özvegye" volt. Egy meghatóan bánatos, fenkölt és érdekes Katalin.

Midőn felpróbálta a kalapot, a krepfátyollal együtt egy pillanatra a fekete szomorúság felhője is ráborult homlokára és ekkor elsírta magát: jaj, szegény Gráczián Kata, hát igazán özvegységre jutottál?

De ez csak afféle átöröklött gondolattársulás volt, rokon vénasszonyok hagyatékából való, azok az özvegyi állapotot nem tudták elképzelni sopánkodás és siránkozás nélkül.

Egy Arató Istvánt azonban másképpen kell meggyászolni.

— — — — — — — — — — — — —

A sötét és nehéz hullámok ünnepélyesen fölemelték és magukkal úsztatták az özvegy sajkáját.

Ismerős arcú és teljesen idegen emberek találkoztak össze a dunaparti lakás lépcsőházában.

Akik beszéltek az özveggyel, azok megteltek rokonszenvvel és részvéttel.

Milyen erős ez a fiatal asszony az ő nagy bánatában, mennyi természetes méltósággal viseli gyászát! Pedig mindenki tudja, hogy az urával mindenét elvesztette.

Amit Katalin azokban a nehéz napokban tett és mondott, az méltó volt Aratóhoz.

A modora megint egészen az ura egyéniségének hatása alá került.

István mindig gyűlölte a szinészi páthoszt és Katóka viselkedése maga volt a kristály egyszerűség.

Talán soha életében nem volt annyira Arató Istvánné, mint most, mikor Arató István már két méternyire a föld alatt feküdt.

Kádár is eljött még egyszer. A tanár igen levert volt, maga is most tudta csak meg, mennyire ragaszkodott híres kollégájához.

Azt kérdezte az özvegytől, mikor megy haza Oltvára.

Oltvára —? Majd ha végleges pihenő helyére viszik a megboldogultat. Most még nem lehet, azon a vonalon megszünt a polgári forgalom.

— Azt hittem a nagyszüleinél fog lakni, — jegyezte meg Kádár szárazon.

Grácziánéknál? Katalin csendesen rázta fejét. Őt kötelességei a fővárosban marasztalják. Sok dolga lesz még a hagyaték rendezésével is. Följegyzések maradtak szegény István után, azokhoz nem szabad idegen kéznek nyúlni, maga Katalin akarja átnézni...

Kádár elment és az özvegy megállapította, hogy nem szereti ezt az embert.

Még aznap váratlanul egy igen nagy úr látogatta meg Aratónét. A nagyúr a szalónban egy daliás termetű kapitányt talált, aki táviratokat, leveleket, névjegyeket rakosgatott az asztalon.

— A megboldogult rokona? — kérdezte a látogató, midőn a kapitány feszes eleganciával bemutatkozott neki.

— Nem rokon, de nagyrabecsültem és igen szerettem Arató Istvánt...

— Tehát jóbarátja, — mondta a nagyúr és meleg részvéttel megrázta Milka százados jobbját.

— — — — — — — — — — — — —

Meg kell engedni, hogy Milka százados akkoriban igen jól viselkedett. Csak egy talpig lovagias férfi viselkedhetik így.

Részvétlátogatást tett atillában és fehér keztyűben (feltünő is lett volna, ha nem jön el), de egy másodperc századrészével sem fogta tovább az özvegy kezét, mint bármely más közömbös látogatója.

Midőn pedig összetalálkozott a pillantásuk, Katalin a barátja szeméből csak mély és gyöngéd részvétet olvasott ki, egyéb semmit.

A százados nem is hazudott annak a bizonyos nagyúrnak, ő valóban mindig nagyon rokonszenvezett Arató Istvánnal, és most csak azt sajnálta, hogy olyan keveset

találkozott vele életében. Ha többen lettek volna együtt, bizonyára meleg barátság fejlődött volna köztük...

Most tehát szerényen a háttérbe vonult és Katicát egy lovagias gesztussal teljesen átengedte halott urának. Nem ugyan szóval, de minden pillantásával biztatta: sírjon, édes barátnőm, sírjon, az a férfi igazán megérdemli, engem pedig nem bánt vele.

És Katica sírt... Ah, oly édes a bánat, ha a fekete felhőfalon már hasadozik az arany rés, ahol ki fog megint sütni a nap...

Milka az első látogatása után talán el sem jön többet, ha észre nem veszi, hogy az özvegynek szüksége van az ő szolgálataira.

Katica azonban egészen elhagyottan állott az országos gyász hullámverése közepett és a rengeteg levelezésével sem tudott megbirkózni.

A házban mindenki kedvelte a délceg katonát, a cselédleányok sugárzó arccal nyitottak neki ajtót, csak Kántor makacs és kevély kutyaszíve nem akart előtte megnyílni.

A jó ég tudná, miféle titokzatos, ősi fajgyűlölet emléke forrt fel benne, de bizonyos, hogy a komondor keserű ellenségeskedést mutatott a kapitánnyal szemben.

Mindjárt első találkozásuk alkalmával úgy kellett lefogni, hogy meg ne rohanja Milka századost.

— Ezt pedig urakkal nem is szokta, csak macskákkal, kezit csókolom, — állapította meg a konyhaleány, aki szerette Kántort, maga is alföldi születésű lévén.

De később is, valahányszor a kapitány közelébe jött, rögtön morogni kezdett és a felhúzott ajka alul kivillantak hófehér fogai.

Különben is nevetnivaló volt, hogy miféle zsarnoki hajlamok ébredeztek ebben a dögben.

Már azelőtt is féltékenységi rohamai voltak, ha valaki megfogta Katalin asszony kezét, de most ne adj' Isten, hogy Milka közeledhetett volna az özvegyhez.

Az előszobában pedig még ma is ott függ szegény

Arató István esőköpenyege, mert a kutya nem engedi, hogy elrakják onnan. Ha valaki hozzányúl a kabáthoz, akkor olyan zenebona támad, hogy az utcára is kihallatszik. Szemmel látható volt, Kántor kétségbeesetten ragaszkodik a régi rendhez és nem akarja eltűrni, hogy valami megváltozzék a házban.

— Ilyen nagy kutya nem való városi lakásba, — vélekedett Milka százados. — Nem gondolt még arra, hogy odaajándékozza az állatkertnek? Ott tenyésztik a magyar fajebeket.

Katica azonban nem akart erről hallani.

— Nem, hiszen ott rács mögött tartanák szegény Kántort!

A kutya most is ott hevert rendes helyén, a fűtetlen kandalló előtt. Meghallotta nevét és Katalin felé fordította komor tekintetét.

Nevetséges, de való, az asszonynak terhére volt a tekintete és elfordította fejét...

Milka tovább beszélt, fojtott hangon, mintha attól tartana, hogy Kántor megérthetné:

— Van nekem egy jóbarátom, vidéki földbirtokos, bolondja az ilyen kutyáknak... Ott nagyon jó dolga lenne...

Katalin lopva pillantott a kandalló felé.

Ő is halkan beszélt:

— Nem, nem adom oda senkinek... Nem adhatom... De majd leküldöm Oltvára... A Harkályvárba... Ott nagyon szeret lenni... Majd feljön valaki Oltváról és elviszi...

Amit Katalin mondott, az hamarább teljesedett, mint maga is hitte volna.

Valaki feljött Oltváról és elvitte a kutyát.

— — — — — — — — — — — — —

Hat hét telt el vagy nyolc hét... Ki beszél ma még Arató Istvánról?

A végzet kráterje szakadatlanul hányja ki magából

a lángoló eseményeket és aki tegnap meghalt, annak sírja fölött ma már izzó hegyrétegek rakódnak le.

Kárpátok, Lemberg, Ivangorod, Varsó, Breszt-Litovszk — ki beszél ma még Arató Istvánról?

Más nevek jöttek forgalomba.

Nevek, amelyek olyan mennydörgő fénnyel robbannak bele a lelkekbe, mint a világító bombák.

Nevek, amelyek harsogásától az ellenséges Jerichók acélkupolái széthasadnak és felgöngyölődnek, mint megpörkölt papir.

— — — — — — — — — — — — —

Milka századost egy ideig az a veszedelem fenyegette, hogy vissza kell mennie a harctérre.

De azután szerencsés fordulatot vett ügye, miután több orvosi felülvizsgálaton keresztül esett, végül is az ujonckiképzésnél alkalmazták.

Ez éppen neki való szolgálat. Az ő vaskeze meg tudja fegyelmezni a háborútól megmámorosodott ifjú vért. Ő rendet tud teremteni azok közt, akik szabályellenesen félrevágott sapkával akarnak a halálba menni.

Katica akkoriban sokat volt magában. Nem akart még emberek közt mutatkozni (úgy gondolta, ezzel tartozik Arató nevének), de az örökös otthonülésnek az lett kellemetlen következménye, hogy erősen hízni kezdett.

Ezért minden alkonyatkor nagy gyalogsétát kellett tennie. A kapitány természetesen elkisérte.

Ma a budai külvárosokban jártak és mire nagykésőn visszakerültek, már zárva találták Katica kapuját.

Most tehát már mindegy, félórát még elsétálhatnak a néptelen Belvárosban. Olyan édes együtt lenni és olyan nehéz elválni!

Összevágó, nesztelen léptekkel kalandoztak a szűk utcákon. Egy eleven lelket nem láttak.

Milka a megboldogultról beszélt és közben Katica hóna alá fűzte kezét.

— Az ő élete szép volt... Az emberi életet nem évek,

hanem élmények szerint kell megmérni... Az ő életében több volt az alkotás, a siker és az élvezet, mint más tíz életben összevéve... Mindent elért, amire vágyakozott, minden képességét érvényesíthette, minden termését learathatta... Még emelkedőben volt, mikor elment... Az ilyen halálért nem sajnálni, hanem irigyelni kell Arató Istvánt...

Ujra és ujra visszatért erre a tárgyra, mintha csak végleg meg akarna telepedni a tanár sírján.

Katica nem szólt semmit, de valahogyan eszébe jutottak az oltvai sirató nénik, a fekete kis mormota-asszonykák, akik minden koporsónál azt sipogják: Neki jó, ő már túl van rajta!

Melegen összekapaszkodva egy régi, szük utcába kanyarodtak.

Ezek a lapos házacskák, melyek olyan bágyadtan sorakoznak a félhomályban, valamikor visszaverték Petőfi Sándor és a Pilvax-ifjak dübörgő hangját, mikor azok éjféltájban véget nem érő szónoklatok közt kisérgették egymást szállásukra.

Valahol tücsök cirpel... Valahol meg pitypalatty hallatja buzgó hangját... Biztosan a házmesteri lakásban.

Dohos és mégis édes álomhangulat ömlik el az utcán, a házacskák olyan furán-titokzatosak, mintha nem is emberek, hanem elmult századok emlékei laknának a sötétzöld zsaluk mögött.

Katica idegesen megnyomta a kapitány karját... Valaki utánuk jött... Valaki a sarkukban volt... Az asszony közelebb simult kisérőjéhez, hogy helyet adjon a keskeny gyalogjárón... Valaki eléjük került és most ismerős, nyugodt léptekkel ment tovább...

Katonatiszt volt... Botjára támaszkodva járt...

Halk, ritmikus csörgés táncolt az asszony fülében. Ismerős hang: a szaladó kutya láncos örvének csörgése.

Nagy, fehér állat volt. Egészen olyan, mint Kántor. A katonatiszthez tartozott... Most utol is érte a gazdá-

ját és elégedetten trappolt mellette, mint olyan kutya, amely a maga helyén tudja magát... Néha negédes gyöngédséggel fölkapott orrával a lóbáló kéz után...

De aztán egyszerre megtorpadt és bősz morgással kergetőbe vett egy macskát, amely nesztelenül surrant a házak mellett.

A macska szerencsésen beosont a pinceablakon, a kutya pedig majdhogy meg nem lökte Milka századost.

— De hiszen ez Kántor! Igen, Kántor!

— Az az ember — Jézus Mária! Jézus Mária!

A kutyás ember már eltünt a sarkon...

Katalin és Milka farkasszemet néztek. A nagy csendességben szinte hallották egymás szívének fájdalmas dobogását.

Látta? Látta? Igen... De hiszen ez lehetetlen! Képtelenség! Tévedés lesz... Tévedésnek kell lennie!

Az asszony leszakadt a kapitány karjáról. Megindult, mint alvajáró, ment a sarok felé... Neki látnia kell azt az embert, azt a katonát, szemébe kell néznie! Mert ha nem sül ki rögtön, hogy tévedés volt, akkor... akkor neki nem lesz több nyugodt perce az életben... Katóka szaladt meghalt ura után...

Álom ez? Igen, ez egy régi, mélységes szomorúsággal telt álom folytatása... A halottak nem halnak meg, csak elbújdosnak az élők elől. Elbújdosnak, emésztő, soha meg nem gyógyuló keserűséggel szívükben. Valami titokzatos gyülekező helyeken tanyáznak, ahol mindig, mindig az élőkre gondolnak. S ha néha összetalálkozik velük az ember, akkor hidegen elfordítják arcukat és sietve befordulnak a sarkon, mert nem tudják nekünk megbocsájtani, hogy olyan hamar megfeledkeztünk róluk.

De minden halottnak van egy bizalmasa az élők közt, akit beavat a titkába: az, aki hű tud lenni a siron túl is. És van valaki, aki mindvégig hű maradt Arató Istvánhoz: Kántor kutya.

És Katóka fájó szívvel szaladt meghalt ura után...

Elérte már a sarkot. Az utca, amelybe belelátott, végig üres volt. Se ember, se kutya, csak fehér holdvilág.

Azután egy fekete nagy autó suhant el mellette. A kocsi már messze járt, midőn Katalin egy férfiarc tükörképét találta meg magában.

Rettenetesen sápadt, beesett, körszakállas arc . . . . Idegen arc. — De az a különös, merev mosoly — az oltvai bikaölő mosolya!

— Gyerekség, képzelődés, — szólt zengő basszushangján Milka százados, mikor már utólérte az asszonyt. — Mert vannak hasonlatosságok... Ember és ember közt vannak megdöbbentő hasonlatosságok... Fehér kutya pedig sok van a világon... Fogadni mernék, ha most hazamegy, otthon találja Kántor kutyát és akkor jót fog nevetni.

Igen, persze, minden azon fordul, hogy otthon van-e a kutya...

Katalin hazasietett.

— Itt maradok a ház előtt, — szólt Milka. Ha lesz valami mondanivalója, szóljon le az ablakon.

Az asszony nagyon sokáig nem jelentkezett. A kapitány talán húszszor-harmincszor megtette az utat a két gázlámpa között.

Ő nem fél. Mitől is félne? Arató István meghalt. Ujságirók látták a sírját, le is fotografálták, ki is adták a képes lapokban... Kisértetekben pedig nem hisz! Kisértetekben nem, — vannak azonban rejtelmes jelenségek, melyek a telepathia körébe vágnak... Ő olvasott már egyet-mást... Egy szavahihető ember éjjel hazament és önmagát látta az ágyában feküdni... Ha Milkával ilyesmi megesnék, akkor ő megőrülne.

Fenn az emeleten megzördült az ablak. A kapitány fölnézett, Katalin lenézett és a gázlámpa fényénél látták egymáson, hogy nagyon sápadtak.

— Holnap Oltvára utazom, — szólt le csodálatos mély hangon az asszony.

— És a kutya? — kérdezte szokatlanul magas hangon a kapitány.

— Nincs a házban...

— Ki vitte el?

— Senki sem tud róla.

Valaki feljött Oltváról és elvitte...

Milka százados megint azt a hideg zsibbadást érezte a szíve körül, a zaklikovi zsibbadást.

Jó ideig mozdulatlanul állott, majd hirtelen szalutált, elment.

Előrehajolva, nyurga lépésekkel ment. Nem a lakása, hanem a kaszárnya felé. Ma a segédtiszt díványán fog aludni.

Az asszony sokáig nézett utána.

Soha életében még nem volt ilyen egyedül, mint most.

És csodálatos, hogy nagy elhagyatottságában éppen őnála keresett menedéket, őnála, akitől olyan nagyon félt: Arató Istvánnál.

Azt mondta magában:

— Akármi legyen is, engem nem fog bántani. Engem ő nem bánt.

Az asszony, a forróláz és a kozák.

Arató István életben volt.

Halála hírének elterjedését ő maga kívánta. Úgy hitte, ehhez oka és joga van.

— — — — — — — — — — — — — —

Tíz héttel ezelőtt, egy májusi hajnalon, a tanár otthagyta budapesti szállását, miután előbb két szót hagyott hátra annak a kis embertársának, akit öt esztendeig a feleségének nevezett: Talita kumi.

A kapu előtt autóba szállott, hogy elsiessen oda, ahol már nagyon várták: a kárpáti barakokba.

Arató útitársai azt találták, hogy a tanár ma élén-

kebb kedvű, mint máskor. Terveket sző, megbeszéli velük a teendőket, térképeket tereget ki, szóbaáll a szembejövő katonákkal.

Minden gondolatával a holnap felé törtet, a tegnapra rácsapta már az ajtót. Az ajtó mögött egy holttest bomladozik, agyonvert házasságának holtteste, de most ő nem ér rá családi temetést rendezni, az izgatott emberek ezrei várják a barakokban.

Az autó ész nélkül vágtat előre, bömbölve rohanja meg a dombokat és simán iramodik le a lejtőkön.

Arató energiája azonban előtte repül és ha egy-egy pillanatra visszatántorodik és megroskad: rögtön sarkantyúba kapja, előre ostorozza . . .

Hanem könnyű azt mondani: agyonverték — meghalt! Valami mindig túléli a halált.

A szerelem meghalt, de az asszony gyűlölete, mely akkor villogtatta Istvánra a méregfogát, mikor az szimulánsnak nevezte Milka századost, a gyűlölete most is él.

Katóka nem is tud róla, új boldogsága megint béküllékennyé tette, nem is tud róla, hogy gyülölete elszakadt tőle, önálló vampiréletet él, síron túli harcokat vív, mint Csaba vezér kisértet-hada.

Katóka nem is tud róla, de Arató érzi, hogy egy ellenséges energia üldözi, hozzátapad, a vérét szívja, fájó sebeket tép rajta . . .

A tanár most is beszélget még, utasításokat ad az autóból, de mindezt már csak gépiesen teszi, lassankint hideg, bénitó fáradság kúszik a lelkébe, mint kígyó a gyermekbölcsőbe.

Az urak arra számítottak, hogy estére célhoz érnek, azonban a hegyi utakon beláthatatlan trénoszlopok közé keveredtek és a gépkocsik ezután már csak szakgatott ugrásokban tudtak előre surranni.

Előszedték az ennivalót. István velük tartott.

Errefelé most megint sok a hastífusz, — mondta egyikük teli szájjal.

Bort töltöttek, de Arató elutasította, vizet akart. Életében nem volt még ilyen szomjas.

Egy lovaskatona, aki az autó mellett léptetett, odahajolt a bádogkulacsával, tessék víz. Szláv ember lehetett, tiszta helyett azt mondta: csiszta víz.

Különben furcsa és ijesztően sovány legény volt. Egész alsó arca csupa rettenetes nagy fog, mit petyhüdten vonagló ajkai nem tudnak eltakarni.

Ilyen helyen csak forralt vizet szabad inni . . . Aratónak, miközben a kulacsból aluminium-poharába töltött, eszébe jutott, hányszor óvta ő az embereket a „könnyelmű" ivástól . . . Lelki ernyedtségén — életében talán először — most egy idegen akarat vett erőt: a nagyfogú katona akarata.

Valami különös álszeméremből, hogy meg ne sértse ezt az embert, leküzdötte undorát és szájához emelte a poharat.

A víz poshadt volt, — maga is csodálkozott magán — de azért lenyelte . . . Mindegy! Egy vállvonogatással elintézte saját tudományát . . .

— — — — — — — — — — — — — —

Csak másnap estére érkeztek meg.

A nagy baraktábor fölött fojtó, fekete füstfelhőként ült a félelem.

A betegek és ápolók, akármit beszéltek vagy tettek is, mindig a messzeségbe füleltek, ahol szívet szorongatóan morogtak az ágyúk.

A határszéli vasutat nem lehet már használni, a rahói viadukt tegnap óta darabokban hever a mélységben. A háború kalapácsa összezúzta íveit.

Meg kell mászni a szentpáli nyerget, azon túl elérjük az oltvavölgyi szárnyvasutat, — határozta el Arató.

De három napig is el fog tartani, míg együtt lesznek a rekvirált szekerek . . .

A második estén István azt tapasztalta, hogy enyhe láza van.

A nagyfogú lovas!

Furcsa lenne, ha a híres patkányirtót megrágnák a patkányai . . .

Akárhogy lesz is: egypár napig még talpon lehet. addig elvégezheti minden dolgát. Egyébként pedig valami értelmetlen és keserű kárörömet érzett önmagával szemben, mint a gazda, aki cséphadaróval segít a jégverésnek.

Másnap reggel katonai csapat érkezett a barakokhoz. Az eszkort, melyet útjokra kértek.

István azt hitte, a láz-boszorkányok ingerkednek vele, midőn megpillantotta a két öccse arcát.

De nem volt álom, valóban ők jöttek, Péter és Pál.

A honvédek parancsnoka a székely Stowasser volt, időközben már hadnaggyá lépett elő.

A testvérek nem sokat társalogtak egymással, mindegyikük el volt foglalva a maga embereivel.

Katalinról nem esett szó közöttük, de meglátták egymás arcán, azon a kis redőn egyforma vágású szájuk mellett, hogy az édes Katalin mindhármukra nézve keserű Katalinná lett.

Alkonyatkor úgy ahogy befejezték az úti készülődést. Haladéktalanul el kellene indítani a betegeket . . .

De Aratóra megint rátámadt a láz, erősebben, mint tegnap és köpenyével vállán, álmos egykedvűen ült valamelyik iroda díványán. A fiatal orvosok jobb szerettek volna reggel indulni és a tanár vállat vont — mindegy! — indulhatunk reggel is . . .

Sötét hajnalon azonban fölverték: egypár kilométernyire innen kozák lappang az erdőn!

Senki sem értette, honnan vette magát az ellenség. Ha nem jár szárnyas lovon, akkor titkos csempészutakon hozták át a havason..

Lám, a sírontúli nagy gyűlölet most már a férfiak ezrei után nyújtogatja karmait!

A tanár talpraszökött. Mi ez? Arató István, így sülyed el a te életed a sötétségben?!

Szilaj erővel tépdeste le magáról a fásultság kényszerzubbonyát...

Induljunk! Induljunk!

— — — — — — — — — — — —

Napfölkeltekor a szenvedés és a nyomorúság álomszerűen groteszk folyama ömlött ki a zöldelő hegyek közé.

A félelem kisöpörte a barakok homályos zúgait és ami napfényre került, az szörnyű volt. Az emberi ocsú, mit a háború cséplőgépe összezúzott tagokkal vetett ki magából.

A súlyos betegek úgy lepték el a nyikorgó szekereket, mint a meghaltak lelkei Charon hajóját. Sárgán, értelmetlenül hunyorgató bagolyszemmel nézték a vakító tavaszt.

A „könnyebb esetek“ gyalog csoszogtak, szekérlőcsökbe kapaszkodva, egymást vonszolva. A tarka kórházi rongyaikkal, vállukra vetett paplanokkal és sebkötéseikkel szörnyű farsangi menetbe sorakoztak.

Ha ez a gyászos sereg a hadüzenet éjszakáján keresztüldefilált volna Európa királyainak álmain, másnap talán némák maradnak az ágyúk . . .

Halálkirály seregének kapitánya, Arató István, lovon ült; a gépkocsiját megrakta betegekkel.

A hadserege úgy nézett fel rá, mint megváltójára és senki sem látta a sárgaszemű rémet, mely a vezér nyerge mögött kuporodott.

Valaki szólott hozzá.

Stowasser hadnagy kampós bottal a karján, cigarettázva gyalogolt a lovas mellett.

— A kutyák a sarkunkban vannak... Biztos, hogy belénk kapnak... Egyet nyeregből lőtt a hátvéd: kaukázusi kozák volt...

A cigarettájával mérgelődött, disznóság, hogy elázott minden holmija!

Egy ideig szó nélkül, kedvetlenül bandukolt tovább, majd azt mondta:

— Üsse kő! Lesz, ami lesz, Attila apánk majd megsegít!

Azzal a dacos önróniával mondta, mely mindig kicsendült hangjából, valahányszor a maga székely voltára célzott.

És úgy látszott, Attila máris segített: a hadnagy fölemelte fejét és kemény gerinccel, acélos katonalépésekkel ment vissza a hátvédhez.

Mire a hosszan kígyózó karaván előhada a szentpáli hágó alá ért, hátul, nagy messziségből, puskalövések hallatszottak.

Elől kiáltozva és sűrű ostorcsattogással ösztökélték a fáradt gebéket. Az ijedtség hulláma robogott végig a seregen. A lövöldözés mind szaporább lett. Egy géppuska is elkezdett mohón és mérgesen hebegni. Ott hátul vad verekedés folyt.

Később egy sebesültet vittek el a tanár mellett.

István az arcába tekintett, valami becsületes, borostyánkő színű kutyaszeme volt, egészen olyan, mint Kántoré . . .

— Ijjártó őrmester, — mondta valaki a közelben. És halkabban hozzátette: — Szegény ördög gerinclövést kapott.

Egy másik sebesült a maga lábán jött bicegve és olyasmit mondott, hogy az oroszok sokan vannak.

— Géppuskájuk van, nekünk nincs... Stowasser hadnagy úr azt mondja, elszedi tőlük, ha addig él is...

Ott hátul a honvédek ellentámadásra indultak, a harci kiáltásuk olyan izgatottan zsivajlott a messziségből, mint a rablósdit játszó diákok lármája.

Megint hoztak egy sebesültet. Tiszt volt. De mire kötözni akarták, már lemondott tiszti és emberi rangjáról — halott volt. Stowasser hadnagy most kapta második és utolsó fejlövését.

Ez a derék fiú valahogyan belejutott a székelység vonzókörébe, törvénytelen ősapjaként tisztelte Attila királyt és a rettenetes harci gőgnek, mely valaha lónyer-

gekből máglyát rakott magának a katalauni mezőn, egyik szikrája ott tüzelt az ő ereiben is. Egy szikra volt csak, de elegendő arra, hogy Stowassert nekiuszítsa az orosz gépfegyvernek.

Ez a holttest is a posthumus gyűlölet ajándéka: ha Arató tegnap este indul útnak, akkor sohasem ér nyomába az ellenség . . .

— Ki vezeti most a csapatot? — tudakolta a segédorvos.

Az emberek közül, akik a hadnagyot hozták, egyik azt mondta:

— Arató Péter zászlós . . .

— De mi van Arató Pállal? — kérdezte tovább a fiatal doktor.

— Róla nem tudunk... Nem láttuk...

Róla nem tudnak... A tanár szeme előtt hirtelen nagy fekete folt pattant szét a levegőben, mintha lyuk támadt volna a semmiben.

Alkonyatkor még dühösebb lett a lövöldözés. A hátvédet erősen szorongatták. Az ellenség a vadászó farkas szemérmetlen szívósságával követte a sebesült vad nyomát. Arató egykedvűen, mint egy keleti bálványkép vonultatta el maga előtt a betegek sorait. Azok a kőarcába néztek és megnyugodtak: nem lehet nagy baj.

Neki pedig minden szívdobbanása fogadkozás és könyörgés volt: Csak fönmaradni a nyeregben! Csak fönmaradni!

A láz óráról-órára fokozódik...

A szekérnyikorgás, az ostorpattogás, a nyöszörgés és a távoli lövöldözés lármája zavaros felhőként gomolyog körülötte...

Időnkint gyötrelmes tépelődésbe bonyolódik... Valamit keres, bár maga sem tudja, hogy mit... De igen, tudja már: az összefüggést a gépfegyver gyűlöletes kotyogása, a halántékában lüktető láz és a nagy szomorúság között, mely szívét összesajtolja... Kutatáshoz nevelt elméje, mely most a láz tüzén forr, rend-

szert és törvényszerűséget keres az agyrémek játékában... Mert bizonyos, hogy az ellenséges energiák tervszerűen dolgoznak egymás kezére... Az asszony, a forró láz és a kozák... Ők egyek a gyűlöletben... A gyűlölet szót azonban nem kedveli Arató... Hát van gyűlölet a természetben? Egy elsárgult könyvből idézi: „a rombolás célja a teremtés...“ A gyűlölet lényege pedig a szeretet... Igen, most jó nyomon van! Katóka gyűlöli az urát, mert ösztöne hajtja, hogy családot alapítson azzal, akit jobban szeret... Az orosz azért ontja a tenger vért, hogy elterjessze saját nemzetét, amelyet mindeneknél jobban szeret... És a mikróba is azért vette be magát Arató beleibe, hogy elszaporítsa a maga fajtáját... Ime, az asszony, a forró láz és a kozák egyek a szeretetben...

Ezt eddig szépen kibogozta, de csak egy pillanatig tartott, akkor megint összekúszálódott minden és ő megint tépelődve kereshette a szálakat...

A himbálva poroszkáló hátaslova mindenképpen el akarta vele hitetni, hogy tengeren jár... Olykor hallotta is a hajógép ritmikus lihegését, a forró gőz sistergését, a hajókazánok tüze pedig homlokát sütötte...

De aztán rögtön vállon ragadta, fölrázta magát... Hohó, semmi tenger, semmi hajó! A vörös tűz, ami a szemébe csillog, az alkonyi ég alja...

Ő lovon ül és embereket vezet... Olykor úgy érzi, mintha egymaga vonszolná előre ezt a céltalanul bolyongó fekete sokaságot, mint egy hámba fogott üstökös, és olyankor rettenetes fáradságot érez... De rákiált önmagára: Csak fönmaradni a nyeregben!

A sereg az ezer fokú sziklalépcsőhöz érkezett... Fájdalmasan meggörnyedt, sötétkék árnyékok tántorognak föl a magasba, bele a pirosan lángoló égbe... Golgota! Ezer ember Golgotája!

De nem csak emberek mennek föl, hórihorgas fantómok is belekeverednek a tömegbe... Strucnyakú ré-

mek, sarlós-karmú, hordóvá püffedt szörnyszülöttek, csontvázhuszárok denevérszárnyú lovakon...

Arató jól tudja, kicsodák azok: a tifuszbetegek álomképei vetnek ilyen furcsa árnyékot... El azokkal! Vissza velük! Különben nem lehet nyeregben maradni...

A forró ködöt, mely körülötte gomolyog, szilaj hangok hasítják át.

Valaki örül, valaki győzött, valaki meg fut és attól elvettek valamit: egy gépfegyvert...

És egy kedves, ismert név: Péter, Arató Péter...

Üde szellő bontogatja szárnyait... Egy percre kettétépi a ködöt — hohó, hiszen ez nem tenger, hanem országút... De aztán megint vízzé sűrűsödik a pára és Arató hajója magányosan bolyong a hullámos sivatagban és ami akarata van, azt megfeszíti, hogy fönn maradhasson a kapitányi hídon...

— — — — — — — — — — — —

Mozdonyok haragos pöfögése, jelzőharangok kondulása, lónyerítés, sípolás, káromkodás... Vasúti sínek, a hajnali fénybe belepislogó piros és zöld lámpák, ponyvával letakart sok vaggon, katonák és megint katonák... Gúlába rakott fegyverek, faládák nagy rakásban, ágyúk a rakodó hídon... Egy óriás szedi össze elszórt tagjait.

Szürke, józan reggel volt, hűvös eső csepegett.

Hajnalra megint megcsappant Arató láza. A betegség macska egér-játékot játszott vele. Most megint futni engedte egy darabig, de szakadatlanul rajta tartotta szúrós, sárga szemét.

István a vasúti kocsi ajtajában állott és egy tábornokkal beszélgetett.

Köpcös kis úr volt, szellemes és gonosz varangyszemekkel, emberevő-állkapoccsal. Valami fényes kelméből készült esőköpenyeget viselt.

— Tegnap jelentették nekem a betörést... Katonailag jelentéktelen... Önnek persze kellemetlen lehetett, — teringettét, annyi beteggel! Különben hallom, a honvédek jól tartották magukat... Két tiszt odaveszett —

persze, persze! Az üres vonatok most már elviszik ő
ket az oltavölgyi barakokba... Mi pedig per pe
apostolorum megyünk a rahói hágóra... Meglássa
mit kezdhetünk ott fönn... De ön is betegnek látsz
tanár úr... Vagy talán csak az éjjeli izgalom? Na, re-
méljük, nem komoly dolog! Szerencsés utat, főtörzs-
orvos úr!

A vonat keserves zökkenések között megindult.

Többen is voltak még a szakaszban, Péterke a balkezén formátlan fehér pólyát viselt, a jobbjával óvatosan alátámasztotta. Nagyon halvány volt, ajka széle megmegremegett, ami azelőtt nem volt szokása.

Ha sebét kérdezték, vállat vont, — semmi.

István mereven nézte...

— Hol a másik? — támadt rá hirtelen.

(Ezt mindig kérdik, ha egyedül látnak egy Aratófiut.)

Péter sokáig bámult a bátyjára. Különös, ügyefogyott, kegyelmet kérő tekintettel... Az ajka megint erősen remegett.

— Nem tudjuk, mi lett vele, — hebegte halkan. — Egy önkéntes csapattal megkerülte a muszkát, hogy elszedje tőle a gépfegyvert... Kézitusára mentek — és kevesen voltak — és...

Más valaki folytatta helyette, egy nagyorrú, erélyes képű, hosszú hadapród.

— Látták elbukni — sok kozák volt körülötte... A rohamunk később sikerült, — Péter vezette — akkor mindenütt kerestük, de már nem volt ott... Biztosan fogságba esett, elvitték, — biztosan...

Péter újra megszólalt. Rettenetes keserűség fojtogatta.

— Mély szakadás van arra, sebes hegyi víz...

— Ott is kerestük, — szólt buzgón a hadapród, — most is keresik még...

A kocsiban mély csend lett.

Olyan árva, olyan suta volt szegény Péter így egye-

dül. Maga is olyanformán érezte magát, mintha kétfelé vágták volna.

A komoly és Okos Péterke itt maradt, de ami tűz, könnyedség és báj volt az Arató-családban, annak nyoma veszett Palkóval.

— — — — — — — — — — — —

A vonat az Oltva partján szalad.

A víz malachitszínű; ahol nagyon siet, ott fehér csipkefátyolt himbálgat.

Később elhalkul a folyó és kecses ünnepélyességgel, mint a templomba menő szűz, lejt végig a széles, napsugaras síkságon.

Köröskörül, széles ívben, zöldelő hegyek emelkednek. Ez egy gigantikus sztadion. A gyöpön furcsa, kalandos fák állanak rendetlen csapatokban, a bokájuktól kezdve lombosak és mind egy irányban hajolnak, mint futó bajnokok, akik a verseny kezdetét várják.

Ebéd után rengeteg sok kátrányos tetejű faház közeledik katonás négyes sorokban.

Tüskés drótok közt egy csecsemőkorát élő kert mutogatja lombosodó seprőnyeleit és naiv jácintágyait.

A drótkapu fölött a vöröskeresztes lobogó alszik a délutáni napfényben.

Ez az oltavölgyi barakkórház.

A vágyak szigetén.

Néhány percnyire a baraktábor alatt lombos nagy sziget sötétlik a folyó hátán.

Valaha Asszonykertnek nevezték, akkoriban az erdélyi fejedelemasszonyok híres rózsalugasokat neveltek itt, később kiszáradtak az erdélyi rózsafák és a hely neve is Kamara-szigetté száradt.

Arató Istvánnak, midőn most a szigetre vezető új fahídra lépett, eszébe jutott, mennyire vágyódott ő egykor ide.

Kisfiú korában nem egyszer elszaladt hazulról — Oltva városa ide háromórai gyalogút, — hogy félnapon át elüldögélhessen a folyópart színes kövei között és nézhesse vágyainak szigetét.

Odaát hatalmas jegenyefák állottak őrségen. Olykor ünnepélyesen megzúgtak, mint az Úristen orgonája. Néha magányos vércse vont íveket a szélben ingó facsúcsok fölött.

Egyszer naplementekor egy alvó pávát látott a túlsó parton. Mohlepte kőfalon ült, a vadkomló buja indái közt, fejét szárnya alá dugta.

A kisfiút akkor olyan édes és mesés honvágy vonzotta a sziget felé, aminőt addig csak a szivárvány és az alkonyi égen tündöklő felhőkapu láttára érzett.

Ez ma is a vágyak szigete még, de az iránytű most már fordítva mutat és a szigeten lakók azok, akiket vágy emészt a külső világ után. Mert az Asszonyszigeten vannak ma a katonai járványbarakok.

Tavaly ősszel a járványos betegségek gigantikus sárkányokká dagadva bontogatták szárnyukat az ország fölött, szerencsére megint visszatöpörödtek és ma apró mérges kigyókként lappanganak a határon. A baraktábor fölszabadult tőlük, a betegek elférnek a szigeten.

Arató István az őrségnél Mária nővér után tudakozódott. Egy katonát elszalasztottak a kolerabarakokhoz.

A tanár is arra vette útját. A sűrűségben sok vadgalamb búgott és mélyen gyöngyöző hangjuk olyan volt, mintha a lombrostélyban bujdosó nyári napsugár szólalna meg.

Valami áhítatos érzés vett erőt Aratón. Most szent helyen jár: az ünnepélyes jegenyefák alatt bírói széket ül a Természet.

Akit jobbkeze felé állít, az aludni tér az Anya ölébe. Aki balra kerül, annak még egyszer vissza kell mennie a fahídon, vissza az életnek nevezett furcsa csődületbe. Amint fáradt léptekkel haladt a lombalagútban, a sziget üde békessége belevette magát szívébe. Jó volna

elfelejteni mindent, jó volna megint lombbá, vadgalambbá, napsugárban táncoló porszemmé lenni.

A kavics gyors és könnyű lépések alatt csikorgott; jött Uzonné, Ember Mária.

Amint közelebb jött a faóriások alatt, megint azt a benyomást tette a tanárra, mintha nagyon messziről jönne és mintha ezer esztendő óta mindig egyedül járna.

Mária nővér rögtön felismerte Aratót. És különös, hogy ebben a pillanatban ő is valami hasonlót gondolt magában: milyen egyedül jár az az ember a nagy fák alatt!

— Hallottam, meghozta a kárpáti betegeket, — köszöntötte az asszony.

István bólintott. Igen, azokkal most már rendben volna.

— Beszélhetek Frobisherrel? — kérdezte.

— A főorvos most éppen az Oltvában fürdik az asszisztenssel... De ha sürgős a dolog —

— Nem sürgős. Most már igazán ráérek.

A szigeten mostanában csak két orvos volt, mind a kettő amerikai: Frobisher és segédje. Őket véletlenül Magyarországon érte a háború — éppen Perzsiából jöttek vissza — és mivel úgy vélekedtek, hogy az emberiséget Magyarországon is szolgálhatják, mindjárt itt is maradtak.

— Meg fogja vizsgálni kórházunkat? — kérdezte az asszony.

Arató mosolyogva rázta fejét.

— Beteg? — kérdezte Mária nővér, aki egy pillanatra sem vette le tekintetét Arató arcáról.

— Azért jöttem...

— A járványkórházba?

— Öt napja, hogy tifuszban vagyok... És szeretném mindjárt lefeküdni, fáradt vagyok...

Az asszony nagy szeme még nagyobb lett.

— A kerti pavillonban, — mondta csendesen.

A pavillon a folyó partján állott. Ősrégi, formátlan,

mégis kecses kőház, a sziget aranykorából maradt meg és egykor fejedelmi dámáknak vetettek ott jószagú nyoszolyát.

Végigmentek a nyolcszögű téglákkal kirakott, fehérre meszelt folyosón és Mária nővér kinyitott egy keskeny tölgyfaajtót.

— Szakács úr, most már szükség van a szobára!

Kicsi, hegyes szakállú, vörös-sárga ember nézett ki az ajtón. Egy Mefisztó, akit megszelidített a betegség. Hihetetlen sovány volt, elálló füle áttetsző.

Mária nővér azt mondta neki:

— A raktárba megyek, addig csomagoljon. Mire visszajövök, késznek kell lennie, Szakács úr.

A halkbeszédű asszony egyszerre nagyon határozott lett.

Szakács úr kicsinylően legyintett kezével — ez neki kedvenc gesztusa volt — majd elővette hátizsákját és mérgesen beledobált mindent, ami kezeügyébe került.

— Nagyon megszoktam már itt, — morogta — mégis elküldenek... Igazán kellemetlen! Én olyan ember vagyok, hogy szeretek egyhelyben maradni... Sajnos, nem találtam még olyan helyet, ahol békében hagytak volna...

Közlegény volt, de ügyet sem vetett Arató aranygallérjára, talán mert már megszimatolta benne bajtársát a betegségben.

Amint meghajoltan állott, a válla fölött visszanézett a tanárra.

— Tifusz? — kérdezte bizalmasan vigyorogva. — Nekem is az volt... Nem rossz betegség. Az ember csak alszik és furcsákat álmodik, különben semmi dolga vele, magától meghal vagy meggyógyul...

Megint legyintett a kezével, hogy erről nem érdemes beszélni — vajjon miről érdemes? — azután egy vázlatkönyvet és rajzeszközöket dugott a zsákjába.

— Művész? — kérdezte Arató, aki ezt a vörös em-

bert semmivel sem találta valószínűbbnek, mint az elmúlt éjszakák akármelyik álomalakját.

Szakács úr válasz helyett megint kihalászta vázlatkönyvét a zsákból, kettőt lapozott benne és odatartotta István szeme elé.

— Ezt nézze meg uraságod! (Uraságodnak szólította a főtörzsorvost.)

Ceruzarajz volt. Ember Mária arcképe. Puritán egyszerűséggel, megdöbbentő jellemző erővel rajzolt fej. Arató az ifjú Holbein windsor-castlei arcképtanulmányaira gondolt.

Különös volt, hogy a kép, bár magas gallérral és divatosan fésült hajjal ábrázolta Uzonnét, csalhatatlanul a Madonna-fej benyomását tette.

Szakács úr maga is látható élvezettel szemlélte művét és naiv fesztelenséggel kezdte magasztalni. Most már nem legyintett a kezével, erről úgy látszik érdemes volt beszélnie...

— Ezt nem csinálja utánam sok ember... Egyáltalában senki sem csinálja ma utánam. Pedig nem is ült hozzá, nem is tudja, hogy lerajzoltam... Megnézte kegyed Mária nővér arcát? Jól megnézte? Nagyon különös arc. Mélységei vannak, mint a — mint a — szóval: mélységei vannak... Eltitkolja önmagát, mintha szégyelné, hogy olyan, amilyen... Rendszerint olyan, mintha fátyolt vagy álarcot viselne — fátyolt, amit szemérmetességből, vagy talán büszkeségből, vagy micsodából szőtt magának... De én kilestem minden titkát. Előttem föllebbent a fátyol, megnyilatkozott az arc. Láttam sírni és imádkozni, — aludni is láttam... Értem imádkozott, mikor azt hitte, el fogok patkolni... Éjszakákon át néztem, tulajdonomba vettem minden egyes vonását és most már könyv nélkül tudom... A legnőiesebb, a legemberibb arc, mit életemben láttam. Mondja, kérem, látta kegyed nevetni Mária nővért? Ez külön lapra tartozik: napfölkelte a harmatos rét fölött... Az ő nevetése ozontartalmú... De a nevető Máriának én nem tudnám hasz-

nát venni, nekem a szomorú Mária kell. Majd akkor nézze meg uraságod, ha megcsinálom színben, oltárképnek! Én egyelőre nem is fogok egyebet festeni, csak Madonnákat... Ez lesz az igazi Boldogasszony, az asszonyok asszonya, királynő és szolgáló egy személyben: a Mater perfecta!

Arató kezében tartotta a vázlatkönyvet.

Ez a Szakács úr, vagy minek hívták, egyike volt az Úristen geniális majmainak, telve utánzó ösztönnel, amely már szinte teremtő erő számba mehetett.

Ő meglátta és visszaadta azt, amit Arató eddig csak megsejtett Uzonné arcán: a lelket. A tiszta és mégis rajongó, a büszke de alázatos, az erős és amellett nőies lelket.

Kívül lépések kondultak a téglapadlón. Kórházi szolgák jöttek seprőkkel, ágyneművel.

Szakács úr kivette a könyvet Arató kezéből, hátára lódította zsákját, köszönt úgy, ahogyan soha még semmiféle nemzetbeli katona nem köszönt fölebbvalójának, elment.

— — — — — — — — — — — — —

Szakács úr megállapítása egészben helyes volt: a tifusz nem rossz betegség, a betegnek nincs vele semmi dolga.

Az ember ráér gondolkozni, igaz, hogy gondolatai hétmérföldes csizmában járnak, ha pedig emelkedik a láz, akkor a Sarkcsillagtól az Orionig csak egy macskaugrás.

A láz azonban időnkint le is lohad, az ember az Orionról lecsúszik a földre, mint a parasztgyerek a boglya tetejéről, és ennek is megvannak a maga kellemetlen következményei: ha régi földi életében sebei voltak, azok megint vérezni kezdenek.

Valahányszor a beteg hazaérkezett a Föld bolygóra, rögtön Katókával állott szemben. A láz ködéből úgy bukkant ki az asszony alakja, mint valami kegyetlen rejtély.

Az ura mindent tudott róla, de semmit sem értett meg. Ki volt ez az asszony?

A kinai Kirin jutott eszébe... A Kirin démoni állat, amely emberi alakot tud fölvenni... Valaki feleségül vesz egy szép leányt, akit az erdőben talált... Évekig békességben élnek, egyszer aztán, amint a házaspár együtt sétál az erdőn, az asszony visszaváltozik megint állattá és hahotázva elvágtat a bozótba... Nem asszony volt, hanem Kirin.

És az esztendők, miket a férj boldogan töltött a Kirinnel, sokkal borzalmasabb és lealázóbb emlékeivé lesznek, mint maga a kiábrándulás...

— — — — — — — — — — — — —

Arató fölébredt ágyában.

Mária nővér a nyitott ablakban állott, a látóhatár mögött delelő sötét felhőket nézte és talán a vadgalambok egyhangú búgását is hallgatta.

Amint megmozdult a betege, megfordult és nesztelen léptekkel odavitte neki a hőmérőt.

— Közelebb fogjuk tolatni az ágyat az ablakhoz, — inditványozta Arató. — A vidékből akkor sem látok sokat, de annál többet az égből.

Mária nővér ismerte a beteg vonzódását a felhőkhöz. Mosolyogva mondta:

— Ma nincs az égen semmi ujság. Csak a hegyek mögött heverésznek még a tegnapi felhő-ichthyosaurusok...

A hőmérő ebben a pillanatban alig mutatott valami kis lázat.

A tanár elkérte a láztáblát. Egy pillantást vetett a hullámvonatra, melyet az asszony nagy gonddal vezetett tovább, és azt mondta:

— Nőnek a havasok. Ma vagy holnap kezdődik az én nagyhetem.

Mária nővér ekkor váratlanul így szólt:

— Mikor érkezik meg a felesége?

— Nem fog idejönni, — válaszolt szárazon a beteg.

— Tehát nem tud a betegségéről?

— Nem tud.

Mária nővér kis ideig hallgatott, majd halkan kérdezte:

— Küldjek neki táviratot?

— Nem, ne küldjön.

Az asszony az ablakhoz ment, de aztán megint csak visszajött.

— Azt hiszi, tanár úr, van jogunk ezt eltitkolni előtte?

— Igen, azt hiszem.

Mária megigazította a párnát a beteg feje alatt. Szeliden, szinte alázatosan szólt:

— Ne tartson indiszkrétnek, kérem, de — de ez nincs jól így! Attól félek, ön csupa gyöngédségből nagyon meg fogja bántani Katalint... Vannak időszakok, amelyeket házastársaknak együtt kell átélniök — az ön élete most ilyen időszakhoz érkezett...

— Házastársaknak — igen. De én és Katalin, mi nem vagyunk házastársak, — válaszolt a tanár lehúnyt szemmel.

Mária nővér érzékeny arcbőre hófehérré vált.

Arató megint kinyitotta szemét.

— Jobb, ha őszintén beszélünk. Az életem most heteken át a maga kezében lesz, — nincs értelme, hogy eltitkoljam azt, ami nagyobb betegségem a tifusznál... Igen: az én házasságom darabokra tört... Katalin mást szeret, — ennyi az igazság.

Mária nővér rémülten és tehetetlenül nézett a tanár szemébe. De azután hirtelen megrázta fejét:

— Ez hihetetlen! Nem tudom elhinni! Katalinnak lehetnek irigyei, lehetnek ellenségei —

István a szavába vágott:

— Amit tudok, azt a magam szemével láttam.

Mária összekulcsolta két kezét a mellén.

— Sohasem fogom megérteni! Soha! — mormogta.

— Öt esztendeig együtt éltem egy nővel, aki idege-

nebb hozzám, mint bárki azok közül, akik köszönés nélkül mennek el az utcán, — válaszolt Arató. — Keresem a magyarázatot, de csak szavakat találok. „Háborús hóbort.“ Ez is milyen léha szó! A háború megrázza a világot és fölkavar mindent, ami nagyszerű és gyalázatos az ember lelkében... De amit fölszínre vet, az azelőtt is benn lappangott már a lelkekben!

— Kegyetlen dolgok ezek! — mormogta Mária nővér.

Olyan reménytelen fájdalom tükröződött vissza vonásain, mintha a sok keserűség, amit megcsalt férfiak valaha éreztek, most mind az ő szívére nehezednék.

Arató a szenvedő asszonnyal szemben mindig fegyvertelen volt.

— Hagyjuk ezt! — mondta. — A betegségem ingerlékennyé tesz. Talán nincs is hozzá jogom, hogy bíróként ítéljek... Az igazság relativ valami és meglehet, hogy Katalinnak is megvan a maga egyéni igazsága... Meglehet, de én nem értem meg. Én semmit sem értek az egészből.

Most vette csak észre, hogy Mária szeme könnyes.

— Maga sír? De hiszen alig ismerte Katalint! Alig ismert minket...

— Nem akarok a fájdalmába tolakodni, — válaszolt Uzonné halkan. — Nem is önt, nem is az ön elveszett boldogságát siratom, hanem más valamit, valamit, amit én vesztettem el.

— Mit vesztett el —?

— Ezt nem volna könnyű megmagyaráznom... Mi alig láttuk egymást, de azért én a távolból sokat gondoltam önökre, — sokat gondoltam Katalinra... Különösen hangzik, tudom, de mégis úgy van: az önök házassága volt egyike a kevés szilárd pontoknak, melyek egyensúlyban tartottak engem... Megnyugvást és erőt adott a gondolat, hogy eszes és jó emberek boldoggá tudják tenni életüket... Ezért szerettem Katalint és örültem a boldogságának... Ez a hit az, amit most elvesztet-

tem... Azt hiszem, velem együtt minden más nő is vesztessé lett... Megint a gonosz véletlen, megint az, ami kiszámíthatatlan és érthetetlen, amitől én olyan nagyon félek, megint az győzött az életen... Az élet megint nehezebb és szomorúbb lett...

Az ablakhoz lépett, hogy megszárítsa könnyeit. De aztán meghallotta a tanár fáradt lihegését és ijedten és szégyenkezve sietett vissza az ágyhoz.

— Óh, milyen rossz betegápoló vagyok én! Megengedtem, hogy így felizgassa magát —!

Arató intett neki, jöjjön még közelebb, üljön melléje.

— Ezzel most már le kell számolnunk, — mondta. — Mert van valami, ami jobban fölzaklat a láznál is.

Az asszony aggódva nézett reá.

— Mit fog tenni Katalin, ha hírét veszi a betegségemnek? — kérdezte István, mereven Uzonnéra tekintve.

— Ide fog jönni, minden bizonnyal ide fog sietni, — mondta Mária nővér.

— Én is azt hiszem... Lehet, hogy megsajnál, mert hiszen ő jószívű, de lehet, hogy a közvélemény nyomása alatt jön, mert hiszen ő hiú... Ide fog jönni és akkor egy új, idegen erő avatkozik bele a groteszk harcba, mely a férj és az udvarló közt folyik: az asszony nagylelkűsége!

A tanár arca sötétvörös lett, folytatta:

— Mária nővér, én az Úr angyalával viaskodom, — nem akarom, hogy a hazugság virrasszon az ágyamon, hogy a képmutatás imádkozzék értem!

— Iszonyú dolgokat beszél, — rebegte az asszony.

— Mária nővér, segítsen rajtam!

— Mit tehetek én?

— Tudassa vele, hogy meghaltam. Vele és az egész világgal. Én most a halál palotájának előcsarnokában ülök... Életem hitelezői és adósai ide ne jöjjenek utánam...

Kis szünet után tovább beszélt.

— A sziget zár alatt van... Engem senki sem lát, csak maga és Frobisher... A tanár nem tud magyarul, nem olvas lapokat, sohasem megy ki a partra... Minden értesítés, ami kijut a külső világba, a maga kezén megy keresztül, Mária nővér... Ha élve kikerülök innen, mindent megmagyarázok azoknak odakünn... Ha pedig végleg itt maradok, akkor nem lesz mit magyarázni...

— A halál nagyúr, hiába ne vegyük az ő nevét ajkunkra, — szólt Uzonné.

— A halál nagyúr... Csak ő védhet meg a gyalázat, a kétségbeesés ellen.

Arató valamit az ágya mellett álló asztalra tett. Valami kerek kis tárgyat, amely most végigszaladt az asztalon, leugrott a padlóra és Mária nővér lába elé gördült.

Az aranykarika volt, melyet öt esztendő óta ma vett le először.

— — — — — — — — — — — — —

A beteg figyelmesen nézett ki a boltíves ablakon.

Az ablakkeret egy tájképet foglalt be, amely szinte valószínűtlen módon festői volt, mint azok a tájak, amelyeket régi olasz szentképek ablak- és ajtónyílásain keresztül látni.

Ezüstködös távolságban magányos nagy hegy ágaskodik ég felé, a lejtőit sötét erdőségek lepik el, a tetején meredeken feltörő, széles sziklakorona fekszik. Egy kősziget a levegő kristály-óceánjában, partjait lombhullámok ostromolják.

— Nem látom már a Harkály-hegyet, fekete köd takarja el, — mondta a beteg.

Odakünn pedig ragyogva sütött a nap...

— A Harkály-erdőben most sok a bölény, nagyon sok a bölény, — kezdte megint.

Félrebeszélt. Izzó szemmel nézett körül a szobában.

— Hol a bikafej, mit a múlt héten hoztam —? Itt kell lennie — a barlangban!

— Maradjon csendben! — könyörgött Mária nővér.
A beteg tétova tekintete megakadt egy régi nagy bőrszéken, melynek liraalakú támlája volt... Elmosolyodott.

— Ott van, látom... Hatalmas szarva van, — úgy-e?

Felkönyökölt ágyában.

— De a fekete nagy bika, amelyet tegnap nyomoztam ki az erdőben, nagyobb volt, sokkal nagyobb!

Visszaroskadt és nehezen lihegett.

— A bestia megöklelt... Minden csontom összetörte...

— Maradjon nyugton! — könyörgött Mária nővér.

Bikaölő.

Valaki fölriadt mély álmából...

Olyan feneketlen, forró mélységekből bukkant föl, mintha a teremtés őskődéből jönne.

Keresni kezdett a vak homályban és fölfedezte önmagát, a pihegő rejtélyt az élet partján.

Megdöbbent örömmel fogadta a prédát, mit a sötétség tengere dobott ölébe... Óvatosan vizsgálgatta, ravaszul megleste.

Ki vagy te, mi vagy te, mélységek gyermeke?

Semmi válasz.

Tépelődve összeszedegette az emlékeket, melyeket magával hozott az ezeréves álomtengerből.

Tíz emberélet emlékeit találta magában, vadul összedobálva... Melyek az igaziak?

A tudós, a zsoldos katona, a számottevő, a tengerész, a kalandor, a bölényvadász, — melyik vagyok én?

Vigyázat! El ne tévedjünk az évszázadok rétegei között!

Egyszerre tüzes fájdalom villámlott át tagjain...

A bölény — a fekete bölény!

Most már tudta: ő a bikaölő.

Egészen ébren volt, mindenre visszaemlékezett...

Tegnap volt, hogy a hegyekben az öreg bikát nyomozta, a legnagyobbat, mit valaha bölénycsordából kivertek.

Szellő nem mozdult az őszi alkonyban, az erdő fekete lombrostélya mögött sárgán lángolt az ég és ekkor a kristályos csöndet hirtelen szilánkokra zúzta valami rettenetes, mélyen hörgő bömbölés.

A bika jött! Nem látta, de érezte: a föld úgy dobogott alatta, mint egy megrémült szív...

Ekkor megnyíltak a bokrok és egy menekülő emberpár perdült el a bikaölő mellett.

A felesége volt, Talita, és egy idegen férfi.

El nem eresztették egymás kezét, összefogózva, egyetlen sápadt felhőfoszlánnyá olvadva libegtek a vastag fák között, lefelé a lejtőn...

A bikaölő dermedten tekint utánuk. A dárda reszket kezében — életében először.

A bika pedig jön... A bőgése tengermorajlássá nő, a fák, a levegő, a sziklák hörögnek és a bikaölő ereiben is bömbölni kezd a vér...

Dühöngve fölugrik, — a bárdomat!

De valaki átkarolja, szelíd erővel lefogja.

Valaki könyörögve csitítja.

— Talita, te vagy —?

— Mária nővér van itt...

Talita többé nem jön vissza.

— — — — — — — — — — — — —

Itt fekszik összetörve, legyőzötten, a fájdalomtól vonagló tagokkal, a gyalázattól hörögve... A letiport bikaölő. Bordás sziklaboltozatot lát feje fölött, a fekete boltozaton vörös tűzfény hullámzik, — a tűzfénytől cinóbervörös bölényszarvakat lát, régi diadaljeleket...

Ez az ő tanyája, a bikaölők barlangvára, tegnap még hangos volt Talita nevetésétől.

Most már látja egész életét, mely tarka gömbként fogja körül...

... A bölényvadászok fönn laknak a Harkálykő tetején. Ezt mindenki tudja. Arany felhők között laknak. ezüst sziklák fölött, magasan a kéklő erdők, a ködszínű völgy fölött. Kevély magányban az élet feje fölött.

Vagy talán csak álom mindez? Csak mese? — Lehet, hogy egy beteg ember forrongó vére, rég elporlott apák öröksége, emlékszik elmúlt évezredekre.

...Hajdan a bölényvadászoké volt minden hatalom. De idegen nép tört rájuk, szapora, falánk, visító vándorpatkány-emberek, nem vadászok, csak hurokvetők, — azok fölfalták a hatalmukat.

Az északi széllel jöttek, mint őszi köd, százan voltak egy ellen.

A föld a hurokvetőké lett, de a felhők a bölényvadászoknak maradtak. Azóta csak egy szabad sziget van a levegő azuros oceánjában: a hegytető.

De azt is kerülgeti már a szürke patkánynép.

Ha rájuk tekint a beteg: furfangosan meglapulnak, kővé, fagyökérré merednek, — ha elfordul: ütemre fölemelik lábukat, egy lépéssel följebb kúsznak...

Hahó, bikaölők, fegyverre!

A beteg ordít, — egy hűvös kis tenyér fekszik forró homlokára — megnyugszik...

— Hagyd itt a kezed, Talita!

— Mária van itt, tanár úr...

„Tanár úr“. Csillagok messziségéből valami ismerős kis fény dereng... „Tanár úr“. De a fény megint elalszik.

— — — — — — — — — — — — —

... Talita a hurokvető leánya... Édesapja öt juhot kért érte, de a hurokvető ifjak drágálták.

A völgyben veszik, adják, elcserélik a leányokat, a szepegő, fehér állatokat... A völgyben nincs ára az asszonynépnek, — aki tízet akar, tízet is vehet...

És fönn, a hegytetőn, egy férfiélettel fizetnek minden asszonyért.

Fullasztó meleg van!

A hurokvetők máglyát raktak a völgyben, virágos hajú leányaik táncolnak a tűz körül...

A tűzfény messzire csillog az éjszakában, lecsalja, leszédíti hegyeikről az ifjú vadászokat...

Ha hurokra kerül a bölényvadász, a hurokvetők karóra ütik fejét. Aki hegyormon lakik s egy asszony kedvéért leszáll a völgybe: karót érdemel!

És mégis lejönnek az ifjú vadászok. Némán ereszkednek alá, mint éjjeli felhőfoszlányok...

A tavaszi éj tele van forró illatokkal. A völgy teli van virággal, asszonnyal — fönn a sziklákon, egyik sem terem.

Lengő hajú leányok szökdelnek át a fölcsapó lángon... A fekete bozótból a férfivágy száz izzó szemmel nézi a lágyan és acélosan repülő ifjú testeket.

Most Talita száll a máglya felé... A láng fölcsap, — hosszú haja lobogó tűzcsóva...

Segítség! Megég!

De nem, — bolond álom volt!

A beteg fölébredt... De jó, hogy fölébredt! Nincs itt máglyatűz — a tavaszi verőfény villog a lomb között... Ezüsthangú tücsökkórus muzsikál és az erdei forrás üdén zúg...

A beteg fölébredt...

És egyszerre édes asszonyi kacagás gyöngyözik a bikaölő szívébe, belefonódik a vízzúgásba, mint hárfahang a tülökszóba.

Lenn, a sziklakatlanban, meztelen nő áll, dideregve és kacagva kínálja oda ifjú testét a forrás kristálysugarának.

A fekete báránybőre, mit leoldott csípőjéről s a potrohos agyagkorsója ott hevernek a parton...

Egyedül van az erdőn. Piros virágot tart fogai

közt, két karját magasra emeli, teste kecsesen vonaglik a hideg vízben.

A tavaszi nap keresztül ragyog a zöldarany kupolán, zöld sziklából zöld selyemvíz folyik és a karcsú leánytest márványán zöldarany fényfoltok remegnek.

— Oh, hogy szomjazom! — sóhajtja a beteg.

Egy puha kar vigyázva felöleli forró fejét, ő hosszan iszik.

— Köszönöm Talita!

— Nem Talita, — Mária van itt.

A lázfüggönyök megritkulnak, gyöngyszínű fény dereng — egy jólismert arc hajlik az ágy fölé.

— Hogy jöttél te az erdőbe, Mária?

— Szobában vagyunk, nem erdőn.

— Hát nem hallod az erdei tücsköket?

— A tücskök a nyitott szobaablak alatt cirpelnek... De most már aludnia kell!

— — — — — — — — — — — — —

Aludni kell!

A vén bikaölő azonban ott guggol a betegágy mellett... A haja hófehér, a szeme hideg, az arca olyan, mintha vörösrézből kovácsolták volna — erős, gonosz. És mégis úgy hasonlít az ifjú beteghez, olykor azt hiszi, ő maga az.

A völgyből ne hozzál asszonyt a hegytetőre. Hiába hozod: a légies teste feljő, de az agyaglelke lenn marad. A völgy egyszer visszaveszi tőled leányát s ha gyökeret bocsájtott a szívedbe: vérezni fogsz. A völgy örökké fölfelé sandít, azt hiszi közelebb jut a hegyormokhoz, ha lehúzza magához, ami odafönn van... A völgyben öt juh egy asszony ára, de ha egyik följutott a hegytetőre, érte tizet is megadnak... Ha sugárkoronát teszel asszonyod fejére: leviszi a völgybe: — lám, én tíz juhot is megérek! A büszkeséged biborpalástjával söpri majd a völgy porát, hadd írígyeljék érte a hurokvető asszonyok!

A beteg elhessegeti a gonosz öreget — aludni kell! Fülére húzza az éjszakát, mint valami takarót és

ekkor újabb és újabb felhőtakarók ereszkednek le reá, — ő mélyen benn fekszik a bársony éjszakában.

Tőle messzire kékezüst köd világít szelíden: a hold besüt a barlang száján.

És ekkor ráborul a bikaölők szent és rettenetes magánya...

De hallgasd csak —! A vas csendben szelíd, meleg, lágy, ritmikus kopácsolás válaszol a férfiszívnek... Egy édes, fáradt árnyék remeg mellette... Egy forró, alázatos hang susogja:

— A nevem Talita, a völgyben születtem, a hegyekbe vágytam és ha akarod, uram, a szolgálód leszek!

Az éjszaka száz tücsök-hangja ezüstös zsolozsmába kezd:

Nekiindult az úttalan útnak,
Keresztül törtetett tüskés bozótokon,
Átlopta magát az őserdő medvetanyáin,
Sápadtan, makacsan fölkuszott a felhőbe nyúló falon,
Alvajáróként lépdelt a szédítő mélységek fölött,
Vérző lábbal, roskadó inakkal, szakadó szivvel —
Följutott a hegytetőre!

... A beteg hirtelen belehahotázik a sötétségbe.

De hiszen ezek mind együgyüségek — gyermekes agyrémek!

Én Arató István vagyok, doktor Arató... a járványkórházban fekszem, — tifuszom van és lázálmok gyötörnek...

Egyetemi tanár vagyok, a huszadik században élek — semmi közöm a bikaölőkhöz, a hurokvetőkhöz!

Semmi közöm hozzájuk, — de mégis jönnek a hurokvetők, megint jönnek a szürke lázemberek.

Ha rájuk toppantok: ijedten lebuknak, fakó göröngggyé mállanak; — ha elfordítom fejemet: vihogva fölpislognak, egy ugrást előre ugranak...

A völgyben öt juh az asszony ára, de ha egyik följutott a hegytetőre, érte tízet is megadnak.

... Most ott guggolnak széles sarlóban a posványparton és Talitára meresztik buja szemüket...

Tőlem meereszthetik, tőlem ugyan kuruttyolhatják nászdalukat, az emberpofájú varangyok — én Arató István vagyok, én tudom: mindez csak álom!

De ha álom is, ha százszor álom is: Talita mért bámul le mindig a völgybe?

Ott függ a hegygerincen, mint útra kész felhő feszíti vitorláit... Délben még aranyfelhő volt, estére fakó vándorfelhővé halványodott...

... Valami közeledik... Valami névtelen, alaktalan, fekete rémület ágaskodik a ködtengerben... Nagypúpu, óriás felhőbika torpad ki a mélységből...

A szeme vérben izzik, farkával a szügyét vágja, öklelve leereszti rengeteg fejét...

A fekete végzet jön...

A bikaölő szoborrá dermedten áll... A szíve vadul zakatol... A sziklák súlyos ütemben rengenek... Valami bősz, fenyegető, harsogva növekedő kalapálás tölti be az egész mindenséget...

Ekkor egy édes, lágy kis kéz simít végig a beteg lüktető halántékán. Az éj minden tüzes rémülete ellobban, párává lesz.

— Ki van itt? — kérdi.

— Mária... Nem ismer rám?

— Te vagy Mária, Álarcos Mária, a bikaölők patronája...

Nehezen liheg, majd újra beszél:

— Amig erősek és ifjak voltunk, elrejtetted arcodat... De ha egyet közülünk megöklel a fekete bika, leveted álarcodat...

Az asszony nem szól semmit.

— Most már mindig itt maradsz a barlangban? — nyughatatlankodik a beteg.

— Itt maradok. De ez nem barlang, hanem pavillon.

Pavillon! A beteg tépelődve forgatja, feszegeti a különös szót. Ugy sejti, valami mesés magja van, — ha ki tudná hámozni, sokat nyerne vele... De a kerek, sima szó kiugrik ügyetlen kezéből, elmerül az álomtengerben...

— — — — — — — — — — — — —

Egyszer aztán — egy óra vagy egy hónap múlva — kinyitja szemét.

Valami szelíd, tündéries ragyogásban gyönyörködik.

Sokáig figyelemmel nézi, mi lehet, — végül megérti: az ablaküveg kis szivárványt vet a meszelt falra.

A fény eltünik, egy jólismert fej hajlik az ágy fölé.

— Aludt tanár úr?

— Aludtam, köszönöm... De maga megint egész éjszaka virrasztott?

— Óh dehogy, — közbe én is aludtam a székben — kevés alvással beérem... Különben hogy érzi magát ma?

— Azt hiszem, alig van lázam... Hanem vad éjszakánk volt, Mária nővér!

Uzonné a reggeli tejet készíti.

— Nyugtalan volt...

— Sok süketlenséget beszéltem, — képzelem!

— A fekete bikával volt baja, — a hurokvetőkkel... És egy nevet emlegetett: Talita.

— Felhőkkel álmodtam.

— Az jó, — hiszen ön szereti a felhőket.

A tanár megint a kis szivárványt nézi a falon.

— A hurokvetők felhők... foszladozó, szürke felhőiszap az ég alján... a fekete bika is felhő... aranyperemű zivataros felhő...

Mária nővér magasan az ablak felé emeli a poharat és beletölti a tejet.

— Talita is felhő? — kérdezi.

A beteg bágyadtan bólint, inkább szemével, mint fejével.

— Felhő... Reggel rózsaszínű volt, délben aranyfényű —

— És este — ?

— Este már semmilyen sem volt... Föloszlott a szürke felhőiszapban...

Mária nővér az asztalra teszi az üres poharat, most a mosdótálat hozza.

— Mondok valamit, Mária nővér, — kezdi megint a beteg, — de el ne áruljon, mert ez a hegylakók nagy titka...

Uzonné kérdően tekint rá, — vajjon még most is félrebeszél?

— Nem fogom elárulni.

Arató István megmondja neki a titkát:

— A vonuló felhők fölött örökké kék az ég.

Mária nővér kissé elgondolkozik, nem szól semmit, de valami nagyon szép vidámság világítja meg az arcát, az egész szobát.

A vonuló felhők fölött.

Néhányszor még ijesztően felszökött a láza, a visszavonuló ellenség egyszer-másszor még sarkon fordult és rávicsorította fogát, de a támadásai már bágyadtabbak lettek és egy nap a sötét erő, amely nemrégiben egy bádogkulacs nyilásán bukkant ki, hirtelen elsülyedt megint valami ismeretlen mélységben.

Arató szervezete győztesen került ki a mérkőzésből.

A „győző" ott állott az élet hídján, sovány, szomorú, öreges ember lett belőle, feje szédült, szeme káprázott, szinte sajnálta, hogy vissza kell megint térnie az életbe.

Az élet nem vonzotta, veszedelmesen temetőhöz hasonlított, tele volt rejtelmes fölírású nagy kövekkel és ő nem sietett megtudni, mi fekszik alattuk.

Majd holnap! Ma még itt marad a szigeten...

Az ünnepélyes jegenyefasor, amelyen botjával végigtapogatta magát, olyan volt, mint az alvilági árnyékok sétahelye.

Fakó kis katonák, akik nem kellettek sem a kolerának, sem a tifusznak, sütkéreztek méla csöndben.

Csak a vadgalambok búgtak olyan forrón és fájdalmasan, mint az életre szomjazó szegény lelkek.

Mária nővér egy régebben érkezett levelet mutatott a tanárnak. Katalin írása... A kórház tekintetes parancsnokságához címezte, szíves értesítést kért, mikor menjen le szeretett jó ura sírjához, hogy végleges és méltó temetéséről gondoskodjék.

Arató átfutotta és szó nélkül visszaadta. Az írása furcsán megváltozott — és ugyan kitől tanulta ezt a kezét dörzsölő, üzleti udvariasságot?

— De most el kell velem jönnie a régi toronyromhoz, — mondta Mária nővér, — nem fogja megbánni.

Virágzó bodzafa-bokrok közt bujkáltak, ezer méh döngött a fülükbe.

Odaát, a túlsó parton, ifjú katona ült; épp oly magába merült epedéssel nézett át a sziget lombfalára, mint hajdanában a kis Arató Istók.

A tanáron, amint széthajtotta a lombot, egyszerre fölindulás vett erőt.

— Péter!

Ő olyasmire emlékezett, hogy a fiút visszavitték megint a harctérre... Vagy ezt is csak úgy álmodta, mint annyi mást?

— Tudja ő, hogy élek? — kérdezte halkan.

Uzonné bólintott.

— Neki megmondtam. De csak neki.

Ha eszénél lett volna Arató, maga is erre kérte volna.

Péter eleinte meg sem ismerte a bátyját. Midőn azonban meghallotta hangját, kigyúlt az arca.

— István!

Mosolygó meghatottsággal nézett át a csöndesen és szélesen zúgó vízen.

Fehér keztyűt viselt bal kezén, ujjai olyan furcsán-merevek voltak, mint egy kirakatbabáéi.

— Hogy vagy a kezeddel? — kérdezte a tanár gyanakodva.

— Egészen jól... Most már csak a műkezet várom...

István sárgás arca zöldesre vált.

— Levágták? — kérdezte bizonytalan hangon.

A fiú zavart mosollyal bólintott, — hát igen.

Nem volt még húsz esztendős... Arató István a meghalt édesanyjára gondolt... Nagyot nyelt és azt mondta:

— Nem baj, Péterke, félkézzel is egész ember vagy. És mi ketten együtt a három kezünkkel majd csak elbánunk valahogyan az élettel, — nem igaz?

Péter lehajolt fővel, vékonyan és hosszú árnyékot vetve állott odaát a hanyatló napfényben.

A tanárnak úgy tetszett, mintha már látná arcán a szelíd és ügyefogyott vonást, amelyet oly gyakran látni nyomorékok arcán.

Egy finom kézre volna most szükség, egy okos kézre, amely félig az édesanyáé, félig a jó pajtásé, az talán visszavezethetné az ifjúság verőfényes magaslatára, ahonnan lecsúszott...

Ha az Úr egy angyala női alakot öltene, magához méltó föladatot találhatna.

De milyen jó szimatja volt Katónak, hogy idejében megugrott onnan, ahol a fekete bika jár!

Hallgatagon néztek egymásra a zöld vizen át, mind a kettőjüknek a harmadik jutott eszébe. És egymás hallgatásából megértették, hogy még mindig nem jött hír Palkóról.

— Van még valaki, aki sehogy sem akar hinni a halálodban, — szólt később Péterke.

— Ugyan ki az?

— Ijjártó őrmester.

— Ijjártó... Én azt hittem, szegény embert gerincen lőtték... Vagy ezt is csak álmodtam?

— Fájdalom, igaz... Hetek óta vívódik a halállal.

— És rólam beszél?

— Mindig emleget... Hogy neki beszédje van veled... A négyes barakban fekszik...

Arató emlékezett rá, hogy az ikrek mennyire szívükbe zárták az őrmestert.

— Menjünk Ijjártóhoz!

Most már nem várhatott holnapig, rögtön átkelt az élet hídján. A négyes barakban már diszőrség állott szegény Ijjártó őrmester ágya fejénél és a láthatatlan őr kaszát tartott vállán.

De az őrmester azért még nyitva tartotta eszes sárga szemét és tüstént megismerte a főtörzsorvos urat.

— Jókor tetszett jönni, — mondta bágyadt mosollyal, — vacsorára már nem tetszett volna itt találni.

Arató tudta, ez nem az az ember, akit jámbor hazugságokkal lehetne áltatni.

— A kis fiamért van, kérem, — kezdte újra. — Nem igen tudom, mi lesz az árvámmal...

— Hát édesanyja?

— Nincs édesanyja, csak mostohája... A fiú az elsőtől való... Jó asszony a második is, de magával is elég baja lesz és szeretném levenni nyakáról ezt a nyügöt... Arra gondoltam, megkérem a méltóságos urat, mint országos férfiút, talán beszerezné valami árvaházba, hiszen katonai árva...

Miféle emberismerő volt Ijjártó őrmester, hogy az urak közül éppen Arató Istvánra gondolt?

— Gondomba veszem a gyereket, — mondta a tanár habozás nélkül.

És hogy még nagyobb súlyt adjon szavainak, mindjárt Péterhez fordult: Reggel utazol, elhozod a fiút.

Ijjártó homályosuló szeme figyelmesen nézte Arató arcát, mintha magával akarná vinni vonásait, hogy egyszer majd megismerje megint.

A takaró alól kibújt a keze, — jaj, de leromlott a kemény, szép parasztkeze! — két férfikéz egymásba kulcsolódott, egy pufókképű kis fiú apát cserélt.

Most már rendben volt Ijjártó szénája. Péterhez szólott:

— Írjon levelet, zászlós úr, kérem!

— Kinek, Ijjártó?

— Csak a falu birájának. Nincs senki atyámfia,

talált gyerek vagyok... Hogy tiszteltetem az embereket és hogy meghaltam... Negyvenhét koronám van az irodában, azt a bíró úr adja oda a feleségemnek.

— A feleségének mit írjak?

— Semmit, — válaszolt Ijjártó kurtán.

— Nem is üzen neki?

— Semmit.

— Hát nem volt jó asszony? — kérdezte Arató.

— Jó asszony volt, kérem, el kell ösmerni...

Egy kicsit hallgatott, majd azt mondta:

— Fiatal asszony, — hadd felejtsen!

Arató fölkapta a fejét. Ez a parasztember, aki kőkemény, meztelen becsületességgel lépked a halál elé, micsoda kegyetlen megszégyenítése a selymes csőcseléknek, amely most is ott lebzsel az élet utcasarkain és élvezeteket koldul!

De az ő álomkóros lelkét is fölrázta... Fölkapta fejét és érezte, mint pattog le róla a betegség utolsó iszaprétege.

Ijjártó, mint életében mindig, ezúttal is beváltotta szavát. Mire a hosszú tálalódeszkán behozták a sorba állított csajkákat a vacsorával, ő már nem kért a szalonnás kelkáposztából, halott volt.

Nyugodt méltósággal feküdt ott, barnán és mereven a fehér kórházi párnán, mint saját magának bronzszobra.

— — — — — — — — — — — — —

— Holnap Budapestre utazom, — mondta a tanár, midőn a nagy nyárfák homályában meglátta Mária fehéren világító alakját.

— Elbírja az utat?

— Elég volt a lappangásból. De ha elvégeztem odafönn dolgomat, visszajövök megint. Erőhöz kell jutnom. A lábbadozásom idejét a Harkályvárban töltöm.

Uzonné megértette: ennek az embernek megint munkára, föladatokra, kötelességekre, gondokra, harcokra van szüksége.

— Ember Sándor el szeretné kisérni, — mondta csöndesen. Majd hozzátette:

— Péterke az Ijjártó-gyerekért megy? Jó volna, ha asszonyt vinne útjára... Mert ha a gyerek elkezd bőgni, akkor Péter zászlós meghúzza a vészféket... A barakkok hál' Istennek kezdenek üresedni, nekem itt már alig akad dolgom...

— Maga eltalálja az emberek titkos gondolatait, — szólt a tanár.

— Én csak azon töröm a fejemet, hogyan hitethetném el magammal, hogy nem vagyok fölösleges a világon.

Enyhe kis szélroham zúgatta meg fejük fölött az alvó fákat. Az asszony egyszerre megállott és szelíden és bátran mondta:

— Nem volna rá mód, hogy Katalint magával hozza a Harkályvárba?

Úgy dobta feléje ezt a kérdést, mint a kötélvéget a parthoz közeledő hajó felé, — hátha ki akar kötni?

Arató egy fehér kis csillagot nézett, mely magányosan sziporkázott a faágak között.

— Katalin ma közelebb van a Kanopusz-csillaghoz, mint a Harkályvárhoz, — mondta csöndesen.

A kötél vízbe esett. Mária nővér kissé szégyenkezve gombolyította vissza.

— Ne vegye rossz néven, hogy erről beszélek, — de egyszer beavatott a bizalmába...

— Magának előttem teljes szólásszabadsága van, magának és a lelkiismeretemnek, — nyugtatta meg Arató.

— Én csak arra kérem, — kezdte újra Mária nővér, — beszéljen vele. És addig is ne zárja el az ajtókat... Biztos vagyok benne: egy új Katalint fog találni, egy Katalint, akit talán nem is lehet felelőssé tenni mindenért, ami tegnap történt... Ő tegnap még gyermek volt, de azóta komoly fordulatot vett az ő sorsa is... Hetek óta abban a hitben él, hogy özvegy, lelke a halál

gondolatával van teli... Holnap pedig viszont fogja látni azt, akit halottnak hitt... Biztos vagyok benne: egy új Katalint fog találni. De maga sem a régi Arató István már... Úgy fog vele szemben állani, mint valaki, aki saját szavai szerint Halál király előcsarnokából jött vissza... Valaki, aki tudja, mi van a vonuló felhők fölött... Én nem tudok magának tanácsot adni... Ki vagyok én? Én csak azt tudom, az élet rövid és szomorú és sok szegény ember az igazság nevében kegyetlenkedik magával és másokkal... Én csak egy asszony vagyok, maga azonban megérti az érthetetlent is, jó sorsa tud lenni egy nőnek, vezetni tudja, — szükség esetén a saját akarata ellenére is...

Mialatt Mária nővér beszélt, István közel volt hozzá, hogy elmosolyodjék a homályban.

Lám, soha még két nő nem állott egymástól távolabb, mint Uzonné és Aratóné, de azért őket is valamely asszonyi szolidaritás szálai fűzik egymáshoz!

Hirtelen elkomolyodott azonban: a csillagfény mellett egy könnycseppet látott Mária pilláján. Pedig ezt az asszonyt nem öntötték könnyen olvadó ércekből.

De ez is kárba veszett könny volt, mint annyi más a csillagok alatt; a könnyek egész óceánja sem tudná elmosni a sziklát, amelyen Arató most lakott.

Amilyen szent igaz, hogy a szabadság, melyet neki a Halál engedett, egy nap le fog megint járni, olyan biztos az is, hogy neki nem felesége már Gráczián Katalin.

Ebben a dimenzióban nem találkozhatnak össze többé a szétfutó sugarak.

A láz éjszakáin egy vulkánlánc tornyosult fel köztük, azon nem repül át semmiféle énekes madárka.

A csonkakezű Péter, Palkó sorsának komor talánya, Ijjártó, a nagy háború minden tüzes és megrendítő fájdalma, — azon nem repül át semmiféle madárka.

Hallgatott, nem akarta megszomorítani Uzonnét. De ez a hallgatásból is tudott érteni.

— Legalább egyet tegyen meg: menjen el hozzá, be-

széljen vele... Nehogy másoktól tudja meg, amit öntől kell hallania, — könyörgött az asszony.

— Óh igen, beszélni fogok vele. Megmondom neki, hogy nem tévedett: ő igazán özveggyé lett.

— — — — — — — — — — — — —

Annakidején Ember Sándor vitte föl Budapestre Arató István halálának hírét.

A fiatal ezredorvos akkor maga is hitt a tudós halálában; unokahuga előkelő maradt a hazugságban is, és úgy intézte dolgát, hogy maga viselje a hamis hír elterjesztésének minden felelősségét.

Doktor Ember boldog volt, hogy most az eleven Arató Istvánt viheti föl.

Meglehetős késésük volt és már esteledett, midőn a gépkocsi megállott a tanár budapesti szállása előtt.

Arató előre küldte fiatal barátját, hogy előkészítse Katalint a találkozásra.

Ember izgatottan sietett föl az emeleti lépcsőn, félt, hogy a váratlan öröm nagyon fölzaklathatná az asszony idegeit. Gyöngéd aggodalmai azonban kárba vesztek: senkit sem talált a lakásban.

A kis házmesterleány azt mondta neki, ilyen időben az özvegy méltóságos asszony sétálni szokott a kapitány úrral. Zárás előtt azonban mindig hazajön. A cselédek meg valahol a szomszédságban mulatnak.

Arató megnézte óráját. Három látogatást kell ma még tennie, — tehát előre!

Az orvosi fakultás dékánját és Kádár kollégát nem lelte otthon, azoknak egy-egy előre megírt levelet hagyott vissza, a miniszterét azonban a lakásán találta, ott nagy meglepetés, csodálkozás, öröm köszöntötte a halottaiból föltámadtat.

Tíz óra előtt ott volt megint a Dunaparton. Ezúttal ketten mentek föl az emeletre.

Hiába csöngettek, sem az asszony, sem cselédjei nem jöttek még haza.

Valaki azonban mégis mozgott az előszobában.

Valaki, aki az ajtón keresztül megérezte, hogy az emberek és állatok teremtője teljesítette egy együgyű kutyaszív hő vágyát és meghozta a gazdát. Kántor az eb a boldog izgalomtól őrjöngve ostromolta belülről az ajtót...

És Kántornak szerencséje volt: a gazdája megtalálta zubbonya zsebében az előszoba aluminiumkulcsát...

Most már akár betelepedhettek volna a lakásba, de Aratót valami visszatartotta: ez már nem az ő szállása.

Azt vitte csak magával, ami igazán övé volt: Kántor kutyát.

Megint lementek az utcára. Kétszer-háromszor föl-alájártak a gázlámpák alatt, akkor a házmester becsapta előttük a kaput.

— Hogy is volna, ha az éjjeli vonattal hazamennénk Oltvára? — mondta Arató.

Ember Sándor lassankint sejteni kezdte a dolgok összefüggését és mélységesen elszomorodott.

Magára vállalta, hogy előre kimegy a pályaudvarra és hálókocsi-jegyekről gondoskodik.

Arató az autót a szomszéd utca sarkára állította. ő maga Kántor társaságában folytatta kisérteties sétáját az élet kapuja előtt.

Meghalni azonban könnyebb, mint föltámadni: odafönn a sötét ablakok csak nem akartak megvilágosodni.

Hogy föltünővé ne tegye magát a Dunaparton, a Belváros felé került.

Már nagyon fáradt volt, egy kihalt utcán bandukolt végig, midőn egyszerre ismerős gyöngyvirágillatot érzett...

Gyászruhás nő ment előtte, melegen összekapaszkodva kisérőjével, a délceg katonatiszttel...

Arató Istvánné és Milka százados!

Összesimulva mentek, Milka az asszony hóna alá fűzte kezét, a két fekete árnyékalak könyöktől vállig egymásba olvadt...

Az esti szél enyhén játszadozott a fekete krepfátyollal, mintha mennyasszonyi fátyol volna...

A tanár kissé meggyorsította lépteit, utólérte, elhagyta a szerelmes párt. Nem nézett rájuk, csak ment előre, kőnyugalommal a maga útján.

A sarkon megtalálta az autót, beszállott, Kántort is fölugratta, — a pályaudvarra!

— — — — — — — — —

Miféle asszony volt ez tulajdonképpen?

Úgy kell lenni, hogy valami öntudatlan gondolkodási folyamat ment végbe Arató agyában, mert egyszerre kész és biztos eredményekkel találta magát szemben.

A nagy rejtélyről, mely tegnap még oly nagyon gyötörte, most már tudta, hogy sohasem volt rejtély.

A megoldása megszégyenítően egyszerű.

Gonoszság, bűn?

Óh Istenem, hát gonosz a vadgalamb, mely a Kamara-sziget berkeiben búg, — bűnös a tücsök, mely az Oltva partján cirpel?

Ugyanaz a fölséges erő, mely tavaszi estéken vadgalambszárnyakon vonul el a nyárfák fölött, kényszerítette Katókát is, hogy elhagyja régi fészkét.

Hiszen igaz, vannak nők, — óh igen vannak! — akik a fejlődés útján néhány százezer esztendővel előbbre jutottak, mint a vadgalamb és a tücsök, de Katóka nem közülük való.

Az emberi lélek erejét és méltóságát nála öt éven át az ura sugalló ereje pótolta. Amint első ízben megszűnt rá hatni az erő: Katalin visszaroskadt önmagába.

Mindez kegyetlenül egyszerű volt.

Szövevényesnek, rejtelmesnek Arató egy időben azért látta az asszonyt, mivel nem találta meg benne a jellemvonásokat, melyeket ő eszelt ki és fogott rá.

Gráczián Katalinnak azonban soha semmiféle belső köze nem volt Arató István Katókájához, azt ő csak átvette az urától, mint valami idegen, művészeti motí-

vumot, amelyre azután öt esztendőn át virtuoz változatokat játszott arany hegedűjén.

Ezekkel a variációkkal, — Változatok Arató István Katókájára — hódította meg a jó Milka kapitányt is.

Ez volt az ő bájos és együgyű tücsökdala.

Arató István most már harag és keserűség nélkül, azzal a higgadt, sőt szinte már derült kiváncsisággal szemlélte az asszonyt, amellyel kisebbrendű természeti jelenségeket szokás megfigyelni.

De mikor már egyszer ilyen szemmel látta, nem időzhetett nála tovább.

Türelmetlen kezek már kidobálták léghajójából a homokzsákokat és ő elhagyta a lapályt, ahol oly sokáig horgonyzott.

Üdítő szél süvöltött és egyéb lengén gomolygó párázattal együtt elhordta Katóka ködalakját is a láthatárról.

Világító üresség maradt helyén.

S ha az utas szívét mégis finom dérként ellepte valami őszi melanchólia: a búcsúzó integetése már nem Gráczián Katókának szólt, hanem Arató István ifjúságának, amelynek oly nagy volt aranytartalma, hogy súlyt és fényt juttatott Gráczián Katókának is.

Álarcos Mária.

Katica korán reggel útra kelt Oltva felé.

Most úgy sem lesz már nyugta, míg ki nem sírta magát István sírján.

Az elhagyottság érzése, a lelki tériszony, még akkor is szédítette, mikor a pályaudvaron már hajnali utasok mogorva sokasága közt járt.

De azután jóleső melegség szivárgott szívébe: a váróteremben megpillantotta Milka százados magas alakját.

A kapitány érezte, hogy ideges sietsége, amellyel az este magára hagyta Katicát, gonosz félreértésekre

adhatna alkalmat, azért hirtelen elhatározással szabadságot vett és kivágtatott a pályaudvarra, hogy fölajánlja kiséretét az útra.

Maga is örült férfias szereplésének és mivel nála a lelki hullámok addig szoktak dagadni, míg ellenszél nem kerekedik: a beszállásnál már huszárosan félrevágtá sapkáját és olyan erősnek és józannak érezte magát, amilyen egy hat láb magas katona hajnalban egyáltalában csak lehet.

Nappali világítás mellett a kutyás ember alakja különben sem festett már olyan rémesen.

Mindenki hallott már ilyenféle rejtelmes históriákat, a végén mindig kisül, hogy valami együgyüség lappang mögöttük.

Hogy Arató életben lehetne, arra Katica sem gondolt. A gyász és a részvét mozgalmas ideje olyan erős, befejezett benyomásokat hagyott vissza benne, hogy akarva sem tudta volna már szegény jó Istvánt élő embernek elképzelni.

Azt mondta, Oltván Gráczianékhoz fog szállani.

— Mért nem a Harkályvárba? — kérdezte Milka, aki az öreg Grániczán urat, Katica adatai alapján, még mindig összetévesztette a salernoi Tankred herceggel.

A Harkályvárban most nem főznek. Az igazi okot azonban elhallgatta őméltósága: a Harkályvár bútorai nagyon is az István nyelvén beszélnek és neki nincs kedve hozzá, hogy disputába bocsájtkozzék egy álló-tükörrel, vagy szemrehányásokat fogadjon el egy bőrkanapétól.

Gráczián úr azzal a kérdéssel üdvözölte unokáját, hogy mikor megy megint vissza Budapestre?

Arató halála körülményeiről ő semmit sem tudott, ezzel összefüggésben csak az a kérdés érdekelte volna, hogy mi van a tanár úr végrendeletével?

Fél óra múlva látogatóba jött Milka százados. Ezen mind a két részről túl kellett esniök.

Még a vasúton magára vállalta, hogy kocsit szerez holnapra, — reggel korán ki fognak menni a járvány-

kórházba — és most jelenteni jött, hogy kocsi nincs, az oltvai fiakkeresek nem vállalnak egész napos fuvart.

— Elsétálunk a kertek felé, az öreg Bágyihoz, ha magam kérem, ide adja a lovait, — mondta Katica.

És mindjárt föi is csillant szemében a régi, győzedelmes Katóka-pillantás, amellyel valamikor arra csábította Vikus boltost, hogy a lemért mazsolaszőlőre még rádobjon egy félkanállal.

Gráczián úr kissé furcsának találta, hogy a gyászfátyolos özvegy egy ekkora nagy darab katonával fog a városba csörtetni, de amióta Katóka a maga feje szerint méltóságos asszony lett, azóta az öreg úrnak már nem volt szava etikett-kérdésekben.

Megelégedett tehát azzal, hogy Pilátus-módra mossa kezét, neki semmi köze a Kata dolgaihoz, — akárcsak alibijét készítené elő egy esetleges főtárgyalás napjára.

Grácziánné viszont unokájával szemben Bonaparte anyjának enyhén szkeptikus álláspontjára helyezkedett: Istenem, csak aztán jó vége legyen mindennek!

Ilyen megfigyelései arra ösztönözték Milka századost, hogy beszéd közben egészen mellékesen, minden dicsekvés nélkül, inkább bizonyos szeretetreméltó huszáros léhaság hangján, odavesse, hogy az ő édesapja fehérnemüt szállított a hadseregnek, — gondolom egypár százezer garniturát...

Ezzel el is érte, amit akart: Gráczián, aki katonákról és színészekről egyformán keveset tartott, a kapitányban tisztelni kezdte az érdemes apát.

Katica útközben megmutatta Milkának Oltva nevezetességeit.

Most egyszerre olyan meghatott, gyermekes rajongás hangján beszélt szülővárosáról, mintha Budapesten egyébről sem álmodott volna, mint az oltvai köcsögkalaposokról.

A régi fahídon kezdte, melyet Szent Nepomuk még mindig olyan életunt ábrázattal őrzött, mintha sokért nem adná, ha itthagyhatná ezt az istentelen fuvaros-

bandát, amely reggeltől-estig káromkodik a meredek följárón.

Útba ejtették a főutcát is és Katica fölhívta barátja figyelmét a Gondviselés krokodilusára.

Szombat este van, a kapuk alól patakokban folyik a szappanos víz, a sötét udvarokon meztelen karú, vékony bokáju leányok végeznek erőmutatványokat vödrökkel és kefékkel, közbe igen sokat beszélnek és hirtelen kővé dermednek, amint egy krepfátyolos nőt és egy szőke kapitányt pillantanak meg a kapu előtt.

Holnap ezek a kis pesztonkák spanyol infánsnőknek öltöznek és elsuhognak a nagytemplomba.

Oltvának különben határozottan jó napja volt.

A főutcán még virágoztak az öreg hársfák, a vén lábasházak alatt úgy zümmögtek a polgárok, mint a becsípett darazsak, a csúcsos háztetők alatt óriás drágakövekként tündököltek az ablakok az alkonyi fényben, az egész város fölébredt százesztendős álmából, megfiatalodott, mintha valami szép, belső tűz világítana ereiben.

Ez a fészek sohasem tudta, mi a háború, vagy ha tudta, már megint elfelejtette.

Milka kapitány el volt ragadtatva. Ő különben is mindenért lelkesült, ami régi; egy hasadozó brokátdarab, egy sokfióku, dohosszagú szekrény, egy omladozó ház fekete bolthajtása titokzatos, szinte érzékies gyönyörűséget szerzett neki.

Szenvedélyes műbarát volt, de a régi holmihoz akkor is vonzódott, ha annak nem volt semmi köze a művészethez.

Az ő vampirtermészete elmúlt nemzedékek életatomjaival szeretett táplálkozni.

A nyers élettel nem tudott mit kezdeni, élvezni csak azt tudta, amit mások már megemésztettek előtte.

A művészetet, az irodalmat is azért kedvelte.

Ő Goldmarkkal szeretett, Schumannal imádkozott, Shaw-val nevetett, Chopin-nel sírt, Nordauval mérgelődött, Wilde-val elménckedett, Nietzsche-vel megőrült.

A madárfüttyöt csak akkor értette meg, ha Wagner már kottára szedte és a természetet csak másolataiban csodálta, ha aranykeretbe foglalva szögön függött.

Idegrendszerének szivattyuszerkezete volt, úgy úszkált a világban, mint a meduza a tengerben és tulajdonképpeni életműködése az volt, hogy hápogva magába nyelte idegen életek törmelékeit.

Oltva városa olyan melegen fogadta magába, mint a laguna bomladozó szervezetekkel telitett, évszázados iszapja.

Katica büszke volt a sikerre, melyet szülővárosa aratott, kacéran drapirozta magát vele, mint egy ócska, szép selyemköntössel, amely jól illett fiatal arcához.

Hanem a nagytemplom már zárva volt.

Sebaj, holnap úgyis erre kocsiznak, akkor megállanak egy pillanatra, Álarcos Máriát azonban föltétlenül látnia kell Milkának, az éppen neki való.

Az öreg Bágyi a kertek alatt lakott, a kolozsvári kapun kívül.

A kertek között valami igen különös dolgot láttak a budapestiek.

Megnyílt valahol egy kapu, csak egy pillanatra, — a rózsaszínű esti felhő alatt, méregzöld domblejtőn, egy csapat fekete apáca táncolt.

Egymás kezét fogták, kecses és ügyetlen bárányugrásokkal szökdeltek körbe. (Az utolsó tánc, amit ezek tanultak, a kis gyerekek körbe-körbe játéka volt.)

— Ez olyan, mint egy szép és szomorú nyári álom, — mondta Milka.

Katica mindent tudott, ami Oltván történt, azt is, miért van táncos kedvük a Notre-Dame-nővéreknek.

A régi apácakolostor hozzá volt építve a nagytemplomhoz. Ősrégi, fekete kőodu volt, a nap sohasem érte, mert a nagytemplom árnyékában állott, — kertjük nem volt a tisztelendő nővéreknek, az oltvai várban már száz évvel ezelőtt olyan zsúfoltan laktak, mint a vadméhfészekben.

Az apácák emberemlékezet óta mindig rövidéletűek voltak, a huszonöt esztendőt nem sok érte meg közülök.

Ők szegények jámbor együgyüségükben belenyugodtak abba, hogy az Úr korán szólítja magához mátkáit, az oltvai közönség pedig megszokta a gyakori apácatemetéseket, melyeknek érdekességét emelte, hogy a nővéreket fehér menyasszonyi ruhában szokták ravatalra tenni.

Oltván a tüdővészt romantikusan apácahalálnak nevezték . . .

Változás akkor történt, midőn Arató István egyszer a nagytemplomban volt és az apácakórus rácsa mögül halk, száraz köhécselést hallott.

A lelki szeme előtt ekkor függöny lebbent meg és ő maga egészében látta a szegény leányok tragédiáját. Ez a tudatlanság és a közömbösség szomorújátéka. Mindenki bünös benne, maga Arató is.

A kolostor száz esztendő óta meg van fertőztetve. A tüdővész gyalázatos sárkánya ott gunnyaszt az ősi bolthajtások nyirkos homályában és ifjú szűzek vérét szívja.

Még aznap fölkereste a püspököt. Az emberszerető és erőskezű férfi volt és haladéktalanul kiköltöztette a jámbor szűzeket.

Az apácák most a kertek közt laknak, míg föl nem épül új kolostoruk, a régi rendházból pedig városi múzeum lesz.

Az apácatánc, melyhez a napsugár és a hársfavirág adta a zenét, a legyőzött szörnyeteg, az agyonvert Halál holtteste körül folyt. Az Urat dicsőitette — és ha az Úrnak kedve telik jámbor leányzók énekében, miért ne szerethetné a táncukat is?

— Kolumbus tojása, — szólt Milka, miután Katica végigmondta bús kis meséjét.

Nevezetes volt, hogy a megjegyzése fájt Katicának.

Újabban, amióta már a gyanuja támadt, hogy az Arató név fénye halványodni kezd a homloka körül, olyasmit szeretett volna, hogy mindenki boruljon térdre, ha kiejtik a megboldogult nevét.

Viszont Milka mostanában úgy viselkedett, mintha emancipálni akarná magát Arató tekintélye alól.

Az ő posthumus viszonyuk már különféle virágokat hajtott. Nemrégiben rákapott, hogy egyszerűen csak Istvánnak nevezze és mint bizalmas jóbarátját emlegesse Aratót. Legújabban megint meghidegült vele szemben, talán ráunt . . .

Katica kivánságára a kapitánynak Gráczianék tisztesség- és petroleumszagú otthonában kellett elköltenie estebédjét.

Útközben egy vén parasztemberrel találkoztak, aki budapesti déli ujságokat hozott a vasútról. A százados egyet zsebre tett. Lefekvéskor majd elolvassa a fogadóban.

A Bágyi kocsisának azt mondták: amilyen korán csak lehet! — és a székely komolyan vette a sarkalást és Katica nagy bosszúságára virradatkor már megkopogtatta a Gráczián-ház ablakát.

Most már ráküldték a Milka százados nyakára is és harmatos hajnalon az özvegy és a jóbarát megkezdték zarándokútjokat a szeretett halott sírjához.

— Egészen kedves kirándulás lesz, — gondolta magában Milka, midőn rácsavarta a takarót az özvegy térdére.

A nagytemplom kapuja már nyitva volt és Katica a napernyőjével megdöfte a korán kelő székely hátát.

Azt mondta a kapitánynak, imádkoznia kell Álarcos Mária oltára előtt.

Az ő vallásossága tulajdonképpen azon a kártyás babonáján épült föl, hogy titokzatos hatalmak őrködnek az ő szerencséjén és a jótékony erők szimbolumává Álarcos Máriát tette meg.

Az ősrégi templom pincehomályába aranyvörös és ezüstkék ferde fénygerendákat vetettek a festett ablakok.

A távoli oszlopok közt, az oldalhajó nagy ablakrózsájának szelid fényében, állott a szárnyas oltár.

Az asszony meglepetten fölszisszent... Csoda történt! Mária levetette fekete álarcát!

A szíve elkezdett dobogni... Otthagyta Milkát, előre szaladt.

Igen, csoda történt.

Liliomfehér homlokkal, tiszta és rajongó tekintettel, édes, fájdalmas, mindent megértő és mindent megbocsátó mosollyal, büszkén és mégis gyermekded alázattal, ült felhőtrónusán az álarc nélküli Mária.

Hogyan lehetséges ez? Mi történt itt?

Katica azon vette észre magát, hogy egy titkos gondolatát vette kergetőbe, egy gondolatát, amely úgy bujdosott-lappangott a lelke mélységeiben, mint hal a patak kövei közt.

Ó, egyszer régen, — talán álmában volt? — egyszer már gyanította, hogy a Boldogasszony egy nap le fogja vetni fekete álarcát és akkor ez a fájdalmasan mosolygó arc fog megjelenni alatta...

És most azt is tudta már, amit eddig hiába keresett, hogy kire emlékezteti ez az arc: — Ember Máriára.

Ember Mária... Jobbra-balra tőle vasfegyverrel, aranytrombitával a három bikaölő áll, lágy tekintetét és kevély férfiszáját a Védőasszony felé fordítva.

Mért szomorodott el úgy Katóka? Úgy elszomorodott, mintha elvesztett volna valamit, ami sohasem volt az övé és ami mégis többet ér neki, többet az életénél is.

Milka századosnak tetszett a kép. Ő értett régi festményekhez és megmagyarázta a barátnőjének, hogy nemcsak az ecsetkezelés, hanem a Szűz arckifejezése után is meg lehet állapítani a kép korát.

— Ezt az arcot mindenesetre az urbinói Ráfael előtti időkben festették, — maga emlékszik, ugyebár édes, Filippo Lippi és Fra Angelico Madonnáira—?

Aratóné nem válaszolt semmit; bár igen levert volt, a szája szélén mégis egy kaján kis mosoly jelent meg, amely olyan volt, mintha a Boldogasszony jobbján álló bikaölőtől tanulta volna el.

Odaintette a sekrestyést és megkérdezte:

— Ki festette meg Álarczos Mária arcát?

A restaurálás egy Szakács nevü festő munkája, az oltvavölgyi kórházból jött és máig itt felejtette magát a plébánián...

Tulajdonképpen csak a facsillár aranyozását bízták reá, de ő egy délután bezárkózott a templomba, nekiesett az oltárnak és eltüntette Mária arcáról a fekete álarcot.

Némelyek szidják érte, de a népnek nagyon tetszik a fehér szép Boldogasszony.

— Mehetünk, — mondta az asszony.

A kocsijuk keresztül döcögött a felső kapu alagútján, szinte szédültek a nagy világosságban, amint kijutottak a középkori rókalyukból.

Maguk előtt látták a nagy Harkályhegyet. A lejtőt borító sötét erdőből, mint sziget a viharosan hullámzó tengerből, meredeken és keményen tornyosult ég felé a sziklaorom.

Az ezüstszürke falakra éles, sötétkék árnyékokat vetettek a régi vízrovások.

— Ott fönn sok barlang van, — mondta Katica. — Némelyikben nagy bölényszarvakat találtak...

Az Oltva vize fölött, alacsony gerincen, soktetejü régi ház állott. A fazsindelyes tetők egyik síkja fekete volt, a másikat ezüstfehérré festette a fölkelő nap.

A kerti fák sötét koronáját is remegő ezüst sarló szegélyezte kelet felől.

Milka százados azon gondolkozott, hogy miféle festőtől látott hasonló tájképet, midőn Katica különös, megindult hangon azt mondta: A Harkályvár!

A százados azonban nem felelt. Még fájt neki a barátnője gúnyos mosolya a templomban...

A székely megállította a lovakat, majd óvatosan letért a gyepre.

— Megvárom, míg azok elmennek, — mondta.

Egy éneklő emberhullám közeledett dobogó ütemben az úton. Katonák.

Katóka azonban csak a Harkályvárat látta... Az

ablakok nyitva, — a vén Mikulás talán megtudta, hogy ő Oltvára érkezett?

A tetőgerincen galambok röpködnek és búgnak. Egy rozsdafoltos nagy páva távol ül a többitől, az mindig úgy tesz, mintha titkos bánata volna...

És Katókának egyszerre eszébe jutott Arató nagyapa kék thékája és az Arany Hegedű... Hányszor törte már a fejét, hogy mi lehet Alvajáró királykisasszony meséjének vége!

Azt mondta Milkának:

— Felmegyek egy percre, — egy könyvet hozok — tüstént itt leszek megint... Megvár, ugye?

Már le is mászott a kocsiról és sietve bement az alsó kerti ajtón. .

Milka némán utána nézett, látta a fekete ruháját, amint eltünt a málnabokrok mögött és megint fölbukkant a lejtős úton.

Különösnek találta Katica viselkedését, szinte sértőnek... Fölmegyek egy percre! — Azt is mondhatta volna: nincs kedve velem jönni?

Egy ujságot vett ki zsebéből és férfi-szokás szerint rósszkedvűen beletemetkezett. Ezt a lapot tegnap este vette, de elfelejtette megnézni.

Egyszerre remegni kezdett az ujság a kezében, a ködfátyol mögött, mely szemére borult, rajzani kezdtek a fekete betűk...

Arató István tanár él... A halála híre megfoghatatlan tévedésből került forgalomba... Tifusza volt, az oltvavölgyi járványkórházban feküdt... Tegnap este a fővárosban járt, hogy személyesen megcáfolja a hamis hírt... Az éjjel megint visszautazott Oltvára... A felesége ma hajnalban utána utazott....

Milka százados szeme Katicát kereste. Az éppen most ment föl a széles lépcsőn, most ért a Harkályvár oszlopos pitvara alá.

Ott fönn egy halott várja! Ha kiáltana neki, még megállíthatná, visszatéríthetné...

Nem kiáltott. Megint azt a hideg zsibbadást érezte a szíve körül, a zaklikovi zsibbadást... Magába süppedten, rettenetes egykedvűséggel ült a kocsiban és nézte, nézte, mint lép be a feketeruhás asszony egy zöld ajtón...

Katóka belépett a zöld ajtón, végigment a folyosón, benyitott a nappaliba és átment a könyvtárba.

Egy eleven lélekkel nem találkozott — nos, a derék Mikulástól ellophatnák az egész házat!

A könyvtárban egyenesen a polchoz ment, ahol Arató-nagyapó füzetei sorakoztak. Az Arany Hegedűt azonban nem találta helyén.

Ez bosszantó! Pedig biztosan tudta, hogy ő annakidején visszatette...

Körülszaglászott, — óh, de jó szag van itt! Soha nem tudta kisütni, hogy mitől: de sehol a világon nem volt olyan jó szag, mint a Harkályvárban.

Körülnézett, — a nagy tölgyfaasztalon egyéb írások közt egy kékfedelű thékát látott... Kezébe vette: nagyapó lendületes és cikornyás írása: Az Arany Hegedű.

Találomra lapozott benne és gépiesen olvasta:

„Alvajáró királykisasszony künn ült a vizek partján és megszólaltatta arany hegedűjét.

„Ekkor egy szürke hajó jött a vizen és a hajóból egy szürke asszony lépett partra.

„A szürke asszony így szólott a királyleányhoz: Ismersz-e, Alvajáró?

„A királyleány megijedt, mert az asszony hangja úgy kongott, mintha mély pincéből szólna.

„A szürke asszony megint szólott: Ha nem ismersz még, Alvajáró, meg fogsz ismerni, mert ezentúl mindig veled maradok..."

A mesekút még tovább folydogált volna, Katalin figyelme azonban már másfelé kalandozott: a szeme egy kék, finom füstkarikán függött, amely csöndes billenésekkel keresve az egyensúlyt, lebegett a függőlámpa alatt.

Égő cigaretta feküdt a bronzcsésze szélén... István

szokott ilyen cigarettát szívni, félig titokban olykor Katóka is.

Halálos csönd volt köröskörül, az asszony szive hangosan és szakgatottan vert...

Egészen biztos: még valaki van a szobában! Talán elbújt a függönyök mögött, vagy a szekrény mellett lapul, gonosz kárörömmel leselkedik, — a következő pillanatban elő fog ugrani, vagy egy ismerős hang, amely szándékosan elváltoztatja magát, megszólal valamelyik sarokból: Kata — Kató — Katóka!

De azután végigsimított arcán — gyerekség! Megijedni egy égő cigarettától! Kata, Kató — tán homo sapiens volnál, vagy mi?!

Összeszedte magát és nagy energiával kutatni kezdett a könyvtárban... Minden sarokba benézett, — de sehol semmi!

A kandalló párkányán kerek kis bronzkeret állott, azelőtt Katóka leánykori arcképe volt a keretben, de most Arató Palkó arca mosolygott ki belőle különös szomorúsággal... Ki cserélte el a képeket? Mért tette?

Tekintete az íróasztalra esett és ekkor hófehér lett arca... Félig teliirt papirlap, — az utolsó sorban még nedvesen fénylik a ténta... Az ő írása, Istváné!

Odalépett, ráhajolt, meredt szemmel nézte. A lap fején: Mikroorganizmusok, kétszer aláhúzva. Alatta latin számok, fejezetcímek. Egy könyv első terve.

Igen, mindig azt mondta, ezt a könyvet meg kell még írnia. Sokszor bele akart fogni, de nem haladt a munka, tréfásan panaszkodott is, hogy a házasélet ellustította... Most belefogott!

Katóka szíve úgy fájt, mint akkor éjjel, mikor a régi Belvárosban kereste meghalt urát.

Most megint kereste, végig a szobákon. Az ebédlőbe lépett.

Már közel volt hozzá, hogy türelmetlenül fölsírjon, hogy elkiáltsa magát: István, hát ne bujkáljon, — én vagyok, Katóka!

De aztán hirtelen szoborrá dermedt, arccal a veranda-ajtónak fordulva.

Emberek voltak künn, az Oltvára nyíló erkélyen.

Az ebédlő homályos volt, Katóka az üvegajtó selyemfüggönyén keresztül figyelte őket, mintha fénylő fehér ködben ülnének.

A fölkelő nap fényében meglátta őt, az urát.

Péterke is ott volt.

És egy nő — Ember Mária! — egy kis fiút tartott ölében, azt oktatta, hogyan fogja a kanalat... Amint mosolyogva föléje hajolt, egészen olyan volt, mint képmása az oltvai nagytemplomban.

Kié volt az a gyerek? Olyan erős volt, mint egy kis bikaborjú, a szemében ötven eljövendő nemzedék életereje csillogott...

Katóka megindultan kereste arcán a családi hasonlatosságot — kié volt az a gyerek?

Még valaki volt ott: Kántor kutya. Mária mellett állott, fejét a térdére tette és komoly figyelemmel nézte, hogyan tanul enni a gyerek... Őt nagyon érdekelte minden, ami az evési szakmába vágott.

Katónak különös ötlete támadt.

Ő, Gráczián Kata, a kis iskolakerülő, belopta magát egy idegen házba, a híres Arató-házba, ott vakmerően sorra járta a szobákat és most meglesi a családi reggelit.

Hogy ő volna Arató István felesége? Haha! Egyszer már egy főherceg is volt az ura, egyszer meg egy angol miniszter... Neki voltak ilyen fura álomkalandjai.

De azok odakünn az erkélyen nem ismerték őt, ő sem azokat. Azok összetartoztak, közös gondolatok és közös fájdalmak családi bélyeget nyomtak arcukra.

Katóka nem ismerte a gondolataikat és semmit sem tudott a fájdalmaikról.

Olyan idegennek érezte magát itt, mint soha életében sehol másutt.

Ebben a pillanatban Kántor kutya fölemelte fejét és morogni kezdett az ajtó felé... Idegent szimatolt!

Nem, Katóka nem akarta, hogy meglássák gyászruhájában... El innen, gyorsan el!

Lábujjhegyen visszasurrant a nappaliba, ki a folyosóra, — előrehajolva, a ruháját összefogva le a kertbe...

Senki sem látta, csak egy nagyfejű rigó szaladt ijedt csörrenéssel a málnabokrok alá.

Már közel volt a kiskapuhoz, akkor hirtelen eszébe jutott ő, aki odakünn várakozik: Milka százados.

Azzal most már mi lesz? Annak valamit mondani kell... Mit mondjon neki?

Megállott a málnabokrok közt, ott senki sem látta, kissé rendbehozta ruháját és gondolatait.

Sírjon vagy nevessen, tagadjon le mindent, vagy mondjon el némely dolgokat?

Legyen jéghideg a megvetéstől, lángoljon a fölháborodástól, reszkessen a fájdalomtól?

Lépdeljen büszkén vagy megtörten, beszéljen félvállról, vagy legyen erős nő, erős a szerelmében: lássa, drágám, ezt magáért tettem, ezt magáért viselem, de nem bánom, örülök, legalább látja, a magáé vagyok...

A szép Zolky leánya ott állott a málnabokrok közt és sebes kapkodással vette sorra lelki ruhatárának egyes darabjait, kezébe vette, megnézte, megint visszadobta a különböző Katákat, Katókat, Katókákat, Katalinokat és Katicákat, hogy melyiket vegye erre az alkalomra.

Miközben szemlét tartott önmaga fölött, az arcán, — mint alig észrevehető ködös áramlások a tenger tükre alatt, — ellentétes kifejezések váltakoztak: az öröm, a félelem, a szerelem, a szűzies szigorúság, a vágy és lemondás halkan jelzett kifejezése.

Odalenn az úton még mindig vonultak a katonák. A harmatosan tündöklő nyári reggelen egy szomorú, szép katonadal hangzott föl:

Édesanyám rózsafája,
Én voltam a legszebb ága . . .

VÉGE.

TARTALOM.